

Renate Larssen

Ingen vil være offer

**-En studie av hvordan voldsutsatte kvinner posisjoneres
i lys av offerbegrepet**

Masteroppgave i Sosialt Arbeid

Høgskolen i Oslo Avdeling for Samfunnsfag

Forord

To års arbeid er nå over, og det er mange som fortjener en stor takk for at jeg endelig er kommet i mål. Det har vært en intens og utfordrende prosess, men også veldig lærerik. At forskning er en prosess som blir til underveis, er virkelig noe jeg har fått erfare.

Først og fremst vil jeg rette en stor takk til mine veiledere; hovedveileder førsteamanuensis Marit Haldar og biveileder førsteamanuensis Eivind Engebretsen. Takk for at dere aldri mistet troen på at jeg kunne ro dette i land, selv når praktiske utfordringer tidvis gjorde at det så mørkt ut. Takk for at dere har lest og svart på uttalige e-poster. Takk for gode råd, engasjement, hjelp og kyndig veiledning.

En stor takk går til mine informanter. Takk for at dere stilte opp, uten dere ville ikke denne oppgaven blitt til.

Jeg vil også takke mine kjære medstudenter; Solveig, Marita, Marthe, Janne, Camilla og Ingunn. Dere har fylt lange skoledager med humor, glede, og ikke minst gode samtaler på Masterrommet, om annet enn bare sosialt arbeid. Uten dere ville dette blitt en ensom prosess.

Takk også til venner og familie for god støtte og motivasjon. Spesielt takk til mamma for korrekturlesning og nyttige innspill, hvilket var til uvurderlig hjelp de siste dagene før innlevering.

Til slutt vil jeg takke min kjære Jens – Edvard. Takk for at du hele tiden har trodd på meg når jeg ikke har gjort det selv. Takk for at du har vært fantastisk tålmodig og hele tiden kommet med støttende ord og oppmuntringer når jeg har trengt det som mest.

Oslo 14.5.2010

Renate Larssen

Sammendrag

Denne studien omhandler vold i nære relasjoner med fokus på menns vold mot kvinner.

Grunnen til at jeg ønsket å undersøke dette temaet er at til tross for langkommen likestilling mellom kjønn, er menns vold mot kvinner fortsatt et alvorlig samfunnsproblem i Norge.

Hensikten med studien har vært å undersøke hvordan det snakkes om voldsutsatte kvinner, og hvordan disse blir posisjonert i forhold til offerposisjonen. Dette kan gi nyttig kunnskap for videre sosialt arbeid med voldsutsatte kvinner.

Studien har en kvalitativ design, og baseres på en talehandlingsanalyse av to fokusgruppeintervjuer. Fokusgruppeintervjuer åpner for å undersøke gruppedynamikkens innvirkninger på hvordan ytringer skapes og artikuleres i en aktiv samhandling.

Gjennom analysen har jeg vist hvordan informantene på ulike måter både distanserer seg fra en offerposisjon, og hvordan de snakker fram alternative posisjoner. Funnene i analysen viser to motsetningsforhold i snakket til informantene. Det ene motsetningsforholdet viser et slags ”likestillingsparadoks” der kvinner og menn er likestilte, *samtidig* som at kvinner snakkes inn i en naturlig maskulin dominans. Den andre motsetningen er i forhold til hvordan offerbegrepet italesettes. Offerposisjonen omtales som en valgfri posisjon man kan velge å gå inn i, *samtidig* som offerbegrepet nærmest omtales som en selvoppfylgende profeti. Offerbegrepet er svært ladd, og et tema som ingen ønsker å ”ta i”. Ingen vil være offer.

Abstract

Nobody wants to be a victim

- A study of how women exposed to domestic violence are positioned in light of the victim concept

This study deals with domestic violence, with a main focus on men's violence against women. The reason why I wanted to examine this phenomenon is because even though the equality between men and women has come rather far in our society, men's violence against women is still a serious problem in Norway. The main purpose with this study is to examine how women exposed to domestic violence is discussed, and how they are positioned in the light of the victim concept. The study can give us valuable knowledge for further social work with women exposed to domestic violence.

The study has a qualitative design, and is based on an analysis of speech acts in two focus groups interviews. Focus groups are useful to examine how group dynamic influence the creation and articulation of utterances through active interaction.

Through the analysis I have shown how my respondents, in various ways, keep distance from the victim position, and how they speak up some alternative positions. The discovery of this study shows two main contradictions in the respondents' statements. The first one is an "equality paradox" where men and women are equal, however at the same time women are spoken into a natural masculine dominance. The second contradiction is regarded to how the victim concept is referred to. The victim position is referred to as an optional position you can choose to go into. At the same time, the victim concept is referred to as almost a self-fulfilling prophecy. The concept of being victim is highly loaded, and a subject which no one really wants to "touch". Nobody wants to be a victim.

Innhold

Forord	ii
Sammendrag	iii
Abstract	iv
Innhold	v
Kapittel 1: Innledning	1
1. Bakgrunn for valg av problemstilling.....	1
1.1. Hensikten med studien.....	1
1.2. Problemstilling.....	2
1.3. Presentasjon av forskningsfeltet og debatten om offerbegrepet.....	2
1.4. Oppsummering	14
Kapittel 2. Teoretisk perspektiv	15
2.1. Kunnskapssyn.....	15
2.2. Pierre Bourdieu og Jorun Solheim: et kjønnet perspektiv	15
2.3. Oppsummering	22
Kapittel 3. Metodisk tilnærming	23
3.1. Valg av metode	23
3.2. Kvalitativ metode	23
3.3. Fokusgruppeintervju som metode	24
3.4. Analyse som prosess.....	29
3.5. Oppsummering	34
Kapittel 4: Analyse	35
4.1. Gangen i analysen.....	35
4.2. Hvem taler?.....	35
4.3. Begreper og motbegreper	54
4.4. Latter.....	58
4.5. Oppsummering	67

Kapittel 5. Drøfting av funn	69
5.1. To motsetninger	69
5.1.1. Vi er like, men	69
5.1.2. En valgfri og selvoppfyllende profeti	72
Litteratur.....	75
Oversikt over vedlegg.....	80

Kapittel 1: Innledning

1. Bakgrunn for valg av problemstilling

Mitt masterprosjekt handler om menns vold mot kvinner. Jeg skal imidlertid ikke undersøke voldsutsatte kvinner, eller voldsutøvende menn, men forsøke å få tak i moderne kvinners forståelse av fenomenet. Grunnen til at jeg ønsker å undersøke dette temaet nærmere er at til tross for langtkommen likestilling mellom kjønn, er menns vold mot kvinner fortsatt et alvorlig samfunnsproblem i Norge. Jeg ønsker å undersøke hvordan moderne kvinner snakker om voldsutsatte kvinner, og hvordan de posisjonerer voldsutsatte kvinner i lys av offerbegrepet.

1.1. Hensikten med studien

Hensikten med denne studien er å bidra til utviklingen av kunnskapsproduksjonen i faget sosialt arbeid. Å undersøke hvordan det snakkes om voldsutsatte kvinner er nyttig for sosialt arbeid som fag, fordi snakket kan si oss noe om hvilke generelle holdninger en har til voldsutsatte kvinner. Denne kunnskapen er også relevant, da sosialarbeidere og andre som møter disse kvinnene, ofte er "vanlige" mennesker i betydning, ikke utsatt for vold selv. Ved å undersøke hvordan det *snakkes* om kvinner, og hvordan disse blir posisjonert i forhold til offerposisjonen kan dette gi nyttig kunnskap for videre sosialt arbeid med voldsutsatte kvinner.

Sosialt arbeid er av de få profesjonene der utøverne skal utøve samfunnsmessig styring og kontroll, samtidig som de skal utøve medmenneskelig solidaritet (Levin 2004,11). I tilfeller der for eksempel sosialarbeideren får vite at en mor utsettes for vold av partneren¹, skal hun hjelpe og støtte moren, samtidig som at hun må vurdere barnets beste i denne situasjonen. Det er hele tiden en balanse mellom hjelp og kontroll, i et slags spenningsfelt. Grenseoppgangene kan være vanskelige og krever stor grad av skjønn og dømmekraft (Levin 2004,14). For å kunne balansere dette på best mulig måte, er det derfor nyttig at sosialarbeideren har innsikt i egne tanker, holdninger og fordommer. Hva tenker sosialarbeideren om voldsutsatte kvinner? Hvordan snakker sosialarbeideren om voldsutsatte kvinner?

¹ I 2008 var det 859 kvinner som hadde med seg barn første gangen de bodde på krisesenteret. Antall barn som var med mor på senteret var 1506 i 2008.
(<http://www.krisesenter.com/statistikk/PDFdocs/Krisesenterstatistikken2008.pdf> lastet ned 20.01.2010)

Regjeringens Handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2007) fokuserer på økt samarbeid mellom ulike sektorer og fag, og mellom offentlig tjenesteapparat og frivillige organisasjoner, som for eksempel krisesenteret (Regjeringen 2007). Gjennom et slikt samarbeid mellom sektorer og fag, og mellom det offentlige tjenesteapparatet og frivillige organisasjoner, skal det gjøres en felles innsats for å sikre at det finnes tilgjengelige og gode tilbud om hjelp og beskyttelse for dem som utsettes for vold og trusler i nære relasjoner (Regjeringen 2007). Jeg mener derfor det er relevant og nødvendig for sosialt arbeid med ytterligere kunnskap om temaet, hvilket jeg håper å belyse i mitt prosjekt.

1.2. Problemstilling

Hvordan snakker moderne kvinner om menns vold mot kvinner? Og hvordan posisjonerer de voldsutsatte kvinner i lys av offerbegrepet?

Moderne kvinner er i denne sammenheng ikke ment som et teoretisk begrep, men forstått som kvinner som ser seg selv som likestilte, og ikke utsatt for vold.

1.3. Presentasjon av forskningsfeltet og debatten om offerbegrepet

Jeg vil nå gi en kort presentasjon av forskningsfeltet som omhandler vold i nære relasjoner. Jeg vil ta for meg begrepet vold i nære relasjoner og vise hvordan dette fenomenet er definert av andre, redegjøre for tidligere forskning om vold og offerbegrepet og knytte det opp mot vold i nære relasjoner i Norge.

1.3.1. Vold i nære relasjoner og menns vold mot kvinner

Vold i nære relasjoner er et vidt begrep, som innebærer alt fra enkelthendelser til langvarig og omfattende mishandling. Vold i nære relasjoner rammer barn, kvinner og menn i alle aldre og både kvinner og menn kan være voldsutøvere. Likevel er kvinner i atskillig større grad enn menn utsatt for den mest alvorlige volden. Drap er naturligvis voldens groveste alvorlighetsgrad og siden årtusenskiftet er minst 84 kvinner blitt drept av sin nåværende eller tidligere partner ². Til gjengjeld ble kun ett av 32 drap i hele landet i 2008 utført av en kvinne ³. Det blir derfor fortsatt viktig å ha et særlig fokus på menns vold mot kvinner (Regjeringen 2007).

² <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/kvinnedrapene/artikkel.php?artid=597669> (lastet ned 23.01.2010)

³ https://www.politi.no/vedlegg/statistikk/Vedlegg_1.pdf (lastet ned 22.02.2010)

1.3.2. Hva er vold i nære relasjoner?

Konetukting, husbråk, familietragedier, familievold, kvinnemishandling, kjærestevold og partnervold er alle ulike måter vold i nære relasjoner er blitt karakterisert og definert som gjennom tidene. Begrepene er også karakteristikk som til en viss grad nøytraliserer kjønnet i voldshandlingen. Det er derfor viktig å vite hva vold i nære relasjoner faktisk innebærer. Den mest konkrete uttrykksformen for vold, er i følge Westad Pettersen (1997,21) den rent fysiske volden som innebærer fysiske skader som har til hensikt å påføre fysisk smerte eller skade. Psykisk vold kan være vanskeligere å sette ord på, og er ofte en følge av den fysiske volden. Lever du i fare for å bli utsatt for fysisk vold, vil man også bli utsatt for psykisk vold og dette kan på sikt ha en vel så skadelig virkning som den fysiske volden (Westad Pettersen 1997). Psykisk vold kan forklares som alle former for maktbruk som virker frihetsberøvende på den som utsettes for volden, indirekte eller direkte trusler, ydmykelser, sjikanering, mobbing, isolering og kontroll av andres liv (Westad Pettersen 1997,21).

Et særpreg ved vold i nære relasjoner er at denne volden svært ofte skjules fra omverdenen og i atskillig større grad er tabu- og skambelagt enn den offentlige volden (Westad Pettersen 1997). Skillet mellom kvinnemishandling og annen type voldsutøvelse er i følge Kristin Skjørten (1980) de konsekvensene den fysiske og psykiske volden får for de involverte. Hvis maktbalansen forskyves og den enes mulighet til kontroll økes på bekostning av den andres og dette skaper angst, vil det betegnes som et mishandlingsforhold. Den nære relasjonen mellom partene i mishandlingsforholdet gjør av volden får konsekvenser utover de objektive skadevirkningene knyttet til selve voldsutøvelsen (Skjørten 1988,11).

Begrepet kvinnemishandling ble brukt av krisesentergruppa for mishandlede og voldtatte kvinner i Oslo allerede på 1970-tallet (Skjørten 1988,7). Tidligere hadde kvinnemishandling som nevnt overfor blitt betegnet som husbråk eller som å tukte, pryle, slå, gi kona en omgang, lærepenge eller lignende, der voldens kjønnsnøytale retning forsvant (Skjørten 1988,7). Offentlige instanser hadde benyttet kjønnsnøytale termer og begreper, men med begrepet kvinnemishandling fikk man et samlebegrep for en rekke fellestrekk ved denne typen vold. Krisesentergruppa forsto kvinnemishandling som vold mot kvinner i hjemmet, der mannen utøver volden og kvinner utsettes for volden. De så også mishandlingen som en videreføring av et uttrykk for kvinneundertrykking og dekket både fysisk og psykisk vold mot kvinner Skjørten (1988).

Psykolog Per Isdal (2000) fra Alternativ til Vold ⁴(ATV) har en nokså vid definisjon av vold og inkluderer både fysisk, psykisk, seksuell, materiell og latent vold i sin definisjon. Han sier at: ”vold er enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får den personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil”. (Isdal 2000,35). Når det gjelder mishandling er dette i følge Isdal et ord som dekker systematisk vold, og er et begrep som beskriver ”et systematisk mønster av atferd rettet inn mot å krenke, underkue eller ødelegge et annet individ” (2000,40-41). Det er vanskelig å sette en klar grense for når vold går over til å bli mishandling, men innebærer i følge Isdal (2000) en serie av voldelige handlinger som til sammen utgjør et mønster. Vold er makt og et middel til å oppnå eller opprettholde makt og gjennom angst og avmakt er den dessuten et meget effektivt middel (Isdal 2000,76).

Isdal (2000) kaller vold i nære relasjoner for relasjonsvold. Relasjonsvold er vold som foregår innenfor nære relasjoner eller avmaktssystemer, som regel fra noen som er sterkere eller har mer makt, mot noen som er svakere eller har mindre makt. Karakteristisk for et relasjonsvoldsproblem er at volds- og aggresjonsreaksjonene er selektive. Det vil si at de kun viser seg innenfor disse relasjonene og ikke, eller i svært liten grad, ellers i livet til voldsutøveren. I følge Isdal (2000) springer relasjonsvolden ut av en avmaktfølelse som enten er personlig eller relasjonell. De nære relasjonene blir derfor stedet der selvtiliten kan gjenopprettes gjennom at volden gir en følelse av betydning og makt (Isdal 2000,202).

Krisesentersekretariatets definerer vold ut fra de faktiske voldsformene deres brukere har vært utsatt for (Lien og Nørgaard, 2006). *Seksuell trakassering*, som er klåing eller annen uvelkommen kroppsberøring samt skjellsord. *Økonomisk vold*, når en personen kontrollerer offerets økonomiske ressurser og deres frie utfoldelse. *Sosial vold* begrenser kontakten med venner, familie, kolleger og naboer, noe som gjør at kvinnen blir isolert. Isolasjonen har to funksjoner, hun får ikke lenger korrigering fra sine omgivelser og hun blir avhengig av voldsutøver. *Psykisk vold og trusler* kan være latterliggjøring, taushet, avvísning, skremming eller ydmyking med våpen, trusler om voldtekt, drapstrusler, trusler om å ta eget liv eller ta barna. *Materiell vold* er for eksempel å knuse ting i sinne, sparke til dører med hensikt til å true, kontrollere, eller ydmyke. *Fysisk vold* er slåing, lugging, sparking, biting, kvelertak, knivbruk, brenne med sigarettglo og forsøk på å drepe.

⁴ ATV startet i 1987 som det første behandlingstilbudet i Europa til menn som har volds- eller aggresjonsproblemer mot samlivsparter. ATV er nå et behandlings- og kompetansesenter på vold, med særlig vekt på vold i nære relasjoner. (<http://alternativtilvold.no/>. Lastet ned 23.02.)

Seksuelle overgrep der incest og voldtekt er de mest ekstreme formene. *Tvangsekteskap* foregår når unge kvinner nektes retten til å bestemme hvem de skal gifte seg med, og til slutt *prostitusjon* som beskrives som sexslavehandel med kvinner og barn.

Ut fra definisjonene ovenfor kan vold i nære relasjoner forstås som et svært sammensatt fenomen. Volden kan være både seksuell, materiell, psykisk, fysisk, økonomisk og latent. Ettersom volden kan komme til uttrykk på så ulike måter er derfor viktig å være bevisst hva begrepet vold i nære relasjoner faktisk innebærer.

1.3.3. Vold i nære relasjoner i Norge:

Det er gjort få undersøkelser av vold i nære relasjoner i Norge. Statistisk Sentralbyrå hadde ikke egne kategorier for registrering av vold mellom partnere før i 2004, og bare en forekomstundersøkelse har spesifikt hatt vold i nære relasjoner som fokus (Lien & Nørgaard, 2006).

Det finnes fortsatt kun grove anslag av omfanget av menns vold mot kvinner og barn i Norge (Lien & Nørgaard, 2006). Det finnes i midlertidig rapporter og statistikker på hvor mange kvinner og deres barn som hvert år oppholder seg på krisesentrene i landet, og i disse statistikkene kommer det frem hvem overgriper er. Rapportering fra krisesentrene (2008), utført av Sentio Research Norge på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet⁵, viser at nesten samtlige kvinner som bor på krisesentrene har blitt utsatt for vold av personer de har en nær relasjon til. 97 prosent av de voldsutsatte kvinnene oppgir mannlig overgriper. For de aller fleste (75 prosent) er det samboer eller ektefelle som er overgriperen. Tolv prosent oppgir tidligere ektefelle eller samboer (Rapportering fra krisesentrene 2008).

Når det gjelder vold mot menn i nære relasjoner finnes det lite kunnskap (Sogn og Hjemdal 2009). Regjeringens handlingsplan Vendepunkt (2008-2011) er den første handlingsplanen om vold i nære relasjoner som tematiserer menns utsatthet for denne type vold.

En levekårsundersøkelse fra 2006 utført av Statistisk Sentralbyrå (SSB) viser en økt andel av vold mot menn i og ved boliger⁶.

⁵ Rapporten omfatter samlestatistikk for alle landets 503 krisesentre i 2008, samt beboer- og dagsbesøkstatistikk for de sentrene som har levert registreringsskjema.

<http://www.krisesenter.com/statistikk/PDFdocs/Krisesenterstatistikken2008.pdf> (Lastet ned 20.01.2010)

⁶ http://www.ssb.no/vis/emner/00/02/10/ola_kari/krim/main.html . (Lastet ned 23.02.2010)

Dette mener SSB likevel ikke en ensbetydende med at menn i økende grad blir utsatt for vold fra familie eller partner. Kun i 1997 finner man noen få tilfeller av rapportert familievold mot menn. Selv om levekårsundersøkelsene ikke spør konkret om samlivsrelasjoner mellom offer og utøver, ser det heller ikke ut til at menn er særlig utsatt for vold fra ugifte partnere. På mange måter står vold mot menn i nære relasjoner i dag i samme stilling som volden mot kvinner sto i på slutten av 70-tallet. Da det første norske krisesenteret for kvinner, Camilla krisesenter i Oslo, ble startet i 1978, var det også lite kunnskap om vold mot kvinner. Verken forekomst, skadevirkninger eller hjelpebehov var kartlagt, men med tilbudet om hjelp kom også behovet for hjelp klarere til syne og flere søkte dermed hjelp (Sogn og Hjemdal 2009). Dette kan også være tilfellet når det gjelder vold i nære relasjoner mot menn, og gjennom økt kunnskap og forskning på vold mot menn vil kanskje behovet for hjelp bli klarere også her.

Levekårsundersøkelsen (LKU) ⁷ fanger i liten grad opp familie- og partnervold mot menn, men undersøkelsen ser i større grad ut til å fange opp dette for kvinner. Hvert fjerde voldstilfelle mot kvinner i 2001 ble begått av nåværende eller tidligere familiemedlem eller slektning. Det totale omfanget av vold i nære relasjoner var imidlertid størst i LKU 1997, da antall tilfeller av vold, spesielt mot kvinner, var langt høyere enn i de to andre undersøkelsene. De kvinnelige ofrene er dessuten i større grad enn menn også utsatt for vold fra andre i sine nærmeste relasjoner.

Over halvparten av all vold mot kvinner skjer i tilknytning til private boliger ⁸. I følge levekårsundersøkelsen, svarer om lag fem prosent bekreftende på spørsmål om de har vært utsatt for vold eller trusler om vold det siste året. Kvinner og menn synes å ha omtrent like stor risiko for å bli voldsofre, men kvinner opplever i større grad å bli utsatt for vold i nære relasjoner og i sitt nærmiljø. Menn blir i større grad utsatt for vold på kveldstid og i helgene, fra helt eller delvis ukjente voldsutøvere og ute på offentlige steder.

⁷ Levekårsundersøkelsene (LKU) i 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 2001, 2004 og 2007 inneholdt spørsmål om befolkningens utsatthet for lovbrudd i løpet av ett år. Hver av disse åtte undersøkelsene har et representativt bruttoutvalg på 5 000 personer i befolkningen 16 år og over. I alle undersøkelsene er befolkningen spurt om deres utsatthet og uro for vold og trusler. (<http://www.ssb.no/emner/03/05/vold/> lastet ned 20.02.2010)

⁸ http://www.ssb.no/vis/emner/00/02/10/ola_kari/krim/main.html Lastet ned 23.02.2010.)

1.3.4. En kjønnsretning

Som nevnt ovenfor vil jeg i denne oppgave fokusere på menns vold mot kvinner. I vårt moderne likestillingsland, kolliderer stadig ideen om den likestilte familie i et samfunn med dype patriarkalske røtter. Botnedal og Smaadahl (2006) mener at den største utfordringen i dag kanskje er nettopp ideen om et likestilt samfunn, som skjuler menns vold mot kvinner bak kjønnsnøytrale termer som ”partnervold”, ”familievold” og ”familietragedier”.

(Botnedal og Smaadahl 2006). Den likestilte forståelsen av kjønn kan bidra til å taushetsgjøre et allerede tabubelagt tema ved at aktørene blir gjort tause.

Vold i nære relasjoner har i følge NOU (2003) en klar kjønnsretning, der offeret som hovedregel er en kvinne og utøveren er mann. Kvinner blir langt oftere enn menn utsatt for vold i hjemmet. Mannens dominans og makt i relasjonen kommer til uttrykk gjennom vold og overgrep. Dette er vesentlig for å forstå mekanismene som inngår i voldsrelasjonen, og ikke minst konsekvensene som volden har for de utsatte og for samfunnet (NOU 2003). Med et kjønnsperspektiv på vold sees menns voldsutøvelse i sammenheng med en hierarkisk maktstruktur i samfunnet hvor menn er overordnet kvinner. Denne samfunnsordenen bidrar til at noen menn etablerer og opprettholder en dominerende posisjon overfor kvinnen som de lever sammen med ved bruk av ulike former for makt og kontroll (NOU 2003). Et kjønnsperspektiv på vold handler med andre ord om koblingen mellom kjønn, makt, kontroll og seksualitet.

Det er vanlig å påpeke at også kvinner begår vold i nære relasjoner og det finnes undersøkelser som viser dette. En studie basert på data fra en landsrepresentativ, longitudinell studie av unge mennesker, gjennomført av Hilde Pape (2003) ved Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), viste at mildere former for partnervold synes å ramme unge menn vel så ofte som unge kvinner. Undersøkelsen omfattet unge par i etableringsfasen (Pape 2003). Men hun understreker at grove overgrep og systematisk mishandling oftest rammer kvinner, og at slik partnervold ikke fanges opp i studier av normalbefolkningen. Det er altså slik at selv om noen studier viser at også kvinner i noen tilfeller utøver fysisk vold i parforhold, er utøverne i all hovedsak menn når man snakker om mishandling (NOU 2003).

Vold mot kvinner har i følge Isdal (2000,236) tradisjonelt vært koblet til en rettighetstenkning. Posisjonen som mann gir en type eiendomsrettighet over kvinner, som i neste omgang rettferdiggjør bruk av fysisk og psykisk disiplinering. Vold generelt rettes i hovedsak mot personer som voldsutøveren kjenner og har relasjon til (Isdal 2000,93). Volden er dessuten kontrollert for person, tid, sted, utførelse og odds og det er en realitet at kvinner og barn er mest utsatt for vold (Isdal 2000,90). Volden rettes mot personer som ikke har styrke eller mulighet til å ta igjen, eller på grunn av en avhengighetsposisjon ikke kan gjøre opprør mot volden (Isdal 2000,91). Det er i følge Isdal (2000,91) grunnlag for å si at hjemmet er det stedet der menn har reparert sine sår og selvbilder gjennom å oppleve den makten som vold og dominans ofte gir. I følge Isdal (2000,76-77) er det også en del av voldens natur å være nettopp hierarkisk, og volden skjer først og fremst innenfor etablerte maktsystemer der mennesker organiserer seg i forhold til hverandre etter prinsipper om over- og underordning eller dominans- og underordning. Familielivet er nettopp en slik ramme, og det er der volden hovedsakelig skjer (Isdal 2000).

1.3.5. Offerbegrepet

Som nevnt innledningsvis vil jeg undersøke hvordan voldsutsatte kvinner posisjoneres i forhold til offerbegrepet. Jeg vil derfor nå redegjøre for offerbegrepet, og hvordan det har blitt forstått og behandlet av andre tidligere. Offeret er som Isdal (2000,145) sier, den som volden rettes mot og den som vil kjenne volden på kroppen. Offerposisjonen kan også være komplisert og tvetydig. Å bli utsatt for vold er i seg selv en avmaktsopplevelse i det ikke å kunne unngå å bli påført noe en ikke ønsker (Isdal 2000,145). Men når er man egentlig et offer? Når er man et verdig offer? Og *kan* man i det hele tatt være et offer i dag?

I følge Eggebø (2007) synes det å være særlig to motstridende posisjoner i offerdiskursen. Den ene diskursen er ”ideallofferet” med alle de rettigheter det innebærer. Rettigheter kommer i midlertidig sjelden uten plikter, og som offer plikter man å være forsvarsløs, uskyldig og passiv. Den andre er ”ikke-offeret”, en handlende aktør, som nekter å bli sett på som noe passivt offer. Disse, noe motstridende posisjonene, kan være problematisk å måtte velge, eller å bli snakket inn i. På den ene siden medfører offerposisjonen fordeler og rettigheter, mens den samtidig også kan pasifisere deg som subjekt ved at du plikter å være forsvarsløs og passiv.

”Jeg vil ikke bli sett på som noe offer” uttalte den unge artisten Rihanna i et tv-intervju hos Skavlan på NRK⁹. Der forteller hun om da hun ble banket opp av kjæresten sin året før, og sier at det verste i ettertid var *”å bli gjort til et offer”*. Hun hatet at folk syntes synd på henne. Hvorvidt man ønsker å ta en offerposisjon eller ikke, avhenger mye av hvordan man definerer offerbegrepet, og i følge Rihanna er offerbegrepet helt klart noe negativt.

1.3.6. Retten til å være offer

Krisesenterbevegelsen og kvinnebevegelsen startet synliggjøringen av vold i nære relasjoner på 70-tallet. Fram til da hadde volden i stor grad vært definert som husbråk og var strengt tatt noe som foregikk innenfor husets fire vegger, i den private sfære. Offerperspektivet var derfor en viktig del av deres prosess, der kvinnebevegelsen satte vold mot kvinner på dagsorden, og definerte det som et samfunnsproblem som det offentlige må ta ansvar for (Eggebo 2007). For kvinnebevegelsen var det viktig å ansvarliggjøre voldsutøveren, og gi kvinnen *rett til å være offer* for mannens vold.

Eggebo (2007) argumenter i sin masteroppgave i sosiologi for at offerperspektivet på denne måten har vært viktig for å sette fokus på maktforholdet mellom menn og kvinner generelt i samfunnet, og på den skade og urett som overgriper påfører offeret.

I følge Kristin Skjørten (1994) tror mange kvinner at de ikke ville funnet seg i å bli slått, og at de ville forlatt mannen etter første voldshandling. En holdningsundersøkelse fra USA (Greenblat 1984,249 i Skjørten 1994,144:) viser også at mange hevder at de ikke ville tolerert vold, og at særlig kvinner gir uttrykk for at de ville brutt med mannen uansett hvor høyt de elsket ham. Dette viser at dersom det er slik at mange kvinner stiller seg uforstående til det å leve i et voldsforhold i årevis uten å forlate mannen, vil kanskje noen lete etter forklaringer som fordømmer kvinnene og gjør dem medskyldig i voldshhandlingene. Dette kalles *”Blaming the Victim”* eller å gi skylden til offeret (Skjørten 1994). Kvinner som lever i voldsforhold risikerer da å bli bebreidet dersom de bestemmer seg for å fortelle om sin situasjon.

Opp mot bildet av det skyldige offeret har derfor kvinnebevegelsen og kvinneforskere tegnet et annet bilde, nemlig det uskyldige offeret (Skjørten 1994,145). Til dette offerbegrepet har det tradisjonelt vært knyttet karakteristikk av offeret som undertrykt, ressursvakt, handlingslammet og resignert.

⁹ <http://www.vg.no/rampelys/artikkel.php?artid=586623> (lastet ned 25.02.2010.)

Å bli vurdert som skyldfri ut fra disse kriteriene er ikke alltid like lett. Å være skyldfri er da å være svak, og kvinner blir fremstilt som passive objekter for andres handlinger. Virkeligheten framstilles på denne måten sort – hvitt. For kvinnene fremstår det gjerne annerledes og mer nyansert. I artikkelen ”Kvinner som handlende offer” kritiserer Kjersti Ericsson (1992,189) kravet om å føle, det hun kaller, ”rettlinjet og riktig”. Kvinnen som ikke forlater mishandleren ses nesten som medskyldig ettersom hun blir og hun også opplever noe godt i samlivet. Sort - hvitt - fremstillingen med brutalitet, vold og ondskap på en side, og avmektighet, redsel og hat på den andre siden stemmer ikke alltid. Kvinnene kan altså velge mellom to offerbilder: enten å være et skyldfritt offer og dermed passivt objekt for andres handlinger, eller handlende subjekt og dermed medskyldig i undertrykkingen og overgrepene (Ericsson 1992,185)

1.3.7. Et verdig idealoffer

For å bli ansett som et verdig offer, og for å holde seg innenfor diskursen om idealofferet er det noen kjennetegn som er klare. Den norske kriminologen Niels Christie nevner noen konkrete kjennetegn i sin artikkel *The Ideal Victim* (1986). For det første er offeret svakt. Hun er ute i et respektabelt ærend, og hun kan ikke klandres for stedet hun befinner seg. Overgriperen er stor og slem, og har ingen personlig relasjon til offeret, men er en ukjent person (Christie 1986,19). Denne idealkarakteriseringen kan være vanskelig å leve opp til, særlig når det gjelder vold i nære relasjoner, der overgriper og voldsutsatt i aller høyeste grad er bekjente. Likevel er det trekk som ofte går igjen når vi kategoriserer inn i verdig eller uverdige ofre.

1.3.8. Et overbevisende offer

Sharon Lamb hevder i *Constructing the Victim* at det ikke bare er hjelpeapparatet som ser offeret som hjelpeløs, svak og langvarig skadet (1999,116). Også publikum ser offeret som ”langtidslidende”, og har en oppfatning om at det er svært vanskelig å komme over vold og overgrep. Resiliens og motstandsdyktighet blir ignorert i forbindelse med ofre, mener Lamb (1999) og det tradisjonelle synet på kvinner som svake, med behov for beskyttelse og særbehandling styrkes. Lamb (1999) nevner i sammenheng med dette et eksempel om en kvinne som hadde vært utsatt for mishandling. Hun skulle møte overgriperen i retten og hennes advokat var svært bekymret for at hun ikke ville fremstå som et overbevisende offer, ettersom hun hadde klart seg så bra i ettertid.

Hun oppfylte ikke kriteriet for verken noen psykiske lidelse eller diagnose. For noen kvinner er det altså kritisk å ”bestå testen” som overbevisende offer, ellers kan de risikere at overgriperen blir satt fri.

1.3.9. Offerposisjonens dilemmaer

I boken *På kant med historien, studier i køn, videnskap og lideskab tilegnet Bente Rosenbeck på hendes 60-årsdag* skriver Dorte Marie Søndergaard (2008) om offerposisjonen, og tar opp unnvikelsen av offerposisjonen og offerposisjonens dilemmaer. Her hevder hun at det er mange dilemmaer knyttet til det å posisjonere seg som offer. I boken drøfter hun hvorfor noen mennesker, som utsettes for overgrep eller domineres av andre, kan nøle med å kalle seg selv for offer. Ikke alle ofre nøler med å erklære at de har blitt utsatt for overgrep, men for noen er tilsynelatende offerposisjonen mer en trussel enn mulighet for hjelp.

De ulike dilemmaene Søndergaard (2008) nevner som konsekvens av å posisjonere seg selv som offer er utmeldelse av en gruppe, et potensielt tap av sosial integrering, utmeldelse av en felles forståelse og verdighetsbegreper som konstituerer et felles ”vi” og som offeret er subjektivt gjennom. Tap av identitet, tap av håp og en eventuell intern kompensasjon og bedring i gruppen eller forholdet, er også konsekvenser av å posisjonere seg som offer.

1.3.9.1. Benektelse av offerposisjonen som en sosial overlevelsesstrategi

Søndergaard (2008) hevder videre at benektelsen av eller vegringen mot offerposisjonen ofte kan være en sosial overlevelsesstrategi. Offerposisjonen kan i noen situasjoner bli grunnlag for økt marginalisering eller eksklusjon. Å ta en offerposisjon er i følge Søndergaard (2008,177) samtidig en utpeking av den tapende og svakere parten i relasjonen. Den relativt svake posisjonerte har også dårligere tilgang til definisjonsmakten og forhandlingen av gruppens eller forholdets sosiale virkelighet. Søndergaard (2008,177) forklarer benektelsen av offerposisjonene med at uverdighetsgjøringen da får en bestemt retning, og den uverdiggjorte, altså offeret, kan bli gjenstand for ytterligere uverdighetsgjøring. Offerposisjonen blir styrket av offerposisjonen (2008,176-177).

1.3.9.2. Håp om verdighetsskapende transformasjon

Verdighetsskapende transformasjon er en annen strategi Søndergaard (2008) nevner i forbindelse med nøling og vegring for å posisjonere seg som offer.

Søndergaard (2008) mener at offeret må vurdere muligheten for å gjenopprette verdighetsfølelsen i en gruppe eller i et forhold. Den gruppeinterne kompensasjonen kan oppleves som svært betydningsfull og effektiv når det handler om å gjenskepe verdighet.

Dette er også noe som voldsutsatte kvinner ofte erfarer. Kjærlighetsforholdet er naturligvis av betydning for identitet og selvfølelse, og for et overgrep- eller voldsoffer kan den interne gjenopprettelsen i "vi"et ha stor betydning. Når det voldelige partneren kommer tilbake med blomster, kyss, anger og bekreftelse dagen etter volden, så ligger det her, i følge Søndergaard (2008), en appell til håpet om transformasjon og healing, som lokker offeret til å holde ut innenfor "vi"et. Når den voldelige partneren appellerer til lojalitet, fortieelse og bagatellisering, ligger det også et implisitt løfte om transformasjon, en omgjøring om at "vi" hører sammen og at volden og degraderingen vil kunne forsvinne så lenge hun bare viser lojalitet (Søndergaard 2008,185). Det kan derfor være svært problematisk for voldsutsatte kvinner å ta en offerposisjon og bryte ut av dette "vi"et,

1.3.9.3. Unnvikelse av offerkategoriens overdeterminering

Offerstempelet har en tendens til å bli sittende fast. Det kan derfor være utfordringer knyttet til det å gå videre i nye relasjoner med etiketten "voldsoffer" (Søndergaard 2008). Mange kan oppleve at offerkategorien eller offerstempelet marginaliserer ytterligere. Kategorier, og særlig offerkategorien farger og preger både en selv og andres oppfattelser i stor grad. Offerkategoriene påvirker også lesningen og oppfatningene i en interaksjon. Søndergaard (2008,187) sier at det ofte blir nødvendig med tydelige og legitimitetstunge identitetsaspekter, for å overdøve fargingen som offerkategorien fører med seg. Det kan ofte være vanskelig for andre å se forbi kategorien og voldsofferstempelet, og i en eventuell ny sosial situasjon er det best å fremstå inntakt med verdighet (Søndergaard 2008,187). Derfor er dette også en grunn til at noen nøler og vegrer seg for å posisjonere seg selv som offer. Har man først gjort det er det ingen vei tilbake, og man risikerer at offerposisjonen blir "sittende fast".

1.3.10. Patologisering og langvarige lidelser

Lamb (1999) hevder også at det er vanskelig å fremstå som et "overbevisende" offer. Hun diskuterer ulike årsaker til at kvinner vegrer seg mot offerposisjonen. En forklaring på at kvinner unngår offerposisjonen er i følge Lamb (1999) patologiseringen av offeret. Lamb (1999) hevder at dette kommer av det sterke behovet, på 70-tallet, for å bevise for hjelpeapparatet og samfunnet at vold og overgrep førte til alvorlige konsekvenser.

Derfor ble det fokusert i stor grad på langvarige psykiske problemer i etterkant av overgrepene. Det var i følge Lamb (1999,111) større fokus på omfanget av kvinnens lidelse i etterkant og ikke på det urettferdige og grusomme som faktisk hadde skjedd. Derfor kan det være vanskelig for en kvinne som har kommet seg videre i livet, å identifisere seg med offerbegrepet dersom man har en oppfatning av at det assosieres med langvarige psykiske lidelser (Lamb 1999).

Det er altså i følge Lamb (1999,113) en forventning om at offeret vil utvikle symptomer på psykiske lidelser i etterkant av et overgrep. Disse lidelsene forventes også å vare i lang tid. For at overgrepet virkelig skal telle, bør helst lidelsene vare livet ut. Dette kan være vanskelig for noen voldsutsatte kvinner å identifisere seg med.

1.3.11. Ikke være offer

Krisesentersekretariatet er i dag mer kritiske til offerbegrepet enn de var på 1970-tallet, og kopler begrepet til et spørsmål om skyld og ansvar. Offerstatus *kan* på en side føre til at kvinner ikke pålegges skyld og ansvar for vold og overgrep de er blitt utsatt for, men offerposisjonen oppleves likevel ofte negativ da det har konnotasjoner til passivitet og hjelpeløshet (Eggebo 2007). Offerposisjonen står i motsetning til å bli sett på som et aktivt, handlende subjekt. For å få offerstatus må den voldsutsatte kvinnen passe inn i bildet av det passive idealofferet.

Liz Kelly i Yllö og Bograd (1988) bruker som eksempel konsekvent termen ”survivors” i stedet for offer i sin artikkel om *How Women Define Their Experiences of Violence*. Siden språket og diskursene konstituerer mening, kan konnotasjoner til passivitet, underordning og maktesløshet gjøre offerbegrepet problematisk (Gavey 1999,62).

Poenget med offerperspektivet for kvinnebevegelsen var å sette fokus på de sosiale relasjonene. Senere har offerbegrepet blitt forstått som en individuell egenskap eller identitet og som en karakteristikk av individet (Eggebo 2007). Kvinnebevegelsen har i det senere blitt kritisert og omtalt som ”offerfeminister”, og mange kvinner ønsker å distansere seg fra offerposisjonen. Kritikken har blant annet handlet om at det fokuseres for mye på seksualisert vold, undertrykking og strukturer, og at man på den måten reproducerer et negativt bilde av kvinner.

1.3.12. Survivor eller offer?

Begrepet ”survivor” eller ”overlevende” var ment å formidle et aspekt av en traumatisk hendelse i offerets liv, et ”verst tenkelig”- scenario, der offeret hadde overlevd. Det var også ment som en kategori der offeret var en aktiv motstander i mishandlingen eller overgrepet, og ikke passiv slik som offerbegrepet antyder (Lamb 1999,119). Lamb (1999) problematiserer likevel begrepet survivor og hevder at begrepet offer på flere måter enn survivor kan samle kvinner i en slags solidaritet. Dette fordi mange rett og slett ikke har vært i livsfare, noe som kan føre til at ofre ikke føler at de ”kvalifiserer” til denne tittelen. Lamb (1999) peker også på at det faktisk også er noen som ikke overlever. Hva skal eventuelt de kalles?

I følge Lamb (1999,119) er hovedgrunnen til at ofre vegrer seg mot å kalle seg ofre, at de føler skam. Det er skamfullt å være et offer i vår kultur. I følge Lamb (1999) er det fordi man føler at man har vært svak, og svakhet er skamfullt i vår kultur (Lamb 1999:120). Tidligere var kvinner redde for ikke å bli trodd dersom de meldte fra om overgrep, nå er de redde for å kalle seg selv for ofre fordi det kan stemple dem sosialt (Lamb 1999).

1.4. Oppsummering

Jeg har i dette kapittelet redegjort for valg av problemstilling, og presentert forskningsfeltet vold i nære relasjoner, samt hvordan vold i nære relasjoner og offerbegrepet er definert og forstått av andre. Jeg vil i det neste kapittelet redegjøre for mitt teoretiske perspektiv, som jeg forstår vold i nære relasjoner på bakgrunn av.

Kapittel 2. Teoretisk perspektiv

2.1. Kunnskapssyn

Problemstillingen i dette masterprosjektet er som nevnt innledningsvis å undersøke hvordan kvinner, som forstår seg selv som moderne og likestillingsorienterte snakker om menns vold mot kvinner, og hvordan disse kvinnene posisjonerer voldsutsatte kvinner. Denne masteroppgaven har derfor et ”tradisjonelt” syn på vold, i den forstand at fokuset er menns vold mot kvinner. Slik problemstillingen er formulert forutsetter det også at volden er utført av noen. Den krever derfor et aktørperspektiv og et perspektiv som ser makt og vold som kjønnet. Pierre Bourdieu gir meg et kunnskapssyn og teoretisk begrepsapparat til å forstå dette. Jorun Solheim forholder seg også til Bourdieus teorier, og har et perspektiv som innebærer kjønn og makt. Hun utfyller derfor Bourdieu på en fruktbar måte, som er nyttig for min forståelse av vold i nære relasjoner. Jeg vil derfor i det følgende kapittelet ikke redegjøre for mitt analytiske blikk, men heller et overordnet teoretisk perspektiv, en bakgrunn og ramme som jeg forstår fenomenet vold i nære relasjoner ut fra.

2.2. Pierre Bourdieu og Jorun Solheim: et kjønn perspektiv

Pierre Bourdieu (1930-2002) forsøkte gjennom sine analyser og sine begreper å overvinne klassiske skillelinjer som dikotomier samt avdekke dominansforhold (Bourdieu og Wacquant 1993). Han var opptatt av forholdet mellom sosiale og mentale strukturer og hvordan det former praktisk samfunnsliv og maktforhold (Bourdieu og Wacquant 1993). Det er da særlig hans fokus på maktforhold som blir relevant for denne oppgaven og hans forståelse av makt i dominansforholdet er derfor sentral. Jeg vil redegjøre for de av begrepene hans som jeg mener kan gi en forståelse av hvordan det snakkes om menns vold mot kvinner i nære relasjoner. De sentrale begrepene for min oppgave vil være *felt*, *habitus*, *doxa*, symbolsk makt og symbolsk vold. Begrepene *habitus* og *felt* henger sammen med Bourdieus begrep *kapital* i en helhet, og det er hos Bourdieu snakk om en *begrepstriade*. De kan derfor ikke defineres enkeltstående. Men ettersom disse begrepene er analytiske er det likevel mulig å ha hovedfokus på ett eller flere av begrepene, hvilket jeg vil i denne oppgaven.

I tillegg til Pierre Bourdieu og hans begreper, vil jeg supplere mitt teoretiske perspektiv med Joruns Solheim og hennes forståelse av kjønn.

Jorun Solheim (1998) hevder i *Den åpne Kroppen* at det på mange måter ikke er tilfeldig at kvinner oftest utsettes for vold og overgrep. Hun mener dette har sammenheng med kroppslig symbolikk, og at kvinnekroppen symboliseres som åpen og uren. Solheims (1999) forståelse av makt som grense vil også være sentral i denne oppgaven, da den vil gi meg en forståelse av hvordan dette kan knyttes til kjønn generelt og kvinnekroppen spesielt. Jeg vil nå redegjøre for Bourdieu og hans begreper, og deretter hvordan Solheim kan supplere Bourdieu slik at de sammen danner et fruktbart teoretisk perspektiv for denne masteroppgaven

2.2.1 Makt

Pierre Bourdieu (1991,163 i Bohn 2000,3) advarer mot å gjøre makten til noe som har senter overalt og ingen steder på en gang. Han sier i *Symbolisk Makt* (1996,38) at man må vite å oppdage makten der den gir seg minst til kjenne, der hvor den er mest *miskjent*, men det uten å gjøre makten til en ”form for sirkel hvor sentrum er overalt og ingensteds” (Bourdieu 1996,38). Miskjent kan forstås som noe ubevisst anerkjent. Bourdieu kan bidra til en forståelse som gjør det mulig å identifisere makten innenfor et felt (Bohn 2000) og peke på dominans- og maktforhold som oppstår i feltet. Det sentrale for Bourdieus maktforståelse er nettopp hvordan maktens produkt og lokalisering blir to sider av samme sak.

2.2.2. Felt

Begrepet felt fungerer i Bourdieus sosiologi som en avgrensning av en arena som holdes sammen gjennom felles interesser, og som danner utgangspunkt for konflikt (Solli 1998). Et felt kan være enten en gruppe mennesker, sosiale agenter, eller institusjoner som strides om noe som er felles for dem (Bourdieu og Wacquant 1993). For å tilhøre et felt må man altså være opptatt av det som skjer i feltet og ha en interesse enten for materielle eller symbolske ressurser. Man kan eksempelvis se ”kjønn” som et felt med egen logikk og virkemåte. Feltet sees som en arena for kamp mellom aktører i ulike posisjoner med spesifikke kulturelle og symbolske kapitalformer der preferanser og holdninger, til for eksempel vold, bestemmes gjennom tilegnelsen av habitus. Å se kjønn som felt, er å strekke Bourdieus feltbegrep ganske langt. Han ville neppe vært enig i denne karakteriseringen, da han vektlegger sterkt den begrensede adgangen til feltet, som utgangspunkt for konflikt. Kjønn er noe ”alle er” og er derfor ikke noe som begrenser adgang til kjønnsfeltet. Likevel velger jeg å bruke Bourdieus feltbegrep slik i denne oppgaven.

2.2.3. Habitus

Feltets konflikter foregår med utgangspunkt i ulike posisjoner, og disse posisjonene kommer til uttrykk i individuelle og kroppsliggjorte uttrykk, kalt habitus. Habitus er ”den generative og skapende egenskapen som er innskrevet i systemet av disposisjoner...” (Bourdieu og Wacquant 1993,107). Den sosiale verden bruker kroppen som sitt ”hukommelsestriks” der prinsipper blir innskrevet (Callewaert og Petersen 1994,28) Individets historie ligger lagret i kroppen i form av følelser og reaksjonsmønstre. Habitus produserer de sosiale konstruksjonene som utgjør verden og ens egen kropp (Callewaert og Petersen 1994,28). Disse konstruksjonene er ikke intellektuelle forestillinger, men aktive prinsipper. Habitus er altså noe vi har til disposisjon og som styrer forestillingene og handlingene våre, og bidrar til at det sosiale liv gjenskapes. Vanligvis er dette noe ubevisst, internalisert og kroppsliggjort som er formet av det vi har erfart gjennom livet. Den sosiale verden skaper kroppen gjennom en konstant dannelsesprosess. Fordi kroppen er en sosial huskelapp, der minner lagres, vil kroppen forråde oss når vi kommer i et sosialt underlegenhetsforhold. Dette tydeliggjøres for eksempel ved at vi rødmer, stotrer eller blir usikre i enkelte situasjoner. Den enkeltes habitus er bestemt av subjektets posisjon i den sosiale virkeligheten, en posisjon som også ofte påvirker hvordan subjektet oppfatter verden (Bohn 2000). Bourdieus habitusbegrep kan bidra til en forståelse av makt også som noe fysisk og kroppslig, som har innvirkning i posisjoneringen i for eksempel feltet nære relasjoner.

2.2.4. Det som bare er sånn

Makten i feltet baseres på det Bourdieu omtaler som Doksa (Bourdieu 2000). Doksa er et sammensatt uttrykk for det universet vi tenker innenfor, og som vi handler og forstår ut i fra. Doksa er *det som bare er*, den underforståtte delen av kulturen, det som tas for gitt. Doksaen setter seg i oss, og opprettholdes gjennom våre praksiser. Relasjonene mellom de ulike posisjonene påvirkes av feltets logikker og feltets doksa (Bourdieu 1993). Bourdieu sier i Den Maskuline Dominans (2000) at han aldri sluttet å undre seg over det paradoksale med doksa. Som han skriver:

Det faktum at vår verdensorden – med alle sine former for ensretting og avsperring, i bokstavelig og billedlig forstand, alle sine forpliktelser og sanksjoner – i det store og hele blir respektert slik den er, og uten at det forekommer flere overtredelser eller undergravninger, forbrytelser eller ”utskeielser”...” (Bourdieu 2000,9).

Doksa er så naturlig at vi ikke ser den, eller tenker over den. Derfor er det også få som protesterer mot verdensordene vi lever i. Doksa er mektig og opprettholder makten i feltet.

I *Den Maskuline Dominans* (2000) undersøker Bourdieu det mannlige og det kvinnelige med en tilnærming som søker den mannlige dominans symbolske dimensjon (Bourdieu 2000).

Bourdieu hevder for eksempel at de dominerte oppfatter dominansen som naturlig, mens det i stedet har vært en sosialisering av det biologiske og en biologisering av det sosiale. Det betyr at det som er biologisk oppfattes og fremstår som et produkt av noe i miljøet, mens det som egentlig er produkt av miljø og kultur fremstår som noe naturgitt. Slik blir delingen mellom kjønnene en sosial konstruksjon som er naturliggjort. Det bare er sånn.

Begrepet om doksa er relevant for mitt prosjekt, fordi det kan bidra til å analysere fram det naturliggjorte i samtalen om voldsutsatte kvinner. Hva snakkes om som biologisk og naturgitt? Hva er det ”som bare er sånn” og som det ikke stilles spørsmål ved?

2.2.5. Symbolsk makt og symbolsk vold

Konfliktene og forhandlingene i feltet påvirkes også i sterk grad av det Bourdieu (1996) beskriver som den symbolske makten og den symbolske volden. Dette er begreper som Bourdieu selv beskriver ”noe om hverandre”, likevel er det en forskjell. Symbolsk makt er den makten som dominerende grupper eller klasser utøver gjennom å klassifisere verden på måter som tildekker og naturaliserer deres vilkårlige privilegier (Aakvaag 2008,158). Altså det som i utgangspunktet er tilfeldig, fremstår som naturlig. Innenfor feltet ”kjønn” vil for eksempel menns fordelaktige posisjoner i kraft av å være menn fremstilles som noe naturgitt, mens det egentlig er tilfeldige privilegier.

Symbolsk makt er en usynlig makt, og kan bare utøves med delaktighet av de som ikke vet at de utsettes for den, eller utøver den (Bourdieu 1996,38). Symbolsk makt er makten til å få en bestemt virkelighetsforståelse til å framstå som objektiv og sann, uten at det er klart for de involverte at det er snakk om en tilfeldig virkelighetsforståelse. Samtidig er det heller ikke klart at alternative virkelighetsforståelser blir utelatt (Bourdieu 1996). Det er en makt til å skape det som anses som gitt og ”som bare er sånn”. Bourdieu (1996,45) sier at denne symbolske makten er en nesten magisk makt som gjør det mulig å oppnå det samme som en kan oppnå med styrke. Dette er takket være at denne makten bare virker når den *anerkjennes*. Det vil si når det tilfeldige ved makten *miskjennes*, ikke legges merke til eller stilles spørsmål ved, verken fra den som utøver den eller den som utsettes for den (Bourdieu 1996,45).

Bourdieu forklarer at *den symbolske volden* er en mild form for vold, fordi den er umerkelig, til og med for dens ofre (Bourdieu 2000,9).

Symbolsk vold foreligger der undertrykte grupper og klasser selv overtar, og ser seg selv gjennom, de dominerende grupper klassifiseringsskjemaer (Aakvaag 2000,158). Dette er klassifiseringsskjemaer som får dem til å fremstå som sosialt devaluerte og stigmatiserte. Den symbolske volden er umerkelig og usynlig og utøves gjennom kommunikasjon og kunnskap. Den kan bare utøves med delaktighet av de som ikke vet at de ligger under for den, eller utøver den (Bourdieu 1996). Den symbolske volden kan ses som en spesiell variant av herredømme, men volden skjer ikke med tvang eller begrensning. Det handler mer om et pålagt samtykke som etableres gjennom anerkjennelse (Callewaert og Petersen 1994,26). Dette er et resultat av at den undertrykte bare kan tenke og handle innenfor de begreper og termer som herredømmet tilbyr. Det er altså verken fysisk tvang eller frivillig samtykke.

Ettersom kroppen, i følge Bourdieu, aldri inntar en posisjon den ikke føler den har autoritet til (Bourdieu og Wacquant 1993), vil man posisjonere seg på en måte man føler man har makt til å gjøre. Den symbolske volden kan presse oss inn i underlegenhetsposisjoner, uten at det er mulig å peke konkret på at det skjer. Den symbolske volden kan ikke unngås før vi får øye på den, og eventuelt opponerer. Man aksepterer gjerne et bilde av seg selv som ikke stemmer med ens øvrige selvilde, og dermed legitimerer man den andres herredømme og makt (Engelstad 2005). Symbolsk vold og sosial dominans handler altså om å ha makten og herredømme innenfor et felt, å være i posisjon til å definere hvordan verden skal oppfattes og forstås.

Makten i denne dominansen er kanskje av både den dominerende og den dominerte (Bourdieu 1996). De som domineres vil derfor ofte undervurdere seg selv, slik at de også selv mener at de må forstå verden på den dominerendes måte (Bourdieu 2000). Den maskuline dominansen "legitimerer en dominansrelasjon ved å innskrive den i en biologisk natur som selv er en naturalisert sosial konstruksjon" (Bourdieu 2000,31). De dominerendes dominans oppleves som naturlig, enda den likevel er sosialt konstruert. Et eksempel er i forhold til overordnet og underordnet; mann og kvinne."Når de dominerte anvender skjemaer som er resultat av dominansen på det som dominerer, eller når deres tanker og deres oppfatninger er strukturert i overensstemmelse med strukturene i selve det dominansforholdet som er påtvunget dem" (Bourdieu 200,21-22). De dominerte definerer altså seg selv innenfor et skjema, eller verden, som den dominerende har definert. På denne måten reproduseres den dominerendes definisjon og maktforholdet. Kvinnens definisjon av seg selv som underordnet mannen, reproduseres gjennom den symbolske volden som gjør at kvinnene selv overtar, og ser seg selv gjennom disse klassifiseringsskjemaene som menn har definert.

Begrepene om symbolsk makt og symbolsk vold er relevant for min oppgave fordi det vil gi meg et begrepsapparat til å analysere fram dominansforholdet i kjønnsfeltet, og hvordan voldsutsatte kvinner posisjoneres i forhold til offerbegrepet. Det vil gi meg et begrepsapparat til å undersøke hvordan informantene definerer de voldsutsatte kvinnene innenfor et mannsdominert klassifiseringsskjem.

2.2.6. Jorun Solheim: Den åpne kroppen

I tillegg til Bourdieus teori, vil jeg supplere mitt teoretiske perspektiv med Jorun Solheims tanker om kjønn og makt. Lik som Bourdieu mener Solheim (1998) at menn og kvinners ”naturlige” posisjoner i samfunnet er et historisk produkt og hun vektlegger også betydningen av det kroppslige. Solheim (1998) hevder i *Den åpne Kroppen* at det på mange måter ikke er tilfeldig at kvinner oftest er de som utsettes for vold og overgrep. Hun mener dette har sammenheng med kroppslig symbolikk, og at kvinnekroppen symboliseres som åpen og uren. Kroppens grenser oppleves som om de var naturgitte, og selv om begge kjønn fra naturens side er utstyrt med ”åpne” kropper, vil kvinners anatomiske ”mer – åpenhet” legge til rette for en symbolsk utdyping der denne forskjellen kan gjøres mer eller mindre absolutt (Solheim 1998,69).

Solheim (1998) hevder at den moderne kjønnsforståelsen skiller seg fra andre kulturers kjønnskonfigurasjon, ved at den er basert på et grunnleggende paradoks. Dette paradokset kalles modernitetens ”doble diskurs” om mennesket. På den ene siden kjennetegnes paradokset av en grunnleggende ide om generell menneskelig likhet, og på den andre siden en like grunnleggende forestilling om absolutt kjønnsforskjell (Solheim 1998,22). Det er selve brytningen, og vekslingen mellom disse forskjellene som ifølge Solheim (1998) karakteriserer moderne kjønn. En vanlig antakelse er at det innen denne paradoksale kjønnskonstruksjonen først og fremst er ideen om likhet som utgjør det moderne elementet (Solheim 1998). Men det moderne er kanskje den kulturformen som mer enn noen annen har karakterisert forholdet mellom kjønnene som et motsetningsforhold. Moderne kultur har forankret kjønnsdistinksjonen i den biologiske kroppen som en absolutt opposisjon mellom mann og kvinne (Solheim 1998).

Denne naturaliserte ideen om en opposisjon mellom mann og kvinne vil bli interessant å undersøke nærmere i min oppgave. Hvordan snakker informantene fram kjønnsforskjeller eller kjønnslikheter? Snakker de om menn og kvinner som motsetninger. I så fall hvordan?

2.2.6.1. Makt som grense

Kvinneres seksuelle åpenhet, med mulige assosiasjoner til det å bli åpnet opp, gjennomtrengt, fylt opp av mannligheten som sin absolutte motsetning, synes å være hovedmetaforen for ”den åpne kroppen” og kvinnelighetens grensemangel. Makt og maktutøvelse virker i følge Solheim (1999) gjennom en reell eller imaginær plassering av mennesker i et symbolsk rom, der avgrensning utgjør referanserammen. Dette foregår gjennom eksklusjon, underordning og invasjon. Makt kan i følge Solheim (1999,3) forstås som det å kunne definere andres grenser, samtidig som man beskytter sine egne. Sann sett blir makt å forstå som en posisjon av relativ lukkethet. Makten ligger i muligheten til å lukke. Denne grensemarkeringen gir en definisjonsmakt som på mange måter er selvbekreftende. Den som har makten setter grensene.

I følge Solheim (1999) har kvinners symbolske funksjon gjennom hele modernitetens epoke vært å være seksuelt, emosjonelt og personlig tilgjengelig for menn innenfor rammen av det hellige ekteskapet. Denne kvinneligheten har på samme tid blitt innrammet av det mannlige, og er potensielt åpent for menn. Hun hevder at denne omsluttete og invaderbare kvinnelighet utgjør det hegemoniske kvinnebildet, med kjønnskoder som har dype røtter. Dette angir de mest grunnleggende grensene for kvinneligheten. Det finnes en historisk idé og oppfatning om kvinner *kan* invaderes, og menn *kan* invadere.

2.2.6.2. Kjønnskategori

Solheims (1999) ide om makt som grense kan sammenlignes med Bourdieus begrep om felt (Bourdieu og Wacquant 1993). Logikken i dette feltet kan i følge Solheim (1999) oppsummeres på følgende måte: ”Hvis du ikke har vært her før, har du ikke noe her å gjøre”. Denne type selvdefinerende eksklusjonsmekanismer vil ofte være usynlige, de tilhører doksa (Bourdieu 1993). Når for eksempel kvinner inntar symbolske rom som tidligere har vært forbeholdt eller dominert av menn utfordres slike doksa og grensemekanismer aktiveres (Solheim 1999). Kjønn som kategori handler i følge Solheim (1999) som oftest om kvinnekjønn som kategori. Til grunn ligger førforståelser av hvor det er naturlig at kvinner befinner seg, og hva som er naturlig for dem å gjøre. Det mannlige derimot er en slags overordnet ”meta-kategori”. Det er kvinneligheten som avgrenses og rammes inn, i forhold til det mannlige.

Grensemangel vil være et viktig begrep for hvordan de voldsutsatte kvinnene posisjonerer i forhold til offerrollen. Ikke å kunne sette egne grenser kan være å sette seg i en potensiell offerposisjon. Hvis noen ifølge andre eller en selv ikke har grenser, kan dette føre til en invadering der det ikke finnes noen grenser å overskride? Grensemangel blir derfor et nyttig begrep for å undersøke naturaliseringen av maskulin vold. Kvinner som kjønnskategori vil også være et nyttig begrep i analysen av hva som er naturlig eller ikke for kvinner å gjøre.

2.2.7. Mitt perspektiv

Maktbegrepet er, som allerede nevnt, sentralt i denne oppgaven. Ettersom jeg er opptatt av hvordan det snakkes om voldsutsatte kvinner kunne det derfor vært argumentert for å benytte for eksempel Michel Foucaults (1999) diskursteori. Jeg velger i midlertidig Bourdieu og Solheim framfor Foucault, da Bourdieu og Solheim kan gi meg et begrepsapparat for å oppnå en forståelse av makt og vold i nære relasjoner som noe kjønn, og peke på dominans- og maktforholdet som oppstår i kjønnsfeltet. Pierre Bourdieu advarer mot at man som Foucault, gjør makten til noe som har senter overalt og ingen steder på en gang (Bourdieu 1991,163 i Bohn 2000,3). Bourdieu kan derfor bidra til en forståelse som gjør det mulig å identifisere makten innenfor et felt (Bohn 2000). Foucault er ikke interessert i verken maktens resultater eller lokalisering, det som er sentralt er maktens relasjoner (Bohn 2000). Det sentrale for Bourdieus maktforståelse er, i motsetning til Foucault, nettopp hvordan maktens produkt og lokalisering blir to sider av samme sak. Min oppgave forutsetter et aktørperspektiv, og Bourdieu og Solheim gir meg et fruktbart begrepsapparat for nettopp dette.

2.3. Oppsummering

Jeg har i dette kapittelet redegjort for Bourdieu og Solheims teoretiske perspektiver, som jeg vil bygge min forståelse av vold i nære relasjoner på. Jeg vil altså se kjønn som noe symbolsk og kroppslig, dypt innskriptet i både kvinner og menn. Liksom Bourdieu og Solheim ser jeg det kvinnelige og mannlige som noe som oppfattes som naturlig, men som i stedet kan være resultat av en sosialisering (Bourdieu 2000). Den mannlige og den kvinnelige kroppen representerer en legitimering av en sosialt konstruert ulikhet mellom kjønnene (Bourdieu 2000). Kjønn og makt henger tett sammen og er koblet til en forventning om kvinners tilgjengelighet og der kvinnekroppen avgrenses fra områder som anses som mannlige (Solheim 1999). I neste kapittel vil jeg redegjøre for min metodiske tilnærming og forklare hvordan jeg har gått metodisk fram i dette prosjektet.

Kapittel 3. Metodisk tilnærming

3.1. Valg av metode

Valget av metode avhenger av problemstillingen i forskningsprosjektet. Mitt masterprosjekt har en kvalitativ design, hvilket ble en naturlig konsekvens av at mitt prosjekt ikke har til hensikt å si noe om utbredelse eller omfang, men heller forsøke å oppnå en forståelse av et fenomen ut fra intersubjektive perspektiver.

3.2. Kvalitativ metode

Kvalitativ metode legger til rette for å få et innblikk i menneskers livsverden (Kvale 2009). Kvalitativ metode er en metode for innhenting av opplysninger hvor man istedenfor å undersøke flest mulig forekomster konsentrerer seg om noen få, og undersøker disse grundig. Utvalget hvor undersøkelsen gjøres er derfor strategisk og ikke representativt, som det er i kvantitativ metode. Kvalitativ metode egner seg svært godt til å undersøke sosiale prosesser og sosialt samspill og brukes også hvis man ønsker å få kunnskap om menneskers virkelighetsforståelse, tanker, erfaringer og meninger. Kvalitativ metode baseres på tekster og ikke tallmateriale (Ringdal 2007). Når man velger en kvalitativ design for innhenting av data, er det viktig å være bevisst at den informasjonen man får eller skaper, ikke kan anses som objektiv. Det vil si at informasjonen som skapes avhenger av hver enkelt informant, samt forskeren selv. Forskerens verdier vil virke inn på store deler av forskningsprosessen både når det gjelder valg av tema, problemstilling og under analysen av resultatene som skal tolkes og presenteres (Halvorsen 2008).

Det er mange måter å skape kunnskap på innen kvalitativ metode. Det kan være ulike former for feltobservasjon, intervjuer, tekstanalyse eller gruppediskusjoner (Halvorsen 2008). Det er nettopp sistnevnte jeg valgte å gjennomføre i forbindelse med mitt prosjekt. Fokusgrupper er en metode en kan benytte når en ønsker å få fram holdninger og kollektive meninger, eller for å få belyst den konteksten meninger dannes innenfor (Halvorsen 2008). Nettopp dette ønsket jeg i mitt prosjekt, å oppnå en forståelse av et fenomen ut fra intersubjektive perspektiver. Fokusgrupper ble derfor et hensiktsmessig valg.

3.3. Fokusgruppeintervju som metode

I forbindelse med mitt prosjekt ble det gjennomført to fokusgruppeintervjuer. Fokusgrupper ble vanlig å bruke innenfor sosiologi på starten av 1980-tallet, og denne måten å forske på er blitt stadig mer vanlig i studier som innebærer undersøkelser der mennesker og deres meninger, tanker og ideer om virkeligheten står i fokus. Fokusgrupper kan i følge Victoria Wibeck (2000) sies å være en form for fokuserte gruppeintervjuer der en mindre gruppe mennesker møtes for å diskutere et gitt tema, under et begrenset tidsperspektiv, på initiativ fra forskeren. Ordet fokus indikerer nettopp at diskusjonen skal konsentreres rundt et bestemt emne. Fokusgrupper kan sies å være *en* type gruppeintervju, men alle gruppeintervjuer er ikke nødvendigvis fokusgrupper. Det som skiller fokusgrupper fra andre grupper er blant annet at fokusgruppene har til hensikt å samle inn data i forskningsøyemed. Fokusgrupper kan dermed skilles fra andre grupper som terapigrupper, arbeidsgrupper eller lignende (Wibeck 2000,23).

Fokusgruppeintervju har tidvis vært en kritisert metode i samfunnsvitenskapelig forskning. Det argumenteres blant annet med at det som kommer fram under gruppesamtalen ikke nødvendigvis er det informantene faktisk mener. Deltakerne kan påvirkes at de andre gruppe medlemmene, eller ikke tørre å si hva de egentlig mener. Det som kommer fram kan derfor være det som er sosialt akseptert å mene, og informasjon som er sosialt uønsket og uvanlige meninger kan bli utelukket (Wibeck 2000,121). Det er nettopp noe av det som blir interessant i en fokusgruppe. Hva kan sies og ikke sies om vold i nære relasjoner? Sosial kontroll og gruppekonformitet kan også gjøre at de meningene som kommer frem er mindre nyanserte og flerfoldige. Men det er heller ikke noen selvfølge at alle nyanser av meninger kommer frem i individuelle intervju (Morgan 1997).

En styrke ved fokusgrupper, er at det er den sosiale interaksjonen mellom deltakerne som er kilden til data (Morgan 1997). Deltakernes sammenligninger av erfaringer og forståelser, kan vise kompleksiteten i meningsdannelser som ofte kan være vanskelige for forskeren å få frem i individuelle intervju. På den andre siden, må forskeren være på vakt for de gruppeeffektene som kan oppstå, både tendenser til konformitet og polarisering.

Bloor, Frankland, Thoms & Robson (2001) argumenterer også for at fokusgrupper er hensiktsmessig for innhenting av data som omhandler sosiale gruppers fortolkninger, interaksjonsform og normer, mens det riktignok er mindre nyttig hvis det er snakk om å få kunnskap om det enkelte individets livsverden. Dette er heller ikke noe jeg er ute etter.

Grunnen til at jeg valgte fokusgruppeintervjuer er blant annet fordi jeg ikke ønsket en-til-en-refleksjoner, men å undersøke hvordan refleksjoner skapes og artikuleres i aktiv samhandling med andre, og fokusgrupper handler nettopp om å samle inn data gjennom gruppeinteraksjon (Wibeck 2000, 23). En annen styrkeside ved fokusgrupper er fokusgruppens evne til å produsere konsentrert data om et spesifikt tema uten å være spesielt påtrengende overfor den enkelte deltaker. Hver gruppedeltaker kan hele tiden regulere om han eller hun vil si noe og når (Morgan, 1993).

Dialogen, den flerstemte talen og innspill fra andre kan også føre til nye tanker og ideer. Vi lever ikke i et vakuum, men formes alle av den verden vi lever i. Ettersom jeg er interessert i holdninger til et bestemt tema, hvordan moderne kvinner snakker om menns vold mot kvinner er fokusgrupperintervju hensiktsmessig å bruke. Fokusgrupper som metode er en fruktbar kombinasjon mellom gruppeinteraksjon og et forskerbestemt emnefokus. Fokusgruppedeltakerne utveksler erfaringer og meninger med utgangspunkt i de spørsmålene forskeren kommer med (Wibeck 2000).

Wibeck (2000) anbefaler å gjennomføre minimum tre fokusgruppeintervjuer. Edward F. Fern (2001) mener derimot at dette bør være opp til hver enkelt forsker, og ettersom det var begrenset med tid, anså jeg det som hensiktsmessig og gjennomførbart å ha to fokusgrupper.

3.3.1. Rekruttering og utvalgsriterier

Proessen med å få innpass hos informanter kan være en utfordring, hvilket jeg fikk erfare i forbindelse med rekrutteringen av informanter til mitt prosjekt. Jeg fikk også erfare at forskning er en prosess som på mange måter blir til underveis. Kvaes (2009) metafor om forskeren som en reisende, der intervjuet er et ukjent landskap, synes å passe til mine erfaringer. Kriterier for utvalget var at informantene var moderne kvinner¹⁰, i den betydning at deltakerne anså seg selv som likestilte og ikke utsatt for vold. Grunnen til at jeg ønsket kvinnelige informanter var et disse kan anses som "latente voldsofre". Et annet kriterium var at informantene ikke utgjorde en allerede eksisterende gruppe. Deltakerne ville ikke kunne stille seg utenfor gruppemedlemmenes innflytelse, men i en allerede eksisterende gruppe er det en sjanse for at deltakerne faller inn i roller de har i den daglige interaksjonen (Wibeck 2000,53). Å "utsette" informantene for gruppeinnflytelse var hensikten fra min side, men jeg ønsket ikke allerede definerte grupperoller.

¹⁰ Se også begrepsavklaring foran i oppgaven

3.3.2. Rekruttering og utvalg

Rekrutteringen av informanter ble gjort gjennom eksisterende lister over studentenes e-postadresser, og gjennom det som Wibeck (2000,68) kaller kontaktpersoner. Dersom man på forhånd har bestemt hvilken type gruppe man ønsker å komme i kontakt med er lister en nyttig måte å komme i kontakt med informantene på. I mitt tilfelle ønsket jeg å snakke med kvinner både fra Bachelor eller Master i Sosialt arbeid og fra andre studier eller arbeidsplasser. Informantene fra Bachelor i Sosialt arbeid ble kontaktet og fikk informasjon om prosjektet via Høgskolens Internetside; Fronter og via student - e-posten deres med oppfordring å melde seg på via e-post eller per telefon. Jeg benyttet meg også av kontaktpersoner, for å komme i kontakt med informanter ved andre studier eller arbeidsplasser. Å benytte kontaktpersoner vil si at man blir opplyst om mulige informanter via eget nettverk (Wibeck 2000). Med tanke på den begrensede tiden jeg hadde til rådighet under dette prosjektet, anså jeg dette som en hensiktsmessig rekrutteringsstrategi. På denne måten fikk jeg to grupper med seks informanter hver. Da det ved begge gruppeintervjuene var noen informanter som ikke møtte, ble gruppene til slutt på henholdsvis tre og fire personer.

Utvalget i første fokusgruppe besto av fire kvinner hvorav en var nyutdannet lærer, en var masterstudent fra 2. året i meteorologi, en var student fra 1. året på Bachelor i sosialt arbeid og en var ansatt i tv 2 uten noen høyere utdanning. Utvalget i den andre fokusgruppen besto av tre kvinner hvorav alle var studenter ved enten Bachelor eller Master i Sosialt arbeid. En var student fra 3. året i Bachelor i sosialt arbeid, en var student fra 1. året Master i sosialt arbeid og en var student fra 1. året i Bachelor i sosialt arbeid og 3. året ved et annet universitetsfag.

Det finnes ulike teorier om hvor stor en fokusgruppe bør være, men mye taler for at gruppen ikke bør være for stor (Wibeck 2000,49). Dunbar (1997) i Wibeck (2000) mener at en fokusgruppe ikke bør bestå av mer enn fire personer. Dersom gruppen blir større blir det ifølge ham ikke lenger mulig å beholde alles oppmerksomhet. En liten gruppe gir hvert medlem en større del av opplevelsesfeltet. Jo flere personer, desto mindre plass får hver enkelt. Dette fører ofte til at hver og ens innflytelse minsker og dermed også det personlige engasjementet for diskusjonen. Dessuten blir den fysiske avstanden mellom medlemmene i en stor gruppe større, og kommunikasjonen dårligere. (Wibeck 2000,50). Rent praktisk er det også lettere å lede en mindre gruppe, da en større gruppe krever sterkere struktur.

3.3.3. Gjennomføringen av fokusgruppeintervjuene

I starten av fokusgruppeintervjuene ble det vist to korte filmer som omhandlet vold i nære relasjoner, hentet fra You Tube¹¹. Filmene var et metodisk grep, og en del av min intervjuguide for å skape fokus og sette dagsorden for diskusjonen. På denne måten ble det også satt i gang noen tanker blant informantene. I fokusgrupper som diskuterer sensitive temaer, som for eksempel vold i nære relasjoner, kan det være en balansegang mellom at deltakerne avslører for mye om seg selv, slik at de angrer i ettertid, eller ikke diskuterer det ønskede temaet i det hele tatt (Wibeck 2000,117). Ved å vise to filmer, flyttes fokus vekk fra deltakerne og deres personlige erfaringer, samtidig som at temaet og samtalen kontekstualiseres. På denne måten nedfelles det noen problemstillinger og dilemmaer allerede fra start. Dette var også i tråd med mitt ønske om å undersøke sosialt akseptable holdninger til vold i nære relasjoner og plassering av offerposisjonen, samt det som skapes i samspillet og i dialogen mellom deltakerne. Ikke den enkeltes personlige erfaringer med temaet vold. Filmene representerer to fortellerstemmer, den voldsutsattes og voldsutøverens. Filmene er begge svært korte og noe krevende å forklare. Det er nettopp derfor jeg også valgte å eksponere informantene mine for noe visuelt.

3.3.4. Filmene

Den første filmen varte i to minutter og heter ”Cut the movie”¹². Filmen er fra en holdningskampanje mot vold i nære relasjoner av Womans Aid i Storbritannia. Filmens hovedrolle spilles av den kjente skuespillerinnen Keira Knightley og viser en ung kvinne som blir mishandlet av sin sjalu samboer når hun kommer hjem fra jobben som skuespiller. Den andre filmen heter ”She’s leaving”¹³ og er også fra en kampanje av Womans Aid i Storbritannia som heter ”Break the Silence about Domestic Violence”. Filmen omhandler en voldsutøvende mann som forteller hva han gradvis gjorde mot partneren sin, og som til slutt gjorde at han hadde ødelagt alt som betydde noe for ham, og kvinnen til slutt forlot ham.

Begge filmene er normative i den forstand at det kommer tydelig fram hva som er holdningen til vold mot kvinner, og at dette er galt. Ved å vise to ulike filmer som tok utgangspunkt i to ulike fortellerstemmer ville jeg sette i gang tanker rundt offerbegrepet som ikke viste kvinnen ensidig som offer, for kanskje å provosere og nyansere diskusjonen rundt offerbegrepet.

¹¹ Youtube.com er et nettsted der brukerne kan laste opp, vise og dele videoklipp. Nettstedet ble grunnlagt i februar 2005.

¹² <http://www.youtube.com/watch?v=ctoZbeD-GIY> (lastet ned 12.12.2010)

¹³ <http://www.youtube.com/watch?v=lrwaWCFv8J8> (lastet ned 12.12.2010)

Filmene er ment som et metodisk verktøy, og ble benyttet for at det skulle være lettere for informantene å snakke om et vanskelig tema. Jeg kommer ikke til å vektlegge informantenes tolkning av filmene.

3.3.5. Intervjustruktur

Morgan (1996) skiller mellom strukturerte og ustrukturerte fokusgruppeintervjuer. Jo mer forskeren styrer interaksjonen i gruppen, desto mer strukturert er intervjuet. Mine fokusgruppeintervjuer kan sies å være strukturerte. Strukturerte fokusgrupper kan med fordel brukes når emnet som skal diskuteres er sensitivt, eller deltakerne er sårbare (Wibeck 2000,45). Temaet i mitt prosjekt kan sies å være sensitivt, da vold i nære relasjoner fortsatt er svært tabubelagt. I strukturerte fokusgrupper styres spørsmålene slik at det ønskede temaet blir diskutert. Forskerens rolle knyttes slik tett til forskningens mål.

Jeg hadde noen åpningsspørsmål som omhandlet offerbegrepet, samt noen spørsmål underveis dersom informantene sporet av eller samtalen døde ut. Jeg forsøkte også til en viss grad å styre gruppedynamikken, slik at alle gruppemedlemmene kom til ordet. Strukturen skulle i midlertidig ikke hindre samtalen i å flyte fritt, slik at det ble rom for spontane tanker så lenge fokuset ble beholdt.

Det er både fordeler og ulemper ved å benytte strukturerte fokusgruppeintervjuer. Dersom forskeren i for stor grad styrer interaksjonen i gruppen er det en fare for at forskerens forestillinger og forforståelse påvirker gruppemedlemmene. Her er likevel påvirkning og intersubjektivitet et mål. På en annen side kan også et strukturert fokusgruppeintervju føre en ufruktbar diskusjon tilbake ved å stille spørsmål som forskeren er interessert i (Wibeck 2000,45). En annen ulempe med ustrukturerte fokusgrupper er at det kan bli vanskelig å få oversikt over materialet når man skal analysere det. Med tanke på den begrensede tiden jeg hadde til rådighet ønsket jeg derfor å gjøre analysearbeidet noe enklere for meg selv, og sørget derfor for at gruppemedlemmene diskuterte det emnet jeg ønsket. Som i alt annet finnes det en gylden middelvei, og under mine fokusgruppeintervjuer forsøkte jeg å styre diskusjonen der jeg så det som nødvendig, mens jeg overlot til gruppemedlemmene å føre samtalen der jeg opplevde at de snakket om det temaet jeg ønsket å diskutere.

3.3.6. Transkribering

Fokusgruppeintervjuene ble tatt opp på lydbånd, og senere transkribert. Undertegnede transkriberte begge fokusgruppeintervjuene selv.

Å transkribere intervjuer selv er en fordel da dette setter i gang analytiske prosesser allerede under transkriberingen, og det gjør en ytterligere kjent med materialet.

Transkriberingsprosessen kan i følge Kvale (2007) ses som en kunstig konstruksjon av muntlig tale til skriftlig form. I første omgang ble fokusgruppeintervjuene transkribert så ordrett som mulig, og gester som eksempelvis latter ble også skrevet ned. Dette for å få en så nøyaktig tilgang på materialet som mulig for den senere analysen. Etter hvert ble forstyrrende ord fjernet, ettersom muntlig språk til tider kan virke stigmatiserende overfor informantene (Kvale 2007). Jeg valgte ikke å bruke navn på informantene når jeg siterer dem. Dette fordi jeg er opptatt av ikke å personifisere snakket. For at det skal bli mer oversiktlig i analysen vil jeg likevel markere med "R" der jeg sier noe.

3.4. Analyse som prosess

I følge Kvale (2009) starter analyseprosessen allerede før intervjuene er gjennomført og den pågår også under selve intervjuene. På denne måten tolker og tenker du "mens du holder på" (Kvale 2009,190). Transkriberingen er også en viktig del av analyseprosessen da tankeprosesser blir satt i gang mens en lytter til det informantene sier (Kvale 2009). Dette var en nyttig del av prosessen for min del. Ved å lytte til informantene og lese gjennom materialet gjentatte ganger, dukket det opp ideer og spørsmål som senere ble benyttet i selve analysen.

Når det gjelder analysearbeid av fokusgruppeintervjuer er det vanlig å mene at det er selve *gruppen* som er gjenstand for analysen og ikke individene. Men i følge Morgan (2007) er diskusjonen i gruppa avhengig både av individene i gruppa, og dynamikken i gruppa som helhet. Analysearbeidet bør derfor søke å balansere fokuset slik at begge deler vektlegges (Morgan 2007). Det er ikke hva vold i nære relasjoner *er* eller hvordan forholdet mellom overgriper og offer kan forstås, som er analyseobjektet for dette prosjektet (Aaslestad 2007). Objektet i denne analysen er *hvordan* det snakkes om vold i nære relasjoner og på hvilken måte offerbegrepet blir omtalt. Derfor blir dynamikken i gruppa og mellom de enkelte gruppemedlemmene viktige i analysen.

3.4.1. Talehandlinger som analysestrategi

Analysestrategien i denne oppgave vil være en talehandlings- eller en språkhandlingsanalyse. Jeg vil ikke sortere i temakategorier, men gjennom en nærlesning og lytting til intervjuene analysere fram ulike posisjoneringer innenfor offerfeltet.

Jeg ser informantene som stemmer i en samtale mellom informantene i gruppa, og som kulturelle stemmer i det sosiale rommet gruppa skaper. Hvem som sier hva er ikke det viktigste, det er *snakket* og hva som sies, samt dannelsen av en felles stemme i gruppa, som blir interessant å undersøke nærmere.

Analysen vil ta for seg hvordan informantene i sitt snakk fremkaller, skaper og tildeler offerposisjoner og måter å avverge disse posisjonene på. Det er produksjonen av offerbegrepet i fokusgruppene som er interessant og hvordan det artikuleres fram og kan ringes inn i den intersubjektive diskusjonen.

3.4.2. Språkhandlingsteori

Språkhandling dreier seg om hva vi *gjør* med det vi sier (Glomnes 2005,64). Et slikt pragmatisk perspektiv innebærer å se etter *hvordan* folk faktisk bruker språket, og ikke bare hva de sier, men hva de gjør med det de sier. Å spørre, hevde, love, eller kjeft er eksempler på språkhandling (Glomnes 2005,54). Språkhandlingen må utrette noe i samtalen, og det er hva språkbrukeren ønsker å gjøre eller å oppnå med ytringen som er avgjørende for hvilke språkhandling som utføres. Det er hensikten med ytringen, i den sosiale konteksten, som er avgjørende for hva slags handling språkbrukeren gjennomfører. Alle språkhandling er del av en sosial situasjon, og språkhandlingene er derfor en sentral del av den sosiale samhandlingen.

Språkhandlingsteori tilbyr et teoretisk rammeverk for analyse av språket (Svennevig, Sandvik og Vagle 1999) og analyse av språkhandling vil være en fruktbar analysestrategi for min oppgave. Til språkhandlingsteori knytter det seg særlig to navn, J. L Austin (1962) og hans elev John Searle (Svennevig m.fl. 1999,252). Begge ser språk som en form for språklig handling. I prinsippet utføres tre parallelle språkhandling når man skriftlig eller muntlig, produserer en ytring (Svennevig m.fl. 1999,252). Den første språkhandlingen kalles en *lokusjonær handling*. Det er produksjonen av språklige lyder, ord og setninger med et innhold som har referanse til noe i omverdenen. Den andre språkhandlingen kalles en *illokusjonær handling*. Det betyr at ytringen er tillagt en kommunikativ kraft eller verdi, for eksempel ved et løfte, en påstand eller et følelsesuttrykk. I tillegg frambringer språkhandlingen en bestemt effekt, nemlig den *perlokusjonære handlingen*. Denne handlingen ligger innbakt i språkhandlingen og kan eksempelvis være å advare, å overbevise eller sjokkere (Svennevig m.fl. 1999).

For at en bestemt ytring skal telle som en bestemt handling, må visse betingelser være oppfylt. Disse betingelsene kalles vellykkethetsbetingelser. Disse betingelsene kan spesifiseres for enhver språkhandling. Noen er knyttet til innholdet i språkhandlingen, andre til senderes troverdighet i utførelsen. For eksempel kan man anta at hvis noen stiller et spørsmål, så er de interessert i et svar, og hvis noen lover noe har de til hensikt å gjennomføre løftet (Svennevig m.fl. 1999,253). En ytring er vellykket og fungerer etter hensikten, når den oppfyller en rekke kriterier som er allment aksepterte konvensjoner og regler som foreskriver hva, hvem og hvordan det skal handles, tenkes og føles under bestemte omstendigheter (Austin [1962] , 1975).

Språkhandlinger deles gjerne inn fem ulike klasser (Svennevig m.fl. 1999,253). Den første er *konstativer* eller påstander. Den andre er *kommissiver*, der senderen forplikter seg til å gjøre noe for mottakeren. Det kan for eksempel være å love noe, true eller sverge. Den tredje er *direktiver* som inkluderer spørresetninger der senderen framkaller en handling. Den fjerde er *ekspresiver* som gir uttrykk for følelser, og den femte er *kvalifiseringer*, der senderen skaper en ny virkelighet ved hjelp av språket, for eksempel ved en definering (Svennevig m.fl. 1999,174). Disse talehandlingsklassene vil hjelpe meg i analysen til å identifisere hvilke talehandlinger det er snakk om, og hva som er intensjonen med talehandlingen. Er talehandlingen for eksempel en påstand og en konstativering, eller er det en kvalifisering gjennom en definering? Hvorvidt talehandlingen er det ene eller andre, vil ha betydning for hvordan de voldsutsatte kvinner blir posisjonert av informantene.

3.4.3. Gruppeklima

I en analyse av språk er det også viktig å ta hensyn til de forholdene språket produseres i og ut fra (Bourdieu og Thompson 1991). Slik Bourdieu understreker det er det nettopp disse sosiale faktorene og klimaet rundt det som ytres, som språkteoretikerne ”glemte”. Dette er noe jeg vil komme nærmere tilbake til. Ettersom jeg mener at gruppeklimaet har innvirkning på hva som kan sies og ikke innad i fokusgruppa vil jeg kort beskrive de sosiale faktorene rundt og klimaet i fokusgruppesamtalene, samt min egen rolle og påvirkning.

Victoria Wibeck (2000) påpeker også hvordan de fysiske omgivelsene og miljøet rundt kan ha innvirkning på gruppeprosessen i en fokusgruppe. Jeg forsøkte derfor å skape et så trivelig sted som mulig, der informantene fikk tilbud om kaffe eller annen drikke.

Lokalet var et mellomstort grupperom, slik at det ikke skulle bli verken overdreven stor avstand mellom deltakerne, eller for tett (Wibeck 2000). "Isen" mellom gruppemedlemmene ble raskt brutt og det var ingen åpenlyse konflikter i noen av gruppene. Noen uenigheter deltakerne i mellom kom til uttrykk underveis, men ingen store disputer.

Noen av gruppemedlemmene var mer dominerende i diskusjonen enn andre og som intervjuer forsøkte jeg å bidra til et inkluderende klima, med rom for spontane innspill og la vekt på at alle skulle komme til ordet. Jeg opplevde også det Wibeck (2000) beskriver som gruppekohesjon, at medlemmene i gruppa uttrykte et ønske om å høre til i gruppa, og samarbeidet om felles enigheter rundt det som ble diskutert. Dette kom fram gjennom det som etter hvert ble en felles holding til temaet. Mot slutten av begge gruppeintervjuene uttrykte deltakerne at det hadde vært lærerikt, interessant og spennende å få være med, og at samtalen hadde ført til at de fikk utfordret egne holdninger og synspunkter rundt et vanskelig tema.

I tillegg til å analysere informantenes snakk, vil jeg se nærmere på min egen rolle som forsker. Tove Thagaard (1998) argumenterer i *Systematikk og Innlevelse* for viktigheten av nettopp å reflektere rundt ens egen rolle som forsker i forhold til informantene. Hva gjør jeg som forsker med klimaet i gruppa? Jeg vil også analysere hvordan mine egne spørsmål åpner og lukker for mulige meninger rundt temaet vold i nære relasjoner og offerbegrepet. Noen av spørsmålene er provoserende, ledende, ladde og paradoksale med hensikt for å undersøke hvordan dette ladde feltet italesettes. Jeg som forsker ønsker ikke å fremstå som en som har svaret på hva offer egentlig er, og jeg er heller ikke ute etter å avsløre informantenes *egentlige* holdninger. Offerfeltet er et komplisert og vanskelig felt. Det finnes ingen "riktige" svar.

3.4.4. Bourdieu og språkhandling

Pierre Bourdieus teoretiske perspektiv er den rammen jeg forstår vold i nære relasjoner ut fra. Hans tilnærming til språk er dessuten på mange måter ganske lik Austins og andre såkalte språkfilosofer på 40- og 50tallet (Bourdieu og Thompson 1991). Bourdieu kritiserer i midlertidig Austin og senere språkfilosofer for ikke å legge nok vekt på det sosiale i språkhandlingene.

Bourdieu argumenterer for at språk ikke bare bør ses som et kommunikasjonsmiddel, men også som et medium for makt, gjennom individer med språklig kompetanse og egeninteresse. Språklige ytringer kan forstås som et produkt av forholdet mellom språklig struktur og en språklig habitus. Enhver språkhandling representerer således en dobbelthet.

Den er en representasjon *av* den aksepterte kommunikasjonsmåten og *for* en språklig regulering av språkhandlinger. Sagt på en annen måte uttrykker språkhandlingen både *hva* kommunikasjonsmåten er, og *hvordan* individet skal utøve den. Når individer bruker språk på en bestemt måte, plasseres implisitt individets oppsamlede språkressurser på en tilpasset måte etter kravene fra det sosiale feltet som er publikum. Hver språklige interaksjon er altså, uansett hvor personlig og ubetydelig det måtte fremstå, en bærer av spor fra den sosiale strukturen som vedkommende gjennom språket, både uttrykker og reproducerer (Bourdieu og Thompson 1991). Grunnen til at jeg valgte fokusgrupper var nettopp for å eksponere ulike informanter for hverandre. Fokusgruppa blir slik en sosial struktur, og informantene blir på den måten bærere av den sosiale strukturen som utsagnene artikuleres i. Informantene vil tilpasse sin måte å snakke på etter kravene som de andre gruppemedlemmene implisitt setter. Det som sies og uttrykkes blir sagt i en fokusgruppekontekst, og kan ikke ses isolert fra disse forholdene. Det blir en ramme for hva den riktige kommunikasjonsmåten er, og hvordan gruppemedlemmene skal utøve den.

Austin mente også at ytringer, som for eksempel i et vielsesritual, ikke bare var en måte å rapportere det som skjedde på, men også en måte å handle eller delta på (Austin [1062] 1975). Ytringene er dessuten ikke bare sanne eller usanne, men også det han kaller passende og sømmende. For at ytringene skulle være passende må de dessuten ytres av en passende person innenfor en viss konvensjonell prosedyre (Bourdieu og Thompson 1991). I følge Bourdieu betyr det at effekten av ytringen ikke kan skilles fra den institusjonen som definerer forholdene rundt ytringen, det vil si tid, sted og agenten som ytrer. Disse bestemte forholdene må oppfylles for at ytringen skal ha noen effekt. Bourdieu bruker termen institusjon på en generell måte og ser institusjoner som et relativt sett av sosiale relasjoner, som gir individer makt, status og ressurser. Hvem som helst kan ikke si hva som helst. Vedkommende må ha en anerkjent autoritet til å si det han eller hun vil si, for at det som sies skal ha noen effekt (Bourdieu og Thompson 1991). Ettersom fokusgruppedeltakerne i mitt prosjekt ikke kjente hverandre fra før, hadde de alle i utgangpunktet samme anerkjente autoritet. Men i løpet av samtalen utvikles det et klima i gruppa for hva som kan menes og ikke, hva man kan eventuelt ha en akseptert uenighet om, og hva som blir en del av en større felles enighet og et autoritativt ”vi”. Jeg som forsker og initiativtaker til fokusgruppeintervjuet må imidlertid sies å ha en anerkjent autoritet i utgangpunktet. I min analyse vil jeg forsøke å analysere reaksjoner på mine ytringer og spørsmål i noe jeg omtaler som en ”latter-analyse”.

Det er viktig å få frem at jeg med hensikt stiller underlige og paradoksale spørsmål for å gjøre posisjoneringssnakk mer mulig. Jeg posisjonerer meg for å få posisjoneringer som tilbakemelding.

Bourdieu mener språkhandlingslitteratur har en tendens til kun å ta for seg *det språklige* ved språkhandlingen, og ikke det faktum at forholdene for hva som er ”passende” og en vellykket språkhandling, i hovedsak er de sosiale forholdene rundt det som sies. I følge Bourdieu er de sosiale forholdene rundt språkhandlingen et sosialt fenomen med sosiale relasjoner, som innebærer makt og autoritet, eller konflikt og kamp (Bourdieu og Thompson 1991). I følge Bourdieu lot derfor Austin det stå åpent for andre tenkere til kun å se språkhandlinger innenfor språklige termer. Derfor har språkhandlingsteori ”glemt” å se det sosiale når det gjelder vilkår for hva som er passende bruk av språk. Disse ”sosiale forholdene” er noe av det jeg har forsøkt å skape ved å ha fokusgrupper. Fokusgruppene blir en konstruert sosial kontekst med et klima og føringer for hva som kan menes og hva som er ”passende” og mulig å mene i en slik sosial situasjon. Bourdieu hevder at når en person taler, så uttrykker og manifesterer han eller hun sin autoritet. Men vedkommende har ikke selv skapt denne autoriteten, og den kommer heller ikke fra ordene alene. Autoriteten til å ytre noe er en del av den sosiale institusjonen (Bourdieu og Thompson 1991). Bourdieu er opptatt av å demonstrere at uansett hvilken makt eller stryke språkhandlingen inneholder, så er dette en makt og styrke tilskrevet vedkommende av den sosiale institusjonen som ytringene og språkhandlingen er en del av. Forestillingen om en ideell språksituasjon, der man rasjonelt uveksler noe kommunikativt, uhindret av sosiale restriksjoner, er i følge Bourdieu, en forestilling basert på utelatelse av de sosiale forholdene ved bruk av språk. Språklige ytringer og uttrykk er alltid produsert i en bestemt kontekst (Bourdieu og Thompson 1991). Dette vil også være mitt utgangspunkt når jeg går i gang med analysearbeidet.

3.5. Oppsummering

Jeg har i dette kapittelet redegjort for valg av metode og for hvordan jeg har gått frem i det metodiske arbeidet. Fokusgruppeintervju ble en fruktbar metode i dette prosjektet da jeg ønsket å undersøke gruppedynamikkens innvirkninger på hvordan ytringer skapes og artikuleres i en aktiv samhandling. Språkhandlingsteori, innenfor et Bourdieusk rammeverk, gir meg et rammeverk for analyse av språket og hvordan det snakkes om vold i nære relasjoner, som nettopp er analyseobjektet i denne oppgaven.

Kapittel 4: Analyse

4.1. Gangen i analysen

Jeg har tilnærmet meg snakket i fokusgruppa på tre måter, for å analysere fram hvordan moderne og likestilte kvinner posisjoner seg selv og voldsutsatte kvinner. Den første delen vil være en analyse av hvordan bruk av pronomen virker inn på posisjoneringen. Ved å se nærmere på når og hvordan informantene bruker ulike pronomen vil jeg undersøke hvordan informantene eventuelt skaper en nærhet eller distanse til offerbegrepet. Den andre delen er en analyse av offerbegrepet og dets synonymer, samt antonymer, for å analysere fram hvordan offerbegrepet omtales av informantene når det snakkes om vold i nære relasjoner.

Synonymene og antonymene kan si noe om hvordan offerbegrepet snakkes fram, hva det innebærer å være et offer, og hva offer eventuelt *ikke* er. Dette kan igjen si noe om hvordan informantene posisjonerer seg selv i lys av offerbegrepet, samt hvordan de posisjonerer voldsutsatte kvinner. Den siste delen er en latteranalyse. Å analysere informantenes latter var ikke noe jeg hadde som utgangspunkt. Men etter å ha lyttet gjennom intervjuene og hørt informantenes reaksjoner på mine spørsmål, oppdaget jeg at det ville bli fruktbart. I latteranalysen vil jeg analysere hvordan latter som språkhandling virker inn på gruppa, og hva latteren gjør med snakket om vold i nære relasjoner. Latteren ses på som en kroppslig gest og kan for eksempel være uttrykk for samhold, nærhet eller distanse til det som sies. Det kan også fungere som en identitetsmarkør innad i gruppa. Latteren vil også være et uttrykk for klimaet i gruppa i forhold til hva som kan sies og hva som eventuelt ikke kan sies.

4.2. Hvem taler?

Det første analytiske spørsmålet jeg vil stille til mitt materiale er hva slags fortellerstemmer som materialiserer seg i samtale og hvem man gjør seg til *i* snakket. Det jeg helt spesifikt vil gjøre, er å se på pronomenbruken til informantene. Pronomenbruk kan si noe om holdninger til det fortalte. Mange av valgene knyttet til bruk av fortellerinstans viser seg å være bærere av skjulte budskap (Aaslestad 1997,41). Ved å se nærmere på når og hvordan informantene bruker pronomen som for eksempel ”man”, ”du”, ”jeg” eller ”vi”, kan jeg få informasjon om hvordan informantene posisjonerer både seg selv og voldsutsatte kvinner innenfor offerfeltet.

4.2.1. Offer som direktiv eller lov

”Jeg syns ikke man skal være offer i det hele tatt, jeg. Jeg syns ikke man skal være offer.”

Gjennom bruken av pronomen ”man” understreker informanten at utsagnet ikke bare gjelder henne selv, men også generelt. Setningen uttrykker et subjektivt synspunkt, og samtidig en slags allmenn lov. Denne allmenne loven kan forstås som en slags kjøreregel for hvordan man ”skal være”. Utsagnet er derfor å forstå som en talehandling og et direktiv (Glomnes 2005). Med direktiv menes normer og retningslinjer for hvordan man skal forholde seg til noe, i dette tilfellet vold i nære relasjoner, og det å være offer. Informanten syns ikke man skal være offer. Gjennom å si at man ikke skal være et offer, gjøres også offer til noe man kan velge å være eller ikke være, og utsagnet oppfordrer til, og anbefaler å la dette være. Bruken av ”*man*” allmenngjør dessuten offerposisjonen. Alle kan være et offer og alle kan la være. Det er ikke bare informanten selv som ikke *vil* være offer, *man skal* ikke være det. Imperativformen av verbet ”skal” peker i samme retning. Sitatet viser at offer er noe *man* ikke bør være i vårt samfunn i dag, det er det som er normen. Normer kan forklares som en anerkjent regel eller mønster, det som er det normale og målestokk for hvordan ting bør og skal være (Landrø og Wangensteen 1986). Det som er typisk for noe normativt, er at det fungerer som en slags rettesnor. Offer er *ikke* det normale, og derfor noe man heller ikke bør være. Normene våre er også ofte en del av det som Bourdieu (2000) kaller doksa og det vi tar for gitt (Bourdieu 2000). Doksa og normene er en del av vår førforståelse (Leira 2003). Doksa tilhører tankeskjemaene våre, og det er derfor naturlig for informantene å vurdere ut fra disse tankeskjemaene. Når informanten sier at man ikke bør være offer i det hele tatt, er det fordi å være offer ikke tilhører hennes oppfatning om hvordan ”man” *er* i samfunnet vårt. ”*Man skal*” trenger altså ikke å være et direktiv, men kan også være en beskrivelse av en allmenn lov. At man ikke skal være offer er ikke nødvendigvis noe denne informanten ønsker å gjøre til en lov, men noe som allerede oppfattes som en lov. Da blir dette mer å forstå som en påstand enn et direktiv.

Hvem eller hva er ”*man*” i dette sitatet? ”*Man*” viser her til ”folk flest”, et slags kollektiv som informanten i utgangspunktet definerer seg som en del av. Derfor kan hun også si at offer skal man, og bør man helst ikke være. Det er verdt å merke at også anføringsleddet ”*jeg synes*” gjentas to ganger. Dermed innebærer ytringen også et verdivalg. At man ikke skal være et offer er ikke bare en lov som gjelder alle, men det er en lov som ”jeg” har valgt.

”Jeg” stiller seg aktivt bak normen og tar tydelig stilling i forhold til offerposisjonen. Hun posisjonerer seg dermed tydelig på normens side. Ettersom hun gjentar det hun sier, kan dette tyde på et behov for å understreke og rettferdiggjøre ytringen (Phillips og Jørgensen 2000,29). Samtidig som ”jeg” stiller seg bak normen om at ”man ikke skal være offer”, må hun også rettferdiggjøre denne posisjoneringen. Dette tyder på at det ikke er bare lett å følge normen. Offerfeltet er konfliktfylt og selv om ”jeg” mener at ”man ikke skal være offer”, må ytringen begrunnes og legitimeres. Dette gjøres ved å gjenta setningsleddet ”jeg syns”. Samfunnet vårt har generelt hatt en forakt for svakhet (Lamb 1999, Leira 2003). Dette kan synes å komme til uttrykk i informantens holdning om *”man ikke skal være offer i det hele tatt”*. Leira (2003) hevder at denne forakten for svakhet ofte fungerer som en norm eller holdning i samfunnet vårt. Den fungerer doksisk ved at den tas for gitt (Leira 2003). Det tas for gitt at man ikke skal være offer. Posisjonen som offer er rett og slett ikke riktig, og den er dermed feil for ”alle”. Offer er noe man ikke skal være.

4.2.2. Offer som norm

”Hvis man tenker at man ikke går, eller for eksempel, man prater om at de kan jo bare gå, at man tenker at man drar det i sammenheng [...] da har man litt skyld i det selv”.

Sitatet tyder på at informanten mener at det kan være en vanlig oppfatning å tenke at de voldsutsatte kvinnene *”bare kan gå”*, *”for det tenker man.”* Denne setningen har også form av en lov ved at den angir et årsaks - virkningsforhold, en vilkårsrelasjon og er således en talehandling: Hvis P, så Q. Dersom de voldsutsatte kvinnene ikke går, da har man litt skyld i det selv. De kan egentlig bare gå, så når de ikke gjør det, tenker man automatisk at de har skyld i det selv. Ettersom de kan velge å gå, fremstår også offerposisjonen som et valg. Man kan velge å bli, eller man kan velge å gå.

”Man tenker” blir her noe som informanten definerer seg som en del av, og posisjonerer seg inn i. *”Man prater om at de kan jo bare gå..”*, altså prater både informanten og ”andre” slik. Når informanter sier at *”man prater om at de kan jo bare gå”*, er dette en talehandling, og hun gjør noe med det hun sier gjennom en distansering.

Det er også noe ambivalent ved *man*’et i dette tilfellet. Det er åpent om hun inkluderer seg selv, eller om det er *”folk flest”*, som ikke har forutsetninger til å forstå, som tenker på denne måten.

Denne måten å tenke på er å forstå som en del av normen og som gjelder de aller fleste som snakker om voldsutsatte kvinner. Samtidig understreker informanten sin distanse ved å si ”de” når det snakkes om de voldsutsatte kvinnene. Informanten posisjonerer seg delvis som ”man”, og helt bort fra ”de”. Offerposisjonen blir derfor en posisjon som både har noe normativt og noe unntaksvis over seg. ”Man” tenker at de gjerne har litt skyld i det selv, ettersom ”de” egentlig bare kan gå. Dette er en del av de doksiske oppfatningene til de som tilhører ”man”. Det vanlige er nettopp å tenke at man bare kan gå. Det er en del av det som informanten og ”man” tar for gitt og kan ses som en usynlig kulturell undertekst, formulert som en naturlov. Den sier noe om holdninger og verdier (Leira 2003) og informanten sier noe om sin holdning til ”det å gå”, uten å ta direkte eierskap til det. Det er nemlig ”man” som mener dette, noe som fritar informanten noe av ansvaret for det som sies. Det er nemlig til en viss grad betent å mene at ”man bare kan gå”. Likevel er dette noe ”man” og informanten faktisk tenker. Mot slutten av sitatet endrer ”man” funksjon. *”[...] man tenker at man drar det i sammenheng [...] da har man litt skyld i det sjøl”*. Her endrer ”man” seg fra å være noen allmenne som informanten identifiserer seg med, til å bli de voldsutsatte kvinnene. Da har ”man” skyld i volden selv. ”Man”, altså ”folk flest som ikke er utsatt for vold,” tenker at ”man”, de fleste voldsutsatte kvinner, har litt skyld i det selv. Begge måter å bruke ”man” på gyldiggjør utsagnet, og alminneliggjør det som sies som en del av normen og slik det bør være. Voldsutsatte kvinner bør velge å gå.

4.2.3. Distansering

I det neste sitatet er ”man” en posisjon som distanserer ofrene fra informanten. Her referer ”man” til ”de voldsutsatte kvinnene”, altså noen andre, og ikke ”folk flest”. Dette kommer tydelig fram i dette sitatet:

”[...] det skjer jo ofte sånne ting at man lærer jo alle tegna, [...] på hva man liksom skal, når man skal gå, når man skal oppfatte på mange ting, [...] men så ser man jo ikke det [...], kanskje før man kommer utenfor det. Etterpå, i etterkant [...] man ser tegnene først når man er utenfor situasjonen igjen. ”

Dette sitatet viser at informanten snakker om de voldsutsatte kvinnene på en allmenngyldig måte, det snakkes om noe generelt. Samtidig er det et inkluderende ”man”, et empatisk ”man” som lever seg inn i kvinnenens situasjon.

"Man lærer tegna på når man skal gå, men så ser man det jo ikke". Dette er altså noe som skjer med "mange" voldsutsatte kvinner og kan derfor oppfattes som forståelig. Det ligger en dobbelthet i bruken av "man" i denne setningen. Det innebærer empati og forståelse fra informantens side, men også distanse og annengjøring. Jeg er denne gangen ikke en del av "man". Setningen er en dobbelt talehandling, både distansering og innlevelse. Informanten snakker om de voldsutsatte kvinnene som en gruppe hun kan distansere seg fra. Det er likevel noe allment med hvordan "man" gjerne reagerer i et voldelig forhold. Det er slik det er. "Man" ser først tegnene når "man" er utenfor situasjonen. Her er det også et skille i tid. "Man" er i situasjonen, og "man" ser situasjon i etterkant. Det første retrospektive "man" er et "man" som informanten identifiserer seg med, men også tar avstand fra. Det siste "man" er klokt og ser tilbake, og ettersom det er ved ikke å være voldsutsatt lenger at man får innsikt og forståelse for "tegna", så er det noe kun personer som ikke er utsatt for vold som har forutsetning for å forstå.

4.2.4. Valgfri hjelpesløs

Å være et offer kategoriseres som ensbetydende med å være hjelpeløs og uten kontroll:

"Man er i en posisjon [...] et offer [...] det er noe hjelpeløst over å være et offer, tenker jeg. Man er offer for noe, man har ikke kontroll over noen ting. [...]"

I dette sitatet hentyder også "man" til noen andre, og ikke folk flest. Dette understrekes ved at informanten eksplisitt sier "tenker jeg" som virker som en tydeliggjøring av informantens distansering fra offerposisjonen. Hun posisjonerer seg selv som en som står utenfor denne mulige, men uønskede posisjonen. "Man" er likevel gjeldende for de fleste ofre, altså de fleste voldsutsatte kvinner. "Man er i en posisjon". Å være offer omtales som å være i en posisjon, en posisjon, det med andre ord, er mulig å komme ut av. Offerposisjonen er noe "man" kan innta, og ikke noe "man" er. Således inviterer dette til en tanke om at offerposisjonen er valgfri. Dersom "man" er i offerposisjonen, kan "man" bare gå ut av den. "Man" trenger ikke være der. Det er også noe hjelpeløst over det å være offer, konstaterer informanten. Offeret er uten kontroll. Og siden "man" inntar en posisjon, velger man med andre ord å være hjelpeløs i en posisjon der man er utsatt for noe. Offeret kan egentlig velge å gå ut av offerposisjonen, men siden hun er hjelpesløs og uten kontroll, blir hun der. Ofrene har ikke kontroll over noen ting, og ofre generelt, kan anses som uten kontroll. Dette viser en slags sammenheng mellom det å være offer og være uten kontroll.

Det er den eneste måten man kan være offer på, nemlig uten ”kontroll over noen ting”. Dette er også noe normativt og allment. Kontroll er det som er ønskelig, slik normen sier at man bør leve.

4.2.5. Sterke ofre kan man være

Hvordan informanten posisjonerer seg selv og voldsutsatte kvinner kan gjerne variere og endres i ett og samme sitat:

” Man kan være et handlende sterkt offer. Fordi [...] det betyr jo at man kan være et offer i en aktuell situasjon. Man blir slått, bestemmer seg for etterpå: nå tar jeg en tur ut herfra, nå tar jeg med ungene mine og så drar jeg vekk. I den type; sterk. Men i den akutte sitasjonen; et offer. Og i det øyeblikket du bestemmer deg for å gjøre noe med det, du er en person som klarer å se muligheten til å komme ut av det, være selvstendig, så ser jeg jo det som veldig sterkt, da. ”

I dette sitatet forekommer det en effektiv veksling mellom ”man, ”du” og ”jeg”. Sitatet begynner i et ”man” går over i et ”jeg” så til et ”du”, for så å endre seg til ”jeg” igjen. I denne setningen forhandler informanten mellom ulike fortellerstemmer, og om hvordan hun skal posisjonere seg selv og de voldsutsatte kvinnene. ”Man kan være et handlende sterkt offer”. Dette ”man” ’et er altså noe som gjelder for de fleste ofre, og det gir offerposisjonen rom for handling, noe som kan anses som positivt. ”Man” kan også tolkes som noe kollektivt, der informanten posisjonerer seg som en del av dette man’et. Så lenge offeret er sterkt, er det også mulig å posisjonere seg som en del av ”vi”. ”Vi” kan være handlende sterke ofre.

Posisjonen skifter så i setningen ” Man blir slått, bestemmer seg for etterpå: nå tar jeg en tur ut herfra, nå tar jeg med meg ungene mine og så drar jeg vekk”. Informanten beveger seg fra en fortellerstemme med et generelt ”man” til en fortellerstemme i direktesitat. Dette gjør snakket levende, og bidrar til at ”man” ’et får et subjekt og en stemme. ”Jeg” blir på den måten en aktør med handlingsrom og således et sterkt offer. Et offer det er mulig å være.

Samtidig distanserer informanten seg fra dette ”jeg” ’et ved å fortsette med ”[...] i det øyeblikket du bestemmer deg [...]”. Her er fortellerstemmen blitt noen andre, men som fortsatt ser muligheten til å komme seg ut av situasjonen og være selvstendig. Dette ”du” ’et er fortsatt et subjekt og det snakkes om som ”du” er en person. En voldsutsatt kvinne og et voldsoffer med mulighet til å handle. ”Du” omtales som en selvstendig sterk og person, og denne offerposisjonen snakkes fram som en posisjon det er mulig å ta.

I motsetning til tidligere, der svakhet anses som noe som foraktes, blir offerposisjonen her snakket frem som en mulig posisjon, så lenge offeret ser muligheten til å komme seg ut av situasjonen.

4.2.6. Kjønnnet gjøres relevant

Også i dette sitatet forhandler informanten mellom ulike posisjoner:

"[...] man må gjøre noe med det, og man får jo ikke det her på dagsorden uten at man får en bekreftelse på at dette skulle faktisk aldri ha skjedd! Dette som du ble utsatt for, uansett om du gikk i miniskjørt eller hva du gjorde. Eller du kom hjem og du ikke hadde laget middag, så er det ingen grunn til at noen skal slå deg. Og det er heller ingen grunn til at kvinner skal slå menn heller, ikke sant, det går begge veier. Men det må ligge et eller annet sted, en årsak til at menn gjør dette. For det er jo et kontinentalt problem. Det er ikke bare i Norge det her skjer at det er flest menn. Dette gjelder på tvers av alle kulturer, i alle samfunn så er det mannen som slår i mye større grad, og utsetter kvinner og barn for maktovergrep som jeg tenker er så skadelig."

Sitatet åpner med et "man" som på mange måter kan tolkes som et "vi". "Man" må gjøre noe med det, vi må gjøre noe med det. Det er et "man" som informanten posisjonerer seg som en del av, der "man" må gjøre noe. Det er et kollektivt "man", og alle bør med andre ord gjøre noe med dette.

"Dette" er likevel noe som skjer med noen andre. Hva "dette" er uttales ikke eksplisitt, men i informantens eksempler er det "du" som blir utsatt for det. På denne måten distanserer informanten seg fra offerposisjonen, men tar likevel en allmenn posisjon som innebærer at "man" må gjøre noe med det. Her gjøres også kjønnnet relevant. Informanten understreker at "dette" skulle aldri skjedd, "uansett om du gikk i miniskjørt eller hva du gjorde". Det er interessant å merke seg at klesplagg gjøres relevant i en slik sammenheng. "Dette" skulle ikke skjedd selv om "du" gjorde noe eller gikk i miniskjørt. At informanten føler det nødvendig å understreke noe slikt viser at offerrollen i sterkt grad er kjønnnet. Det må altså understrekes at man ikke skal utsettes for noe, selv om kvinner går i miniskjørt. Det ville neppe vært nødvendig å understreke noe tilsvarende dersom det var et mannlig offer det var snakk om; "Dette skulle aldri skjedd, selv om du gikk i treningssshorts". Kjønnnet gjøres relevant når det er *kvinnelige* ofre det snakkes om, og posisjonen må forklares og legitimeres.

Informanten snakker også volden fram som om det er noe som ligger til kjønnsordenen. Hun sier at kvinner ikke skal slå menn *heller*, men samtidig snakkes menns vold mot kvinner frem som et ”kontinentalt problem”. ”Det må ligge en årsak til at menn gjør dette”. ”[...] i alle samfunn så er det mannen som slår, i mye større grad, og utsetter kvinner og barn for maktovergrep[...]” Dette viser at informanten naturaliserer volden, og på den måten gjør volden til noe mannen ikke kan noe for. Det *må* nemlig ligge en årsak et sted til dette problemet. En årsak som kan forklare hvorfor menn slår i større grad enn kvinner.

Informanten snakker her ut fra en generell og allmenn posisjon, der dette problemet gjelder i ”på tvers av alle kulturer i alle samfunn”. Problemet er noe allment og universalistisk som gjelder alle samfunn. Å være en overgriper er nærmest noe kjønnet og naturlig ved menn i alle samfunn.

4.2.7. Du er unntaket

Fortellerstemmen ”du”, benyttes i dette eksempelet idet informantene tar tydelig avstand fra offerposisjonen:

” Det er jo ingen som vil være offer. Du sier jo da, du tar jo egentlig på deg. – ” ”- en svakhet på en eller annen måte.”

Dette er sitat fra to ulike informanter, der den ene utfyller den andres tankerekke. Dette viser at offerrollen er noe begge informantene klart distanserer seg bort fra, og det er en enighet om at *ingen* vil være offer. Å være offer er ikke en del av normen, og ved å bruke ”du” snakker informantene offerrollen bort fra seg selv, og inn i unntaket og de få. Unntaket er noe som legges merke til fordi det skiller seg ut fra normen og det normale.

Unntaket ved å være offer, synes også å være et valg. ”Du tar jo egentlig på deg [...] en svakhet”. Dette tyder på at offerrollen oppfattes som noe du kan velge å *ta på deg*.

Med andre ord en rolle du også kan velge å *ta av deg*. Det er jo ingen som vil være offer, så hvis noen er offer, kan det synes å være frivillig ettersom man egentlig kan ta seg sammen og velge bort denne uønskede svakheten. Dette står i motsetning til oppfatningen tidligere der overgriperens rolle omtales som noe naturgitt, som en del av det mannlige kjønnet. Å være offer er ikke naturlig. Det er en svakhet man kan, og helst bør velge bort. Ofrene er således unntakene som ikke velger bort den rollen som *ingen*, i betydning alle andre, vil ha.

4.2.8. Unntaket uten kontroll

Som vist tidligere blir offerrollen omtalt i sammenheng med det å være uten kontroll og fremgår som uønsket. Dette kommer tydelig til uttrykk i dette sitatet:

"Du vil jo ikke at noen skal styre livet ditt, [...] påvirke deg så at du ikke har kontroll over det selv. Du mister kontrollen".

Ved å være offer mister "du" kontrollen og det er ikke ønskelig at noen andre skal styre livet ditt. I vårt samfunn skal man styre sitt eget liv og den gode, aksepterte posisjonen er den som har kontroll. "Du" posisjoneres av informanten som en annen. Offerposisjonen snakkes således bort fra informanten og inn i unntaket. Det er med andre ord noe som skjer "de få", og ikke informanten selv. Det er noen andres liv, nemlig "ditt" liv, som blir styrt, og som påvirker "deg" og det vil "du" ikke. Dette er en nokså formanende talehandling, og kan tolkes i betydningen av det burde "du" ikke ville. Det tas for gitt at "du" ikke vil at noen andre skal styre livet "ditt". Det omtales også normativt og som om det er et valg. "Du vil ikke at noen skal styre livet ditt". Dette er noe "du" ikke burde ville og heller velge bort slik, at "du" ikke mister kontrollen, og på den måten fortsetter å være et offer.

4.2.9. Du er normen

Det er ikke bestandig "du" bare representerer unntaket og "de få". I noen tilfeller er "du" også normen og slik det burde være:

"[...] hvis du er en ressurssterk kvinne som har mye å si, og du synes ikke at alt er din feil, blir du da utnyttet? For jeg tror ikke det. Hvis du er veldig ressurssterk og har veldig troen på deg sjøl, så tror jeg ikke at du kan være et voldsoffer, på en måte. Ikke en kvinne som står opp for seg sjøl. Jeg tror det er mer sårbare kvinner [...] som er mer i [...] den offerrollen."

Hvis du er ressurssterk, kan du være et offer da? spør informanten. "Du" 'et her er et annet "du" enn i sitatet ovenfor. Her er "du" en som ikke synes synd på seg selv, en "ressurssterk kvinne" og omtales som et eksempel til etterfølge. Slik det burde være. Informanten snakker offerrollen bort fra det å være sterk.

En ressurssterk kvinne kan ikke bli utnyttet. "Du" er den som "står opp for seg selv" og unngår å bli et voldsoffer. Hvis "du" er sterk, kan "du" ikke være et voldsoffer. Ved å ha troen på deg selv kan "du" velge selv ikke å definere seg som offer, noe som gir makt og handlingsrom.

Offerrollen er heller for den svake og sårbare og her italesettes en sammenheng mellom det å være offer og det å være svak. Dette er også et eksempel på en talehandling. Informanten gjør noe med offeret idet hun italesetter det som svakt. Hun definerer offeret som svakt.

Hvis du er sterk og har troen på deg selv, kan du ikke være et voldsoffer. En kvinne som står opp for seg selv blir dermed ikke et offer. Offeret posisjoneres om en som *ikke* står opp for seg selv, en som *ikke* har troen på seg selv, og en som er ressurs svak. ”Du” er en ressurssterk kvinne som ikke kan være offer, mens de sårbare kvinnene ”er mer i den offerrollen”. Dette viser at det å være offer også omtales som en grad av styrke. Er du bare sterk nok, blir du ikke et offer. ”Du” gjør slik alle ofre også burde gjøre, nemlig å være sterk, stå opp for seg selv og ta kontroll. ”Du” er normen, og om ”du” bare vil, trenger ”du” ikke være offer.

4.2.10. Vi er jeg en del av

”Vi” er en kollektiv posisjon, som informantene uttrykker at de er en del av:

”Skal vi dekke oss eller passe på hvordan vi oppfører oss fordi den personen ikke klarer å styre seg? Det kan jo hende det er lurt for din egen del, for du får jo det kjipt hvis du blir voldtatt, men det er jo fortsatt ikke din feil at du blir voldtatt ”

Sitatet begynner med ”vi” og ”oss”. Det er et inkluderende ”vi”, som informanten posisjonerer seg inn i. Det er ”den personen” som truer ”oss”, og dette skal ”vi” ikke finne oss i. Det identifiseres en felles fiende for ”oss”, nemlig ”den personen” som ikke klarer å styre seg. Ved å identifisere en felles fiende *gjør* også informanten noe. Det skapes et felleskap i ”vi” ’et, som appellerer til den som lytter. Å måtte dekke oss til, eller passe på hvordan vi oppfører oss, er noe vi sammen i felleskap bør gjøre opprør mot. Dette fordi det går mot idealet om likestilling, det frie og velgende individet. Det å skulle dekke seg til er å la seg disiplinere og undertrykke, og det finner ikke ”vi” oss i.

Når informanten konkretiserer snakket til det å bli voldtatt, skifter posisjonen over til et ”du”. På den måten skapes det også en avstand, og informanten posisjonerer seg vekk fra denne voldtektsofferposisjonen. ”Det kan jo hende det er lurt for din egen del” å passe på hvordan ”du” oppfører deg eller kler deg.

Det er altså noen andre regler som gjelder for ”du” enn for ”oss” og ”vi”, som informanten posisjonerer seg inn i. ”Vi” er informanten en del av, men hun er ikke en del av ”du”. Voldtektsofferposisjonen er ikke ønskelig.

Samtidig understreker informanten at det fortsatt ikke er ”din” feil at du blir voldtatt. Dette er noe tvetydig da ”du” bør passe på og dekke deg, selv om voldtekten ikke er ”din” feil. Innenfor det som er ”korrekt” å si, kan man egentlig ikke si at voldtekt er offerets egen feil.

Det synes som om informanten forhandler om, og snakker seg inn i ulike posisjoner etter hvilken posisjon som er ønskelig. Hun snakker seg inn i normen og doksa som sier at voldtekt ikke er offerets skyld, samtidig er hun av den oppfatning at voldtekt kan ses som offerets skyld på grunn av atferd og klær. Når snakket dreier seg om det allment aksepterte er informanten en del av ”vi”. Når det så er snakk om unntaket og offeret, distanserer informanten offerposisjonen fra seg og over til ”du”.

4.2.11. Vi er normen

”Vi” kan også forstås som samfunnets norm:

”Det finnes ikke noe ideelt offer. Av og til når vi ser det sånn klart at, okei, hun er blitt banka opp eller, så er det noe i hennes atferd som kanskje er blitt provoserende. Vi kan ikke finne noe i samfunnet vårt som er helt ideelt offer og en som er absolutt gjerningsmann som vi hater. Det er alltid ting som kan unnskyldes og som gjør at vi kan forstå. Det er det jeg mener om offer, det er ikke lett å skille dem.”

Informanten snakker seg inn i et nokså bastant og selvsikkert ”vi” som kommer med en sterk påstand om at ”det finnes ikke noe ideelt offer”. Det finnes ingen som er et ideelt offer eller en absolutt gjerningsmann som ”vi” hater. ”Vi” er klart en posisjon som informanten er en del av og synes å være et inkluderende og til en viss grad belærende ”vi”. Vi dras inn i informantens resonnement uansett om vi vil eller ikke. Vi interPELLERES og fanges i ”vi” ’et, og tillegges på den måten informantens og ”vi” ’s meninger. Det er *alltid* ting som kan unnskyldes og som gjør av ”vi” kan forstå. Det er med andre ord *aldri* svart hvitt og *alltid* gråsoner. Det er *alltid* ting som kan unnskyldes gjerningsmannen når det er snakk om vold i nære relasjoner fordi det er en *relasjon*. I begrepet relasjon ligger det implisitt at det inngår to eller flere personer, og en idé om interaksjon og gjensidighet. Når relasjonsbegrepet brukes her, blir det som om volden skjer *mellom* to personer og at begge er delaktige. Det er derfor å anse som valgfritt å være offer for relasjonsvold, kontra å være offer for eksempelvis ”blind vold”.

Man velger selv hvem man har en relasjon med. Derfor kan man ikke finne noen absolutt gjerningsmann eller et ideelt offer.

Offeret velger volden selv ved å være i relasjon med gjerningsmannen, og blir dermed medansvarlig for det hun utsettes for. Derfor er det alltid en forklaring.

Ved å understreke *alltid* "absoluttiserer" informanten det relative, noe som er nokså paradoksalt. Det er alltid relativt! Påstanden kan således forstås som en talehandling og direktiv idet vi fanges og interPELLERES i "vi" 'ets oppfatning og resonnement. Ved å uttale at *det finnes ikke*, og *det er alltid*, gjør informanten dette også til en slags lov. Det er slik det er, og det er unødvendig å diskutere videre.

Til slutt i sitatet endres "vi" til et "jeg". Dette "jeg"et er en del av "vi", som igjen omtales som normen. "Jeg" snakker derfor ikke bare fra eget perspektiv, men også ut fra en allmenn posisjon. "Det er det jeg mener om offer", i betydning, det er dette "vi" og normen mener. Det er ikke lett å skille offeret og gjerningsperson. Det er alltid en unnskyldning.

4.2.12. Framforhandling av et felles "vi"

I en fokusgruppe foregår det en kontinuerlig samhandling og forhandling om en felles forståelse. Samhandling innebærer at deltakerne i gruppa tilpasser seg hverandre. Produksjonen og forståelsen av ytringer er ikke individuelle handlinger, men kan ses som deler av en kompleks felles handling (Svennevig 2009).

Mening blir til gjennom samhandling mellom kommunikasjonsdeltakerne (Svennevig 2009,82) og forhandlingen om en felles mening bygger på gruppemedlemmenes ytringer. Informantene i gruppa responderer ved å gi signaler om at de følger med og forstår det som blir sagt, noe som igjen påvirker det nestemann sier (Svennevig 2009). Hver replikk er med på å drive samtalen framover, men er også en reaksjon på den foregående replikken. Felles forståelse er et dynamisk samspill. Dersom man ikke oppfatter eller forstår det som blir sagt, eller ikke vil anerkjenne det som et bidrag til samtalen, kan man innlede en reparasjon, det vil si en justering eller korrigerende av den andres ytring. Tilbakekoblingssignaler som informantene gir til den som taler, "bakker opp" taleren og regulerer det interaktive samspillet i gruppa. (Svennevig m.fl. 1999). Det er også motstandsmuligheter innad i en slik gruppe, men som regel råder det et ønske om å opprettholde en god stemning og, i det minste, en tilsynelatende enighet om en kollektiv stemme.

Det neste jeg vil gjøre er å vise hvordan informantene gjennom dialog forhandler frem en felles forståelse av offerbegrepet i gruppa og konstituerer en felles stemme og et felles "vi".

Sitatene bygger på hverandre, og den enes utsagn blir som en forutsetning for den nestes utsagn. En replikk i en samtale kan ses som ett ledd i en sammenhengende kjede av bidrag fra de ulike deltakerne til den felles skapte teksten (Svennevig m.fl. 1999). Slik blir hver replikk en del av den kollektive stemmen som skapes gjennom forhandling. Jeg vil nå se nærmere på hvordan noen utsagn snakkes frem og bekreftes, mens andre utsagn eventuelt snakkes bort.

4.2.12.1. Psykisk og fysisk vold er uttrykk for det samme

Informantene er opptatt av å få fram alvoret av psykiske vold. Det synes å være et behov for å kompensere for alt snakket om fysisk vold, og det snakkes fram en enighet om at psykisk og fysisk vold egentlig er uttrykk for det samme:

”Jeg synes egentlig det er mye mer parallell mellom psykisk og fysisk vold [...]. I hvert fall i det offerbegrepet. [...] altså kvinner må jo også ta ansvar for hvordan de også behandler mennene. Det å bli utsatt for psykisk vold er jo minst like slitsomt som fysisk vold”

”Også er det mange som ikke er så verbale, som ikke klarer å snakke om følelsene sine [...].”

”Det er uttrykk for det samme, på en måte.”

Dialogen åpner med at en informant uttaler at hun synes det er ”*mye mer parallell mellom psykisk og fysisk vold*”. Denne psykiske volden settes også automatisk i sammenheng med kvinner: ”*kvinner må jo også ta ansvar for hvordan de også behandler mennene.*” ”Jo” i setningen virker argumentativt på det som sies. Kvinner må jo ta ansvar for hvordan de behandler mennene sine, inneforstått med at de må ta ansvar for den psykiske volden de utøver. Psykisk voldelig er altså *en* måte for kvinner å behandle menn på. Det behøves ingen videre utdypende forklaring på hvorfor kvinnene settes i en slik sammenheng. Å bli utsatt for psykisk vold er ”*jo minst like slitsomt som fysisk vold.*” Informanten kommer videre med en påstand, som også kan forstås som et direktiv og konstatering. Det *er* minst like slitsomt. Ved å understreke med ”jo”, anmoder informantene om at sannheten ved denne påstanden regnes som gitt. Dette kan også ses som talehandling. Det *er jo* slik, og det er noe alle vet.

Påstanden antyder dessuten langt på vei at psykisk vold også kan oppfattes som verre enn fysisk, ettersom det er *minst* like slitsomt. Med andre ord; mer slitsomt. Informantens påstand får respons fra en annen informant som bekrefter det som blir sagt, med å utdype og forklare at det er ”*mange som ikke er så verbale*”.

Med *mange* kan i denne sammenheng bety mange menn. Det er mange menn som ikke er så verbale som det kvinner er, derfor blir noen menn fysisk voldelige, men det er ”*uttrykk for det samme*” som psykisk vold.

Det forhandles her fram en felles forståelse av at psykisk vold og fysisk vold er ”*uttrykk for det samme*”. Dette kan også ses som en kvalifiseringstalehandling (Svennevig m.fl. 1999). Informantene skaper en felles virkelighet ved å definere psykisk vold og fysisk vold som uttrykk for det samme.

4.2.12.2. Fysisk vold er lettere å bevise

Etter etableringen av en felles forståelse av at psykisk vold er uttrykk for det samme som fysisk vold, fortsetter forhandlingen om oppfatningen av vold. Det snakkes frem en bred enighet i gruppa om at det ikke finnes noen unnskyldning for fysisk vold, *men* heller ikke for psykisk vold.

”Men det er jo ingen unnskyldning til å slå uansett. Men det er jo ingen unnskyldning til å drive med psykisk vold heller”

” Nei! Det er jo ikke det!”

”Men er jo mye lettere, på en måte, å bevise fysisk vold.”

” Det er jo ikke noen normer, det er jo ingen regler eller straffer for -. Det er jo ikke lov å si trusler, men så lenge man ikke sier at `jeg skal drepe deg`, så kan du nesten si hva du vil da. Det går an å si jeg hater deg så mye man vil, som egentlig betyr det samme.”

” Man er offer, psykisk.”

Informantene snakker engasjert, og responderer raskt på det de andre sier. Når mottakerne reagerer relevant på ytringene markeres det samtidig at det som blir sagt aksepteres som et legitimt bidrag til samtalen. Det er *jo mye lettere, på en måte, å bevise fysisk vold*. Den fysiske volden fremstår som en fordel fordi den er lettere å bevise. Dette kan forstås som en konstaterende talehandling, der informanten uttrykker noe hun anser som ”sant”. Det er *jo mye lettere å bevise fysisk vold*.

Ytringen ”*på en måte*” gjør at informanten likevel tar forbehold om det ikke uttrykkes med helt nøyaktighet, noe som gjør påstanden mindre autoritativ og påtrengende på de andre i gruppa.

Respons fra en av de andre informantene bekrefter i midlertidig påstanden umiddelbart: *"Det er jo ikke noen normer"*. *"Jo"*et i setningen peker bekreftende tilbake på den foregående ytringen. Således antydes det at det kan være verre å bli utsatt for psykisk vold fordi det ikke kan bevises. Dette sies ikke eksplisitt, men fremstår som en underliggende antagelse. Man kan nesten si hva man vil, så lenge man ikke truer med å drepe noen.

Man kan si *"jeg hater deg så mye man vil, som egentlig betyr det samme"* som jeg skal drepe deg. Drapstrusselen synes å være like alvorlig som fysisk vold, men som informantene sier, er det vanskeligere å bevise psykisks vold. Ergo er det å anse som lettere å bli utsatt for fysisk vold. *"Man er offer psykisk"* understreker en av informantene som en avsluttende konstatering. Her er konstateringen *"er"* verdt å merke seg. Man *er* offer psykisk. Det er altså ikke en posisjon man kan gå inn eller ut av. Man *er* et virkelig offer. Konstateringen bekrefter dermed det som har blitt sagt og det er etablert en felles oppfatning og definisjon av offer. *"Vi"* mener derfor at fysisk vold er lettere å bevise, og implisitt å foretrekke framfor psykisk vold.

4.2.12.3. Lik offerfordeling

Videre i samtalen sidestilles fysisk og psykisk vold:

R: *" Hvis man har en mann som er fysisk voldelig, og en kvinne som er psykisk voldelig i et forhold. Hvordan blir offerfordelingen da? "*

" Jeg syns det er likt jeg. "

"Det syns jeg og."

" Men jeg vet ikke om jeg klarer å se og bruke det offerbegrepet der. For da tenker jeg at det er to som rett og slett krangler eller er destruktive. [...] for det offeret, som vi prata om i stad, da blir du jo fratatt litt ansvar på en måte og da bidrar jo begge to til det da. Så tenker ikke at noen av dem er et offer i den situasjonen, tror jeg. "

Psykisk og fysisk vold omtales som likt og i en sammenheng med at det ikke finnes ofre i det hele tatt. Der det er psykisk vold i bildet blir ikke den fysiske volden å betrakte som vold, men som del av en *destruktiv krangel*. Et offer er nemlig en som er *" fratatt litt ansvar"*.

En kvinne som utøver psykisk vold mot sin partner, kan med andre ord ikke defineres som offer, selv om hun utsettes for fysisk vold.

Hun har ansvar for den psykiske volden, og dermed blir ikke *"noen av dem er et offer i den situasjonen"*. Informanten er riktignok ikke helt sikker på dette resonnementet, og avslutter med *"tror jeg"*. På den måten uttrykker hun at hun ikke ser denne påstanden som en sannhet, samt at hun tar et forbehold i forhold til resten av gruppa.

Volden omtales også som en krangel og destruktiv relasjon, heller enn et voldsforhold. Den psykiske volden utvikles her i gruppa til å bli likestilt med den fysiske volden. Begge er ofre, og ingen er ofre på en gang.

Den psykiske volden forbindes først og fremst med kvinner og sidestilles med menns fysiske vold og er å anse som det samme. Denne kvalifiseringen kan ses som en talehandling. Gruppa definerer psykisk og fysisk vold som *"likt"*. *"Offerfordelingen"* blir dermed også lik, enten det er begge to eller ingen av dem, som kan posisjoneres som offer.

4.2.12.4. Psykisk vold er verre enn fysisk vold

Etter som samtalen fortsetter gir informantene eksempler der den psykiske volden snakkes fram som *verre* en fysisk vold:

" [...] jeg tror jo hvis barna får høre psykisk vold på en måte, får høre at jeg hater deg, og jeg liker deg ikke, så tror jeg det er mye verre enn å få en smekk hvis han har gjort noe gærent da. Selv om, det skjer jo i mange kulturer da, at barna får en smekk liksom".

Dette sitatet viser at informanten oppfatter den psykiske volden som *verre* enn den fysiske. Den fysiske volden omtales heller ikke som vold, men som en *"smekk"*, en beskrivelse som reduserer alvorighetsgraden av handlingen. Det er således verre å bli utsatt for psykisk vold enn bare å få en *"smekk"*.

Dette er det også flere i gruppa som mener og utsagnet mottar støtte:

" [...] et fosterbarn som jeg kjenner, jeg prata med han en gang, og så sier han: jeg kan ikke fortelle hva som har skjedd meg for da kommer du til å grine. Han veit at jeg er en sånn som sipper så fælt. Men da sier han at han synes at søstera hadde hatt det verst fordi hun måtte stå og se på at han ble slått. Han kunne bare fjerne seg fra det og ta i mot slagene [...]. Hun syns at det har vært verst for han, men han tror det var verst for henne. Fordi hun har sett på liksom."

" Og det er jo sånn som psykisk vold på en måte, da. "

Det at *"han tror det var verst for henne"*, virker her som en konstatering og som en korrigerende av det *"hun synes"*. Det *han* tror, fremstår derfor som sannere enn det *hun* synes. Det *han* tror er det som er riktig å tro, nemlig at psykisk vold er verre en fysisk vold. Likevel tar informanten et forbehold med *"liksom"*, for å markere at hun ikke uttrykker seg helt eksakt. Det tyder på at å påstå dette kan være en risiko hun føler hun må ta noe forbehold for.

Utsagnet får respons fra en annen informant som også bekrefter det som er sagt. *"Og det er jo sånn som psykisk vold på en måte, da "*. Setningsleddet *"det er jo"* får ytringen til å fremstå som en sannhet. Det *er jo* sånn det er. Å være offer for denne psykiske volden, omtales heller ikke som en posisjon offeret kan gå inn eller ut av. Det er psykisk vold. Den fysiske volden kan man fjerne seg fra, og den psykiske volden blir derfor verre fordi det er noe man *ikke* kan fjerne seg fra.

At den psykiske volden italesettes i gruppa som verre enn den fysiske volden, kommer også fram i dette sitatet:

"Og fysisk vold er jo mye lettere, eller man kan jo kanskje ha noen sammenhenger med fysisk vold for det er jo psykisk og, man blir jo, i hodet ditt, liksom. Men det er jo mye lettere å fikse en brukket arm, enn noe som kanskje ligger dypt, dypt psykisk inni deg. Da har du sykehus, det skal mindre til å gå til legen enn å gå til en psykolog, for eksempel. "

Det argumenteres for at psykisk vold er verre enn fysisk vold med at det er *lettere å fikse en brukket arm* på et sykehus, og at det skal *mer* til for å gå til en psykolog. Den fysiske volden ses altså som en konkret skade som kan repareres. Terskelen for å gå til psykolog synes å være høyere enn for å dra til et sykehus med en fysisk skade. Informanten tar likevel et forbehold ved å anmode at man kan *"kanskje ha noen sammenhenger med fysisk vold for det er jo psykisk og, man blir jo, i hodet ditt, liksom"*, men det er fortsatt *"lettere å fikse en brukket arm"*. Hun anerkjenner at det kan medføre noen psykiske konsekvenser dersom man blir utsatt for fysisk vold, men reduserer samtidig betydningen av denne anerkjennelsen ved å fortsette *"men det er lettere[...]"*. *"Men"* i dette setningsleddet virker argumenterende for påstanden om at er lettere å fikse noe fysisk enn noe psykisk, og samtidig *mot* det hun sier om at det kan være noen psykiske konsekvenser ved å bli utsatt for fysisk vold. Ved å bruke *"men"*, fjerner hun derfor noe av betydningen til det som akkurat er sagt.

At det omtales som lettere å søke hjelp til en brukket arm kan komme av at det er kvinnene som omtales som de som utøver den psykiske volden.

Ergo blir mennene, som et implisitt premiss, ofrene. Det omtales ofte som vanskeligere for menn å snakke om følelser¹⁴ og det fremstår derfor som enda verre å måtte søke hjelp for den psykiske volden hos en psykolog. Den psykiske volden er derfor verre enn fysisk vold.

Oppfatningen av at psykisk vold er verre enn fysisk vold bekreftes videre av en annen informant:

"Jeg har en bekjent som skal sone to måneder i fengsel fordi han har vært fysisk en gang mot kjæresten sin. Og jeg føler litt det i det forholdet at han var offeret, og ikke henne.

"Mmmm."

"Selv om det skjedde den ene gangen. Siden han må sone i to måneder nå så er han offeret. Fordi jeg vet at det var så destruktivt, og at det var så mye psykisk vold fra hennes side, at det sprakk til slutt. Det er klart... sikkert veldig mange andre ting også, men der syns jeg virkelig synd på han da. Og ikke bare fordi han er min venn, he he, men ja. Men syns jo fortsatt det er galt å slå.. men kan liksom forstå det på en måte!"

Informanten forteller at hun har en bekjent som skal sone to måneder i fengsel fordi han har vært fysisk en gang. Volden som denne bekjente utøvde blir ikke nevnt med ord, men pakkes inn som noe "fysisk." Dette fysiske har dessuten hendt kun *en* gang, og denne tydeliggjøringen bidrar til å understreke hvor lite det er. Siden han må sone er han offeret, fordi informanten *vet* at det var så mye psykisk vold fra hennes side. Her blir volden uttalt eksplisitt, noe som styrker alvorlighetsgraden av handlingen. Psykisk vold fremstår som verre enn noe fysisk. Informanten får også støtte av et annet gruppemedlem, som sier seg enig i resonnementet. Gjennom et tilbakekoblingssignal "mmm" gir hun sin bekreftelse, noe som virker legitimerende på utsagnet.

Offerposisjonen omtales ikke her like negativt som når den ofte gjør når det er kvinner som omtales som ofre. Dessuten erklæres det at han *er offeret*. Han er offeret i bestemt form. Dette er altså ingen posisjon mannen kan innta frivillig eller gå ut av, men noe han har blitt, fordi han var utsatt for psykisk vold.

Det var "*så mye psykisk vold fra hennes side*", så det sprakk til slutt for ham. Dette er med andre ord ikke annet enn å forvente, og er derfor til å forstå. Kvinnens psykiske vold blir en forklaring på, og legitimerer at det til slutt sprakk.

¹⁴ http://www.helsedirektoratet.no/psykiskhelse/gode_rad/voksne/mann_til_mann_245004 (lastet ned 10.05.2010)

Det fremstår som en naturlig forklaring. Det naturaliserte dominansforholdet uttrykkes ved at mannens reaksjon naturliggjøres. Det sprakk til slutt for ham, og da er det ikke annet å vente enn han slår. Spesielt ikke når det var så mye psykisk vold fra hennes side.

Informanten uttrykker likevel et behov for å reparere noe, ved å understreke at hun synes det er galt å slå, *men* hun kan forstå *det på en måte*. Ved å benytte denne typen formulering markerer informanten at hun unnskylder påstanden sin noe, samtidig som hun kan stå for den etter som hun demper påstanden med et *"men"*. Å mene at menns vold er forståelig er ikke lett å mene innenfor den doksiske oppfatningen av vold i nære relasjoner, og må derfor dempes noe. Likevel etableres det klart en felles forståelse av at kvinnens psykiske vold er verre enn mannens fysiske.

4.2.12.5. Reparasjon

Etter at det er etablert en felles forståelse i gruppa om at kvinnes psykiske vold er *verre enn* menns fysiske vold, uttrykker en informant et behov for å reparere dette inntrykket. Det er rett og slett ikke *"riktig"* å mene innenfor samfunnets oppfatning av vold i nære relasjoner.

"[...] hvis man skal skille mellom fysisk vold og psykisk vold da. Man kanskje da tenker at de er hver 100% og sammen blir det 200% disponert for det. For ikke å skille mellom at noe er bedre enn det andre."

Alle: *"Mmmm"*

Temaet for fokusgruppesamtalen er menns vold mot kvinner. Utviklingen av en holdning om at det er kvinner som utfører psykisk vold, og at kvinners psykiske vold er verre enn menns fysiske, er en *"feilsporing"* som må opprettes *"for ikke å skille mellom at noe er bedre enn det andre."* Informanten bringer derfor gruppas holdning til vold tilbake til *"det samme som"*, noe som anses som mer akseptert å mene. Hun understreker at ikke det ene er bedre enn det andre. Det er like ille. De andre deltakerne responderer kun med bekreftende *"mmm"*, derfor får dette reparerende utsagnet lov til å stå uimotsagt. Utsagnet fremstår derfor som siste ord i saken, og som representativt for gruppas forståelse av vold. Kvinners psykiske vold er forhandlet frem til et uttrykk for det samme som menns fysiske vold. Det er like ille begge deler.

Sitatene ovenfor viser hvordan holdningen til psykisk vold utvikles og endres gjennom snakket mellom informantene.

Den psykiske volden snakkes frem som ”uttrykk for det samme som ” og ”like ille”, til ”minst like ille” og ”verre enn”, før den snakkes tilbake til ”like ille og det samme som”. Det er mer akseptert å mene at psykisk og fysisk vold er like ille, enn å gå så langt som til å si at kvinners psykiske vold er verre enn menns fysiske vold.

Selv om informanten eksplisitt siter *”for ikke å skille mellom at noe er bedre enn det andre”* er det nettopp et skille hun lager. Ved at informantene snakker psykisk vold fram til å bli det samme som fysisk vold, skaper de nemlig samtidig et kunstig skille mellom fysisk og psykisk vold. Det er som om fysisk vold er fri for psykisk vold. Det forhandles til slutt fram et ”forlik”. Den kollektive stemmen, ”vi”, sier at psykisk og fysisk vold er like ille. På den måten muliggjør gruppa en holdning om at psykisk vold og fysisk vold er like ille, mens den lukker for en gradering der det ene er bedre enn det andre.

4.3. Begreper og motbegreper

For å undersøke hvordan informantene posisjonerer seg selv og de voldsutsatte kvinnene innenfor offerfeltet, vil jeg nå analysere fram hvilke synonymer og antonymer som brukes når det snakkes om vold og offer. Det er sjeldent to ord har nøyaktig lik betydning, ofte er det nyanseforskjeller ettersom ordene oppstår på ulike måter i ulike kontekster. Jeg tar derfor utgangspunkt i en eventuell *tekstlig* etablert synonymi og antonymi, det vil si at ordene er *tilnærmet* synonyme (Svennevig m.fl. 1999).

4.3.1. Frivillig eller ufrivillig offer

Informantene blir spurt om hva de legger i det å være et offer:

”Jeg tenker, ja altså, for det er liksom det om det er frivillig eller ikke frivillig å være offer [...] Hvis jeg hører om noen som er offer, ja det kommer an på hvilken rolle man har i det da. Det er forskjellig da kanskje på barn og voksne, hvorvidt det er frivillig at man tar på seg den rollen eller ikke”.

Noen ord har et hierarkisk forhold slik at et overbegrep, for eksempel tre, kan romme flere underbegreper; ask, furu, gran og bjørk. Dette kalles hyponymier. Hyponymirelasjoner, kan være interessante fordi de sier noe om hvordan den som snakker kategoriserer ulike saksforhold (Svennevig m.fl. 1999). Overbegrepet, eller det overordnede emnet i dette sitatet er ”offer”.

Synonymer er som nevnt uttrykk som referer til samme objekt eller fenomen, og synonymet til offer synes her å være *"ufrivillig"*. Ufrivillig referer, i følge informanten, til det samme som å være offer. Offerposisjonene omtales som en rolle man mer eller mindre frivillig tar på seg. Denne offerrollen synes derfor å være noe man kan velge å være, noe som styrkes av at antonymet *"frivillig"* settes som en motsetning til det ufrivillige offeret:

"det kommer an på hvilken rolle man har i det". Denne rollen spiller inn på hvorvidt man er et ufrivillig offer eller ikke.

Frivillig og ufrivillig kan også klassifiseres som graderbare antonymer (Svennevig m.fl. 1999). Graderbare ordpar uttrykker motsetninger eller dikotomier, som eksempelvis opp og ned. Frivillig og ufrivillig omtales som ytterpunkter og motsetninger i forhold til offerbegrepet i dette sitatet. Antonymene kan også regnes som komplementære antonymer, det vil si ordpar som er gjensidig utelukkende. Dersom du anses som et ufrivillig offer, er du ikke et frivillig offer. Det er enten eller.

Det er også *"[...]forskjell på barn og voksne hvorvidt det er frivillig at man tar på seg den rollen eller ikke."* Det ufrivillige offeret assosieres her med "barn".

Assosiasjoner er følelsen av identifisering, som ofte bygger på kulturell og personlig forhåndskunnskap. Denne forhåndskunnskapen varierer fra person til person, men allikevel har de fleste av oss en rekke felles referanserammer¹⁵. Den vestlige referanserammen når det gjelder barn innebærer ofte barn som uskyldige. Assosiasjonen barn fremmer derfor tanken om det *uskyldige offeret*. I vårt samfunn er det få som regnes som mer uskyldig enn et lite barn. Er offeret et ufrivillig offer, kan det derfor også regnes som et uskyldig offer. I motsetning er man altså et skyldig offer, dersom man kan regnes for å være i offerrollen frivillig. Offerrollen er en rolle man kan velge ikke å innta og posisjonen fremstår dermed som et valg.

4.3.2. Offeret i den typiske fortellingen

En annen informant omtaler offerbegrepet på følgende måte:

"Jeg tenker det er den typiske fortellingen om kvinner som ligger på gulvet, gråter, blir sparka, slått. Det er liksom det typiske." *"[...] jeg syns at for det første så kategoriserer man*

¹⁵ <http://no.wikipedia.org/wiki/Assosiasjon> (lastet ned 12.03.2010)

kvinner. Det er den typiske sann: mannen er den sterke og kvinnen den svake, offeret som blir slått.”

Det overordnede emnet i sitatet er, *”den typiske fortellingen”* om offeret. I følge informanten innebærer denne fortellingen kvinnen som *ligger på gulvet, gråter, blir sparka og slått*. Det er det som er det typiske. Det typiske er også at *”mannen er den sterke og kvinnen den svake, offeret som blir slått.*”

Den sterke mannen og den svake kvinnen omtales antonymisk som to motsetninger. Mann – kvinne er antonymer og det samme er sterk – svak. I *den typiske* fortellingen er også ”sterk” synonymt med mann, mens ”svak” er synonymt med kvinne. Offeret, i bestemt form, er også kvinnen. Det er altså typisk kvinnen å være et offer.

Hva er så det ”ikketyperiske”? Antonymet til å være svak, er som nevnt sterk. Dette kan også regnes som graderbare antonymer, de tilhører to ytterpunkter og motsetninger. Sterk er altså det utypiske ved den typiske fortellingen. Ettersom det typiske er at kvinnen er offeret, blir dermed det utypiske at mannen er offer. *Mannen* blir på den måten motbegrepet til offeret. Det utypiske ved denne fortellingen om offeret, er også at offeret er en aktør. Hun *blir* sparket og slått. Hun slår eller sparker ikke tilbake. Hun er passiv og svak, det er det som er det typiske.

4.3.3. Offerbegrepet, en selvoppfylgende profeti?

En informant mener det er negativt for kvinner å bli omtalt som offer:

”Nei, jeg synes at det fratar kvinner [...] verdighet, det der med å være offer. Og det irriterer meg også litt av kvinner skal bli omtalt som offer hele tiden [...]”

Overemnet i dette sitatet er ”verdighet”. Å være offer fratar, i følge informanten, kvinner verdighet. ”Å frata verdighet” kan dermed ses som et slags ko-synonymisk relasjon til ”å være offer.” Det er det informanten forbinder med å være et offer og som dermed referer til samme fenomen, sett fra hennes ståsted. Antonymet til verdig er følgelig uverdig. Dersom kvinner er ofre mister de verdighet, og blir dermed uverdige. Dette kan ses som en talehandling. Å bli omtalt som *offer hele tiden*, gjør således noe med kvinnene. De interPELLERES inn i offerposisjonen og *blir* ofre. Dette hentyder at denne offerposisjonen, som kvinner blir omtalt som, ikke nødvendigvis er berettiget. Men ved å bli kalt offer *hele tiden*, så *blir* kvinner offer og dermed uverdige.

Offer omtales også i negative termer av denne informanten:

” Nei; offer, da tenker jeg litt sånn: at man har vært utsatt for noe. Men så synes jeg det ligger noe mer subtilt i det [...]. Offer: altså noe sånn totalt- jeg vet ikke helt hvordan jeg skal forklare det.- ” ” – Ja, stakkarslig! Hjelpeløst . ”

Overemnet offer assosieres her med å være ”utsatt for noe”. Synonymer som brukes for å beskrive offerposisjonen er *noe subtilt*, *stakkarslig*, *hjelpeløst*, og *noe totalt*.

At man er utsatt *for noe* gjør at man er totalt hjelpeløs, ifølge informanten. Å bli utsatt for noe, kan ses som en passiv posisjon. Det motsatte av passiv er følgelig aktiv, og dette er noe som informanten ikke forbinder med ofre. Når hun tenker på ofre, tenker hun på noen som er utsatt *for noe*, altså noen passive. Offerposisjon gir således ikke rom for å være en aktør. Er man offer, er man utsatt *for noe* og ergo passiv.

Informanten beskriver offer som noe *subtilt*. Subtilt kan defineres som noe ”høytsvevende” og ”fint vevet” (Guttu 2005,1140) og innebærer derfor at noe er sammensatt, og litt vanskelig å få tak på. Motbegrepet og antonymet til subtil kan være ”håndfast”. Offer er således ikke å være noe håndgripelig. Samtidig beskrives offerbegrepet som noe totalt. Offerbegrepet beskrives altså noe paradoksalt som både *noe totalt* og *noe høytsvevende*. Det er en tvetydig posisjon som er vanskelig for informantene å ”få tak i”.

Informanten bruker synonymene ”*stakkarslig*” når hun videre utdyper offerbegrepet. Hjelpeløs er også å være passiv og ute av stand til å gjøre noe. Det motsatte av å være hjelpeløs er å være handlekraftig. Hjelpeløs og handlekraftig er ordpar som kan ses på som gjensidig utelukkende, og regnes derfor som komplementære antonymer. Er man offer og hjelpeløs, kan man ikke være handlekraftig. Offerbegrepet kan også her ses som talehandling og interpellasjon i seg selv. Offerbegrepet gjør noe med kvinnene som kalles offer. Ved å være offer *blir* man hjelpeløs. Det andre synonymet informanten bruker for å beskrive offerbegrepet er ”stakkarslig.” En stakkar er som kjent en det er synd på. Å synes synd på noen er å interpellere vedkommende i en passiv posisjon. Ofrene interPELLERES inn i ”stakkarslig”, og offerposisjonen blir derfor som en selvoppfyllende profeti. Ofre *blir* hjelpeløse, stakkarslige, og noen vi synes synd på.

En annen informant bruker samme synonymet når hun også beskriver det å være offer

” Ja. Til slutt så er det nesten sånn at de sier at du ikke har noen ting inni deg, at du er en stakkars og de må syns synd på deg. ”

Overemnet er også her ”offer”. Informanten omtaler også offerbegrepet som en selvoppfyllende profeti. For informanten er ”offer”, ” ikke ha noen ting inni seg”, ”stakkars” og ”synd på” synonymer. Dersom du er offer fratas du det du eventuelt har *inni deg*, og *blir* en andre må synes synd på. Å kalle noen offer, blir derfor en talehandling synonymt med å kalle noen en stakkar og en de må synes synd på. Slik blir det en selvoppfyllende profeti.

4.4. Latter

Etter å ha analysert fram hvem som taler og hvilke synonymer og antonymer som brukes det snakkes om vold og offer, vil jeg nå fortsette med å analysere latteren i fokusgruppa. Latter kan være utløst av mye og kan fungere til mye, om det er intendert eller ei. Latter kommuniserer også mye forskjellig. Det kan være et spontant emosjonelt utbrudd som kan forekomme når man ser noe som er komisk eller «lattervekkende», eller det kan forekomme i sosiale situasjoner hvor den som ler ønsker å bli akseptert.

Latter kan ses som en gest. I vid forstand, er gester signaler eller "tegn" som vi bruker i kommunikasjon i samspill, eller i tillegg til ord. Latter kan være uttrykk for samhold, nærhet og distanse til det som sies. Det kan også fungere som en identitetsmarkør innad i gruppa. Man kan le *av* noen eller *med* noen, latter kan oppleves samlende eller avvisende.

Latter er dessuten vår første måte å kommunisere på som spedbarn og noe vi lærer før vi lærer å snakke. Det er et naturlig uttrykk i vår kommunikasjon (Munck – Johansen 2005).

Jeg mener latter er en forholdsvis tydelig måte å posisjonere seg på, eller det kan virke posisjonerende. Jeg vil derfor foreta en ”latteranalyse” der jeg vil analysere fra når informantene ler, hvordan og hvorfor, og hva latteren gjør med snakket og dialogen i gruppa. Som nevnt tidligere stilte jeg til tider ladde og i noen tilfeller provoserende spørsmål, og latteren kom ofte til uttrykk som reaksjon på disse spørsmålene.

4.4.1. Latter skaper rom

Latter kan være et uttrykk for det som Goffmann (1959,1992) kaller ”face work”, der man forsøker å redde eget eller andres ansikt. Dette kommer til uttrykk i begynnelsen av samtalen i gruppa:

R: "Hva legger dere i det å være offer? Når dere tenker på offer hva tenker dere vanligvis på da?"(stille)

Spørsmålet oppfattes umiddelbart som litt vrient å svare på. Dette kan komme av at temaet oppfattes om vanskelig, samtidig som svarene i forhold til offerbegrepet er nokså innlysende for informantene. "Alle vet" hva et offer er, og hva det innebærer, likevel oppleves det vanskelig å si noe med en gang. Det viser kompleksiteten i offerbegrepet, og hvor vanskelig det er å ytre noe innenfor offerfeltet.

"Må tenke litt gjennom det først, he he he."

Latter fra alle.

"Jeg tenker det er sånn undertrykt."

Ukjente samtalepartnere velger gjerne "trygge" emner å snakke om (Svennevig 2009). Temaet vold i nære relasjoner kan være et tøft tema å snakke om i en slik fokusgruppe, der gruppemedlemmene ikke kjenner hverandre. Etter spørsmål fra intervjuer om hva gruppa legger i offerbegrepet blir det derfor stille. Stillheten oppleves som noe pinlig innad i gruppa, og en av informantene føler det derfor nødvendig å "redde" situasjonen. Hun bryter stillheten ved å si at de "må tenke litt gjennom det først". Dette etterfølges av en liten latter, og latteren fungerer derfor som en måte å løse opp stemningen på.

Gruppa responderer og de ler alle en lettet, men også usikker latter. Latteren virker både forløsende og samlende på gruppemedlemmene og fungerer som en måte å "bryte isen" og bryter dermed opp den nervøse stemningen som råder i fokusgruppa. Dette ufarliggjør situasjonen og skaper slik rom for ytring.

4.4.2. Latter skaper distanse

Som nevnt kan latter virke både inkluderende og distanserende, og dette sitatet viser hvordan latteren bidrar til en kroppslig posisjonering i forhold til offerposisjonen.

R: "Kan dere tenke at noen ønsker å være et offer?"

En av informantene svarer: "Jeg tror det kan komme med barndommen, da. Hva man eh..ja. Barndommen kan fucke opp mange ting, he, he. Og blant annet den rollen da, hvis de ikke har vokst opp med, eller hvis de barna har vokst opp med en sånn, hvis det er det de oppfatter som normalt da, så kan de jo hende at det er det de søker seg til kanskje."

Mitt spørsmål om hvorvidt noen kan ønske å være et offer åpner for noen mulige svar, mens det lukker for andre. Spørsmålet åpner for, og har på mange måter et innlysende svar. Normen og doksa tilsier at man ikke skal være et offer, og det tas for gitt at dette er en rolle som de fleste ikke vil ha. Grunnen til at jeg likevel stiller slikt et spørsmål, med et nesten gitt svar, er ikke for å sette informantene i en vanskelig situasjon, men at jeg ønsker å sette i gang noen tanker om *hvorfor* man eventuelt ønsker eller ikke ønsker å være et offer, og hva som kan ha betydning for dette ønsket. Spørsmålet er på den måten både åpent og gitt på samme tid.

Det at jeg sier: *kan dere tenke at noen ønsker [...] gir egentlig ikke rom for informantene å mene noe annet enn at det kan være noen som ønsker å være et offer*. Spørsmålet lukker for at informantene kan si at ingen, aldri, ønsker å være et offer, og tvinger informantene til å tenke på hvilke noen som eventuelt kan ønske å være et offer og hvorfor.

Informanten svarer at hun tror at et ønske om å være offer kan komme med barndommen. Ytringen understreker hun så med en gjentakelse etterfulgt av en kort latter: ”*Barndommen kan fucke opp mange ting, he, he*”. Det fremstår for informanten som utenkelig at noen skulle ønske denne posisjonen, og et eventuelt ønske oppfattes som resultat av noe ødelagt i barndommen. Latteren fungerer i dette tilfellet både formildende og selvfølgeliggjørende av påstanden.

Det ligger en implisitt forklaring og ”inneforståthet” i latteren, dette er noe ”alle” vet, og det behøves dermed ikke noe begrunnelse. Latteren gjør de andre i gruppa inneforstått med påstanden. Ved at informanten ler etter påstanden understrekes også påstandens selvfølgelighet, samtidig som det gjør den selvbekreftende. Det sier seg selv at barndommen kan ”*fucke opp mange ting*”, og ønsker noen å være offer må det komme av noe ”fucket opp” i barndommen. Dette fremstår nærmest som en årsakssammenheng. Dersom noen ønsker å være et offer, må det nødvendigvis være noe ”galt” med vedkommende grunnet barndommen. Ettersom informanten ler etter påstanden behøves ingen nærmere forklaring, dette er noe som sier seg selv.

Gjennom latteren forhandles det frem en uuttalt enighet i gruppa og en distanse til de som skulle ønske å være offer. Ved å understreke det selvfølgelige i påstanden posisjonerer informanten ofrene vekk fra seg og kategoriserer de som eventuelt ønsker en offerposisjon, som ”ødelagt i barndommen”. Dette er en rolle som ”*de*” oppfatter som normalt og som ”*de*” søker seg til. Latteren ekskluderer dermed ofrene med ødelagt barndom fra normen og doksa.

Det er nemlig ikke normalt å ønske å være offer. Det er bare ”de” som eventuelt oppfatter dette som normalt.

Informantenes distansering fra offerposisjonen kommer også tydelig fram i disse sitatene når jeg spør følgende:

R: ” Ville dere hatt et stempel som offer ”

Spørsmålet som stilles kan i aller høyeste grad anses som ladet og ledende. Ved at jeg benytter termen *stempel*, er det allerede lagt føringer for hvilke svar som er mulige å ytre for informantene. Det fremstår som ganske ”latterlig” for informantene å skulle svare noe annet enn nei på dette spørsmålet. Likevel ønsker jeg å stille et slikt innlysende og ”dumt” spørsmål, fordi setter i gang noen reaksjoner hos informantene som viser hvor ladet temaet virkelig er.

”Nei, he,he,he,he.”

R: ”hvorfor ikke det?”

”Det er jo ingen som vil være offer.”

Informanten ler spontant og nesten overbærende til spørsmålet om noen i gruppa ville hatt et stempel som offer. Informanten ler både av det ”dumme” spørsmålet mitt, og *fordi* svaret fremstår som så åpenbart. Ingen ønsker for det første ”et stempel”, og hun distanserer seg umiddelbart fra offerposisjonen. Latteren synes å være et uttrykk for denne avvisningen av posisjonen. At svaret fremstår som så åpenbart og ”dumt”, er interessant fordi det viser hvor ladd offerbegrepet er, og hvor stigmatiserende det er å bli kalt offer.

I informantens doksa fremstår det som innlysende at ingen vil være offer, og spørsmålet synes nesten å oppleves som urimelig. Likevel fremstår svaret på spørsmålet som selvfølgelig og innlysende. Det er rett og slett et unødvendig spørsmål, som bryter med doksa og slik ting skal være. *”Det er jo ingen som vil være offer,”* konstaterer informanten og tar for gitt at dette gjelder alle. Latteren kan være uttrykk for et forsøk på å skape en felles distanse til offerposisjonen innad i gruppa. Informantens ”nei” kommer rakst og spontant, og latteren ufarliggjør situasjonen, samtidig som den selvfølgeliggjør svaret. Latteren ”drar” de andre i gruppa inn i informantens mening, og på den måten forhandles det om en positiv respons og bekreftelse fra resten av gruppemedlemmene. Latteren appellerer slik til en felles forståelse av at ingen i gruppa ønsker å være offer, og på den måten distanserer gruppa seg fra en posisjon som *”ingen”* vil ha.

4.4.3 Latter ved forsvar av offerrollen

Latter innad i fokusgruppa kommer til uttrykk når en av informantene snakker fordelaktig om offerposisjonen:

” Men kanskje det kan være litt deilig, da, hehe. Eller det å overføre ansvar til noen andre. Jeg tenker for eksempel som skoleelever på barneskolen, da skal du være i den timen, da skal du. Da har du på en måte en slags offerrolle,[...] det kan være behageligere enn å være student senere og, for da kan man ikke få den offerrollen og da er ting ofte mer slitsomt, hehe.”

Informanten ler i en litt fleipete tone idet hun sier at det kanskje kan være litt deilig å være offer, fordi da kan du overføre ansvar til noen andre. Latteren kan her være et kroppslig uttrykk for en tanke om at det *kan* være slitsomt å følge samfunnets normer til en hver tid. Offerposisjonen fremstår derfor som fritakende fra de normative direktivene i samfunnet. Latteren kan tolkes som en bortforklaring på at det er slitsomt å følge normene, være et velgende menneske som har ansvar for eget liv. Det er ikke bare lett å følge de normene som samfunnet pålegger oss. Noe slikt er riktignok ikke bare lett å mene, derfor kan latteren fjerne noe av alvoret i ytringen.

Det synes også som om hun til en viss grad ler *av* det hun selv sier. Dette kan være uttrykk for en usikkerhet i forhold til responsen fra de andre i gruppa, ettersom hun ytrer noe fordelaktig ved det å være offer. Den doksiske oppfatningen sier at ingen vil være offer, og at det ikke finnes noe positivt ved denne posisjonen. Ved å mene noe som går i mot doksa behøves derfor en legitimering av påstanden. Latteren gjør påstanden mindre forpliktende, og fallhøyden blir derfor lavere. Informanten fortsetter det positive snakket i en humoristisk tone og ler når hun sier at offerrollen kan være behageligere enn tilværelsen som ikke-offer, som ofte kan være mer slitsomt. Altså får man ikke en offerrolle, kan det bli slitsomt. Det er slitsomt å følge det normative direktivet om å være et velgende menneske med kontroll over egen tilværelse. Ergo er det mindre slitsomt å være offer.

Ved å si ” *på en måte* ” markerer informanten at hun ikke uttrykker noe helt eksakt, og tar forbehold om at hun ikke er helt nøyaktig. Det har betydning for den sosiale relasjonen til de andre i gruppa, da informanten tar en mindre autoritativ posisjon. Setningen avsluttes med latter, noe som også reduserer alvoret i ytringen.

Det synes altså som at dersom informanten skal si noe til forsvar for offerrollen, føles det tryggere å gjøre det i en fleipete og humoristisk tone og informanten posisjonerer seg som ”midt i mellom”, altså verken på den ene eller andre siden. Hun tar ikke helt avstand fra offerposisjonen, samtidig som hun heller ikke vil innta den.

På spørsmål om hva som følger med det å være offer, trekkes også her ansvarsfraskrivelsen fram som noe positivt

” Jo, når eller hvis du er offer da, så kan du ikke bli satt til ansvar for noe. Og den ansvarsfraskrivelsen tror jeg er ganske befriende, he, he, he, hvert fall kan være ”.

Informanten ler også her i en humoristisk tone når hun sier at ansvarsfraskrivelsen ved offerposisjonen kan være ganske befriende, og understreker dette med latter og en gjentakelse: *”[...]he, he hvert fall kan være”*. Det er altså ikke ofte offerrollen har noe fordelaktiv ved seg, men dersom det er noe positivt ved posisjonen, må det være at man ikke kan bli satt til ansvar for noe. Dette er også et eksempel på at det er tryggere å påstå noe slikt dersom man inntar en humoristisk tone. Latteren tar brodden av forsvaret for offerrollen. At ansvarsfraskrivelsen kan være befriende, indikerer også her at samfunnets normer og forventninger til ansvar og kontroll, kan være krevende for de fleste.

4.4.4. Latter ved legitimering av offerposisjonen

Å forsvare offerposisjonen, eller si noe positivt om den krever en legitimering av informantene. Det kommer frem i de følgende sitater. Mitt spørsmål påvirker også informantens svar.

R: ” Det bør fortsatt være greit å være offer?”

Spørsmålet er både ledende og normativt. I forkant har informanten snakket om at offerbegrepet burde brukes oftere for å sette vold i nære relasjoner på dagsorden. Spørsmålet er derfor et oppfølgingsspørsmål, men også nokså førende. Det ligger implisitt i spørsmålet at det *bør egentlig* være greit å være offer, noe informanten også bekrefter.

”Absolutt! ”

”- Helt subjektivt ment, selvfølgelig, hehe.”

Informanten ”forsvarer” offerposisjonen etterfulgt av en noe unnskyldende og formildende latter. Selv om spørsmålet inviterer til et slikt forsvar, må likevel meningen hennes forsvares med at det er en *subjektiv* oppfatning og holdning.

Dette legitimerer dermed påstanden om at det bør være greit å være offer i dag. Det er ingen som kan diskutere noe på hennes *subjektive mening*. Dermed er det heller ikke så farlig å forsvare offerposisjonen. Likevel uttrykker informanten en viss usikkerhet i sin påstand. Bourdieu hevder at kroppen aldri inntar en posisjon den ikke føler den har autoritet til (Bourdieu 1993). Hvis så skjer vil kroppen uttrykke et ubehag ved at vi stotrer, rødmer eller blir usikre. Kroppen inntar ikke en posisjon den ikke føler den kan holde.

Latter kan være et slikt kroppslig uttrykk for en posisjon som informanten opplever at ”ikke holder.” Informanten uttrykker gjennom latteren at hun føler hun ikke *kan* mene det hun sier, og forklarer derfor holdningen ved å understreke at dette er *hennes* subjektive mening. Hun prøver ikke å påstå at de andre i fokusgruppa har den samme holdningen. Å si at det er greit å være offer bryter med den doksiske oppfatningen, men latteren gjør dette mindre farlig.

4.4.5. Latter ved brudd med det naturlige

Latter kommer også til uttrykk i gruppa når noe av det som omtales bryter med det naturaliserte dominansforholdet. Dette kommer tydelig fram i disse sitatene der informantene snakker om *hvem* som kan være offer.

R: ” [Offerrollen] Er det en rolle du tenker at de [menn]kanskje ønsker, eller trenger, eller vil ha?”

” Er det det man kaller tøffel? He, he, he”.

Alle ler!

Dersom menn skal kunne ses som ofre, må det er omdefinering til. Menn som er ofre betegnes derfor som en ”*tøffel*”. Metaforer kan forklares som billedspråk med en overført betydning. Metaforen er et middel som gjør det mulig å representere en erfaring eller et saksforhold gjennom ord og uttrykk som er knyttet til et annet erfaringsområde (Svennevig m.fl. 1999,150). Man kan tenke på metaforen som en type omkategorisering og metaforen tøffel eller tøffelhelt er et ordbilde på en svak, ettergiven og myk mann som omkategoriserer ham til lite attråverdig. Etter det konstaterende spørsmålet får hun umiddelbart respons fra resten av gruppa i form av bekreftende latter.

Gjennom latteren som etterfølger spørsmålet, blir mannlige ofre etablert som tøffelheter i gruppa. Latteren samler gruppa om en enighet, og virker appellerende og inkluderende på deltakerne. Samtidig som det skaper en nærhet innad i gruppa, skaper det også en distanse til offerposisjonen. Latteren ironiserer også rundt den mannlige offerrollen. Det bryter med oppfattelsen av ofre som svake, stakkarlige, hjelpeløse og ikke minst kvinnelige. Det etableres en felles oppfatning av at den mannlige offerposisjonen er nærmest utenkelig, og skulle menn være ofre, sammenlignes det med å være en tøffelhelt. Den naturlige offerposisjonen er ikke mannlig, men kvinnelig. Betegnelsen tøffelhelt illustrerer den naturaliserte dominansforholdet, og latteren understreker samtidig dette.

En ”tøffelhelt” er altså ingen idealmann. Det er ikke ønskelig at menn er ”tøffelheter” og det er heller ikke naturlig at menn er ofre.

Det naturaliserte dominansforholdet utfordres også når fokusgruppa snakker om hva det innebærer å være et offer. En av informantene sier eksplisitt:

”når jeg tenker offer så tenker jeg veldig ofte: ja det er en jente eller et barn, jeg tenker ikke så ofte at det er en mann som kan være et offer. ”

En annen informant responderer på dette utsagnet og sier:

” Fordi, den volden er ikke kanskje fysisk den andre veien, men jeg tror det er ganske mange menn som lider under psykisk vold fra kvinnene sine, ha ha ha. ”

Alle ler!

”Det er ganske mange menn som lider under psykisk vold fra kvinnene sine”, ergo er det ganske mange kvinner som utøver psykisk vold. Denne mannlige offerposisjonen, synes ikke å være valgfri på samme måte som kvinners offerposisjon er omtalt. Dette er noe mennene *lider under*.

Latteren posisjonerer kvinnene som utøver psykisk vold mot menn vekk fra informantene når det sies kvinnene ”sine”. Det er noen *andre* kvinner som snur dette dominansforholdet og utsetter menn for psykisk vold. Latteren smitter til resten av gruppa, og denne responderende latteren fra de andre deltakerne virker bekreftende og skaper en felles distanse til disse kvinnene. Latteren bidrar til å forhandle fram en felles kroppslig posisjonering innad i gruppa vekk fra offerposisjonene og vekk fra disse andre kvinnene.

Informantene snakker indirekte fram det naturaliserte dominansforholdet ved at de tar avstand til disse ”psykiskvoldutøvende” kvinnene. Ingen ønsker tøffelhelter til menn og kvinner som har tøffelhelter til menn er psykisk voldelige.

4.4.6. Latter ved bekreftelse av det naturaliserte

Det er ikke bare ved brudd med det naturaliserte at informantene posisjonerer seg kroppslig latter gjennom latter. Også der det naturlige dominansforholdet bekreftes kommer latter til uttrykk.

” [...] Hvis du for eksempel tenker på voldtekt som vold da, så må jeg jo kanskje si at de jentene som kanskje har kledd seg litt ludrete og dratt på byen, og flørtet, og pupper liksom neppå her, og drar hjem med fyren, og akkurat idet han skal til å trenge inn så sier hun: nei jeg har ombestemt meg! Jeg kan jo skjønne at, he, he, he, he, jeg kan jo skjønne frustrasjonen fra mannen sin side da. Men det er jo liksom sånn vår natur at vi egger oss frem og - Men, at det er noe der. Der synes jeg kanskje det er en nyanse for hva som definerer offer. Da syns jeg på en måte ikke, altså man skal ikke være nødt til å holde det man lover heller, [...] man skal ha muligheten til å si nei, men det er noe med hva man legger opp til da.”

I dette sitatet naturaliseres dominansforholdet. Sitatet tar utgangspunkt i voldtekt som vold, likevel brukes ikke voldtektstermen når informanten uttrykker at hun kan ”forstå mannens frustrasjon.” Mannen blir frustrert, han forgriper seg ikke på jenta. I dette sitatet brukes metaforen ”ludrete” om jenter som er ”leddkledd, med pupper neppå her”, som flørter på byen og blir med en fyr hjem. Metaforen ”ludder” kan ses i lys av Solheims (1998) begrep om grensemangel der både kvinner og menn oppfatter kvinner som mer invaderbare enn menn.

Kvinnens kropp oppfattes som mer invaderbar og symboliseres som åpen og uren, i betydningen naturlig tillokkende og uimotståelig for menn. Dette blikket er i utgangspunktet mannens perspektiv, men kan ses som uttrykk for symbolsk vold (Bourdieu 1996). På grunn av oppfatningen om kvinnens grensemangel kan det derfor forstås at kvinnekroppen invaderes. Kvinner kan ”av natur” ikke sette grenser, fordi ”det er jo liksom vår natur at vi egger oss frem”. Kvinner har en symbolsk grensemanglende kropp, og setningsleddet ”akkurat i det han skal trenge inn” er med på å naturaliggjøre menns vold mot kvinner.

Dominansforholdet naturaliseres, samtidig som kvinnene som utsettes for vold eller voldtekt, posisjoneres vekk fra informanten. Det er i følge informanten også *vår natur* at vi egger oss frem, og dermed naturliggjøres den maskuline volden og metaforen ”ludder”.

Sitatet kan sies å være et uttrykk for det Bourdieu (1996) kaller symbolsk vold der ”de som domineres tar i bruk kategorier som er konstruert ut fra de dominerendes synspunkt på dominansrelasjonene, og får således disse kategoriene til å fremstå som naturlige” (Bourdieu 2000,43). At kvinnene oppfattes som grenseløse viser at informantene tar i bruk doksiske kjønnskategorier og tenker innenfor en naturalisert forståelse av maskulin dominans. Disse dominerendes tankeskjemaer er internalisert og de voldsutsatte kvinnene omtales gjennom de dominerendes klassifiseringsskjemaer. Dette er tankeskjemaer som er en del av doxa. Det er til å forstå at voldtekt skjer, når kvinner kler seg på den måten.

Det synes nærmest å være som en årsakssammenheng. Mannens frustrasjon og overgrep naturliggjøres, og latteren understreker det selvfølgelig ved dette og bekrefter det naturlige.

Det er likevel en viss risiko å ytre en slik holdning i gruppa. Derfor gjøres denne meningen mindre farlig å stå for med latter. Ved å ytre holdningen med humor og latter kan informantene også søke bekreftelse fra resten av gruppa. Dersom den ikke skulle komme fra de andre gruppemedlemmene har informantene likevel ”sikret seg” ved uttale dette noe spøkefullt. På den måten blir ikke utsagnet like forpliktende og dermed mindre farlig å si.

4.5. Oppsummering

I den første delen av analysen av pronomenbruk, har jeg forsøkt å vise hvordan informantene gjennom snakket sitt posisjonerer seg selv og voldsutsatte kvinner. Ved å bruke pronomen som ”man”, ”du”, ”jeg” og ”vi” distanserer og posisjonerer informantene seg vekk fra offerbegrepet, og posisjonerer voldsutsatte kvinner på ulike måter. Gjennom fremforhandlingen av et felles ”vi”, snakkes det også frem en felles stemme i gruppa med en enighet om at psykisk og fysisk vold er uttrykk for det samme.

I analysens andre del viste jeg at informantene gjennom bruk av synonymer og antonymer snakker fram en offerposisjon som de selv ikke vil ha, og som de voldsutsatte kvinner ikke bør ha. Det typiske offeret er svake kvinner som blir sparket, slått og gråter. Dette er alle negativt ladde beskrivelser og ikke noe som er ønskelige å få knyttet til seg. Offerrollen omtales også som noe man mer eller mindre kan ta på seg, avhengig av hvorvidt man er frivillig eller ikke frivillig offer.

Det er altså mulig å unngå denne posisjonen dersom man ikke velger å være offer. Samtidig er offerbegrepet i seg selv skadelig og gjør kvinnene til stakkarslige og hjelpeløse personer.

I den tredje delen av analysen viste jeg hvordan latter, som kroppslig posisjonering, kommer til uttrykk gjennom at informantene distanserer seg fra offerposisjonene, eller når det er snakk om noe fordelaktig ved offerposisjonen. Latteren er også uttrykk for en reaksjon innad i gruppa, der gruppemedlemmene hele tiden forhandler om en felles oppfatning og posisjonering i forhold til offerbegrepet.

I det neste, og siste kapittelet, vil jeg drøfte de funnene jeg har kommet fram til gjennom analysen, og vise hvordan funnene kan forstås i lys av teori fra Pierre Bourdieu og Jorun Solheim.

Kapittel 5. Drøfting av funn

I denne oppgaven har jeg foretatt en talehandlingsanalyse av to fokusgruppeintervjuer.

Problemstillingen i oppgaven har vært hvordan moderne kvinner snakker om menns vold mot kvinner, og hvordan de posisjonerer voldsutsatte kvinner i lys av offerbegrepet. Gjennom analysen har jeg kommet fram til hvordan informantene på ulike måter både distanserer seg fra en offerposisjon, og hvordan de snakker fram alternative posisjoner. Jeg vil nå trekke fram det jeg mener er de to viktigste funnene i analysen og drøfte dem ved hjelp av teori fra Pierre Bourdieu og Jorun Solheim.

5.1. To motsetninger

Gjennom analysen har jeg kommet fram til to motsetningsforhold i snakket til informantene. Det ene motsetningsforholdet dreier seg om et slags ”likestillingsparadoks” der kvinner og menn er likestilte, *samtidig* som at kvinner snakkes inn i en naturlig maskulin dominans. Den andre motsetningen er i forhold til hvordan offerbegrepet italesettes. Offerposisjonen omtales som en valgfri posisjon man kan velge å gå inn i, *samtidig* som offerbegrepet nærmest omtales som en selvoppfyllende profeti. Jeg vil nå se nærmere på hvordan disse hovedfunnene kan forstås.

5.1.1. Vi er like, men ...

Jeg vil først se nærmere på ”likestillingsparadokset”. I første del av analysen, der jeg ser på pronomenbruk, snakkes det tydelig fram en felles stemme, et felles ”vi” og en slags likestillingsnorm. Denne likestillingsnormen snakkes blant annet frem gjennom at psykisk vold automatisk omtales som noe kvinner gjør, og kvinners psykiske vold sidestilles med menns fysiske vold. Hva den fysiske volden dreier seg om blir ikke fokusert på. Den blir omtalt som *uttrykk for det samme* som psykisk vold.

Ved at informantene omtaler fysisk vold og psykisk vold som uttrykk for det samme, skapes også et kunstig skille mellom psykisk vold og fysisk vold. I snakket gjør informantene fysisk og psykisk vold til rene og atskilte kategorier. Det ses bort fra at menneskers psyke er tilstede ved å være uadskillelig fra kroppen, og vice versa. Å skille psykisk vold fra fysisk vold kan være problematisk, da dette ofte henger tett sammen og er komplekst. Som vi husker fra tidligere i oppgaven, definerer både Per Isdal i ATV, og Krisesentersekretariatet vold svært vidt.

Deres definisjoner inkluderer både fysisk, psykisk, seksuell, materiell, økonomisk og latent vold, og vold ses som et sammensatt fenomen. Det er ikke snakk om enkelttilfeller av fysisk vold, som kan skilles fra de andre aspektene. Indirekte trusler, med henvisning til en tidligere fysisk voldsepisode, kan være nok til å få offeret til å gjøre noe mot sin vilje. En som hovedsakelig mishandler psykisk, kan bruke fysisk vold *noen ganger* for å holde frykten ved like (Westad Pettersen 1997,27). Volden ligger da latent, og virker i sin kraft av *muligheten* for at det kan skje (Isdal 2000). Det er alltid en tid mellom de fysiske voldsepisodene, og forut for den fysiske volden ligger det ofte en lang tid med psykisk vold (Westad Pettersen 1997). Når informantene skiller psykisk og fysisk vold, settes også kjent statistikk om menns vold mot kvinner i et slags parentes. Det mer sjeldne, altså kvinners (psykiske) vold mot menn, gjøres til like vanlig som menns vold kvinner. Derneft blir det mer sjeldne langt på vei verre enn det ”vanlige”. Likestillingsnormen ”utligner” hyppigheten og omfanget av menns vold mot kvinner. Det uttrykkes en forventning om at kvinner og menn er likeverdige med like forutsetninger, og psykisk og fysisk vold er derfor uttrykk for det samme, og like ille. Som nevnt tidligere kolliderer stadig ideen om den likestilte familien i vårt moderne likestillingsland med dype patriarkalske røtter. Nettopp denne ideen om et likestilt samfunn kan skjule menns vold mot kvinner bak kjønnsnøytrale termer, og bidra til at vi ikke ser kjønnsmakten i volden (Botnedal og Smaadahl 2006).

Ideen om at kvinner og menn er like, snakkes også fram i pronomenanalysen der det sies at det ikke finnes noen ideell gjerningsmann eller et ideelt offer. Det er alltid noe som kan unnskyldes og som gjør at ”vi” kan forstå. Her ligger det en ide om at dersom menn utøver vold, må det finnes en forklaring som går utover et eventuelt maktforhold. Mannen slår ikke uten grunn, kvinnen må ha sagt eller gjort noe, fordi kjønne er likestilte.

”Likestillingsparadokset” kan belyses ved hjelp av Solheims (1998) begrep om modernitetens ”doble diskurs”. Som nevnt tidligere hevder hun at den moderne kjønnsforståelsen er basert på et grunnleggende paradoks. På den ene siden kjennetegnes paradokset av en ide om generell menneskelig likhet, og på den andre siden en like grunnleggende forestilling om absolutt kjønnsforskjell (Solheim 1998,22). En vanlig antakelse er at det innen denne paradoksale kjønnskonstruksjonen først og fremst er ideen om *likhet* som utgjør det moderne elementet (Solheim 1998). Men det moderne er samtidig den kulturformen som kanskje mer enn noen annen har karakterisert forholdet mellom kjønne som et motsetningsforhold (Solheim 1998,22-23). Dette kommer også fram i analysen av pronomenbruk.

Informantene snakker frem en felles stemme og en klar ide om at kvinner og menn er like, i den betydning av kvinners psykiske vold er det samme som menns fysiske vold.

Samtidig som at denne likestillingsideen snakkes frem, viser analysen av pronomenbruk også at kjønn gjøres relevant. Det snakkes fram naturlige forskjeller mellom kvinner og menn, og kvinner snakkes inn i en naturlig maskulin dominans. Det naturaliserte dominansforholdet italesettes ved at menns fysiske vold naturlig gjøres da "*det må*" finnes en naturlig forklaring på at menn slår, og menns vold mot kvinner omtales som et "*kontinentalt problem*". I latteranalysen snakker også informantene fram det naturaliserte dominansforholdet, idet de distanserer seg fra kvinner som utøver psykisk vold mot menn. Menn som er ofre for kvinners psykiske vold omtales som "tøffelheter", altså en myk og svak mann. En tøffehelt er ingen idealmann, og menn er ikke naturlige ofre. Det er kvinner som er ofre.

For å forstå dette kan Pierre Bourdieus begreper om symbolsk makt og symbolsk vold være til hjelp. Den symbolske makten er makten til å få en bestemt virkelighetsforståelse til å framstå som objektiv og sann, uten at det er klart for de involverte at det er snakk om en tilfeldig virkelighetsforståelse (Bourdieu 1996). Derfor fremstår denne virkeligheten som så naturlig for informantene, at ingen annen forståelse fremstår som et alternativ. Det er bare sann. Denne makten til å få en virkelighetsforståelse der den maskuline dominans fremstår som naturlig, skjer gjennom det Bourdieu kaller symbolsk vold. Den symbolske volden er umerkelig og foreligger der undertrykte grupper selv overtar og ser seg selv gjennom de dominerendes klassifiseringsskjemaer (Aakvaag 2008,158). De undertrykte kan bare tenke og handle innenfor de begrepene som de dominerende tilbyr. Den naturaliserte maskuline dominansen oppleves derfor som naturlig også av "moderne" kvinner. Dette fordi de også lever, forstår seg selv og ser verden ut fra de kjønnede klassifiseringsskjemaer som er tilgjengelige.

Den maskuline dominansen "legitimerer en dominansrelasjon ved å innskrive den i en biologisk natur som selv er en naturalisert sosial konstruksjon" (Bourdieu 2000,31). De dominerendes dominans oppleves som naturlig, enda den likevel er sosialt konstruert. Kvinners definisjon av seg selv som underordnet mannen, reproduseres gjennom den symbolske volden som gjør at kvinnene selv overtar, og ser seg selv gjennom disse klassifiseringsskjemaene som menn har definert. Det naturaliserte dominansforholdet ligger implisitt i det som sies, så når dominansforholdet snus, så fremstår det som unaturlig og dermed også verre. En tøffehelt er derfor ingen attraktiv mann.

Runa Haukaa, Marit Hoel og Hanne Haavind (1982) påpeker også at kvinner kan gjøre alt, bare de gjør det relativt underordnet menn. Dette er et utsagn som synes å passe til denne doble diskursen vi ser. Kvinner og menn er like, men menn ”skal” likevel være et hakk over.

Det snakkes altså fram en likhet mellom kvinner og menn, og det at det er *kvinner* som utfører den psykiske volden gjør at den er like ille, om ikke verre, enn menns fysisk vold. Menns vold er å anse som en del av det ”normale” maktforholdet, mens kvinners vold *ikke* er normalt. I informantenes snakk synes det nesten som det opereres med to ulike skalaer, en for kvinner og en for menn. Som en følge av at kvinners vold oppfattes som mer unaturlig og verre, synes omfanget av kvinners vold å være større enn den ville vært dersom kvinners vold hadde vært naturlig. Denne makten er det ikke naturlig for kvinner å ha. Mennenes makt naturliggjøres og omtales som noe biologisk. Kvinner skal ikke ha en slik makt.

Solheims (1999) begrep om grensemangel kan også belyse hvordan moderne kvinner kan snakke voldsutsatte kvinner inn i et naturlig maskulint dominansforhold. Solheims perspektiv hevder at både kvinner og menn opplever at disse grensene er mer uklare rundt kvinnekroppen enn de er rundt mannskroppen, og kvinnekroppen betraktes som mer grenseløse enn menns (Solheim 1998,20). I latteranalysens avnitt om Bekreftelse av det naturaliserte snakkes det om voldtekt. Kvinner omtales her som *naturlig eggende*, og som ”*ludrete*” dersom hun møter en mann på byen og blir med ham hjem. Dersom kvinnen velger å trekke seg, er mannens ”*frustrasjon*” til å forstå. Gjennom symbolsk vold er det internalisert en oppfatning om at kvinner er mer invaderbar enn menn (Solheim 1999). Derfor blir overgrep mot kvinner også mer naturlig enn overgrep mot menn. Både kvinner og menn definerer kvinners grenser ut fra menns premisser. Og fordi kvinner historisk er oppfattet som mer grenseløse er det altså en historisk ide om at kvinner *kan* invaderes og menn kan invadere, i betydning forgripe seg. Overgrep er å anse som naturlig på grunn av kvinnens ”mer – åpne” kropp (Solheim 1999). Derfor blir det også ”naturlig”, eller i hvert fall forståelig, at kvinner utsettes for voldtekt av menn.

5.1.2. En valgfri og selvoppfylgende profeti

Det andre motsetningsfylte funnet i materialet er motsetningen mellom en valgfri offerposisjon, og offerbegrepet som en selvoppfylgende profeti.

At offerposisjonen italesettes som valgfri, fremkommer i pronomenanalysen når informantene omtaler offerposisjonen som nettopp en *posisjon man er i*.

En posisjon er noe man kan gå inn og ut av, og man kan derfor velge ikke å være offer. Offerposisjonen er dessuten noe man ikke bør eller "skal" være. Man skal ikke være offer, ergo er offerposisjonen en posisjon man bør unngå. Voldsutsatte kvinner setter også seg selv mer eller mindre i denne offerposisjonen, fordi man alltid kan velge å gå. Dette italesettes også i pronomenanalysen, i sammenheng med hvorvidt man er frivillig offer eller ikke. Et frivillig offer, velger selv å være offer.

At offerposisjonen fremstår som valgfri, kan forklares og forstås med Bourdieus doksabegrep (Bourdieu 2000). Doksa er, som allerede nevnt, det som tas for gitt. Doksa er det underforståtte i kulturen, og så naturlig at vi ikke ser det. Tanken om at vi alle er velgende mennesker er noe som tas for gitt, og som informantene ikke stiller spørsmål ved. Man har alltid et valg. Valg omtales slik på en doksisk måte, og er så selvfølgelig at vi ikke ser det. På grunn av denne oppfatningen ser vi ikke at denne valgfriheten kan være varierende for noen, til og med fraværende. Vi ser heller ikke en alternativ virkelighet der valg ikke er en selvfølge.

I analysen av offerbegrepets synonymer og antonymer fremstår offerbegrepet som vanskelig for informantene å definere, samtidig som det uttrykkes en klar enighet om at begrepet er negativt ladd. Offerbegrepet i materialet skli mellom ulike posisjoner i feltet. Posisjonen er en posisjon ingen ønsker, eller vil ha, og begrepet er noe som ingen heller vil "ta i". Gjennom analysen av synonymer og antonymer beskrives offer som å være uten kontroll, stakkarslig og hjelpeløs. Og samtidig som offerposisjonen italesettes som valgfri, omtales den også av informantene som en slags selvoppfyllende profeti. Offerbegrepet omtales som noe som fratar kvinner verdighet, og *gjør* dem stakkarslige og hjelpeløse. Å bli *kalt* for offer *gjør* en stakkarslig, hjelpeløs og mindre verdig. Offerbegrepet blir en talehandling som *gjør* kvinner til noen man *må* synes synd på. Offerbegrepet er skadelig, og setter kvinner fast i offerposisjonen. Offerposisjonen omtales som så uønskelig at det nesten synes verre å bli *kalt* for offer enn faktisk å bli *utsatt* for vold. Har man først fått denne offertittelen, vil den henge ved. Dette er også i tråd med det Søndergaard (2008) skriver om offerposisjonen overdeterminering. Offerbegrepet blir nærmest en egenskap som "henger fast" ved offeret og forsterker det stakkarslige som offerposisjonen innebærer.

Voldsutsatte kvinner burde derfor velge ikke å bli et offer. For har man først valgt å bli et offer, er det vanskelig å velge seg ut av det.

Jeg har i denne oppgaven forsøkt å vise hvordan informantene snakker voldsutsatte kvinner inn i motsetningsfylte posisjoner. På en side omtales kvinner og menn som like, mens de på en annen side også snakkes inn i en naturlig maskulin dominans. De voldsutsatte kvinnene posisjoneres som både likestilte og underordnede på en gang. Offerposisjonen er også på en side valgfri for voldsutsatte kvinner å innta, samtidig som den på en annen side virker som en selvoppfyllende profeti ved at den gjør voldsutsatte kvinner stakkarslige, og ”enda mer offer” enn de allerede er. Det synes nesten verre å bli kalt for offer enn å bli utsatt for vold. Dette viser hvor vanskelig og ladd offertemaet er. Begrepet er noe ingen ønsker å ”ta i”. Ingen vil være offer, for da risikerer man å forbli et offer. Det er en skam å være offer for vold, men det er ingen som snakker om at det er en skam å slå.

Litteratur

- Aakgvaag, Gunnar C. 2008. *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Aaslestad, Petter. 2007. *Pasienten som tekst. Fortellerrollen I psykiatriske journaler Gaustad 1890-1990*. Oslo: Universitetsforlaget
- Abrahams, H. 2007. *Supporting women after domestic violence - Loss, trauma and recovery*. Great Britain: Athenaeum Press.
- Austin, J.L. [1962] 1975. *How to do things with words. The William James lectures delivered at Harvard University in 1955*. 2. Utgave. Redigert av J. O. Urmson og Marina Sbisa. Oxford: Oxford University Press.
- Bloor, Michael, Jane Frankland, Michelle Thomas og Kate Robson. 2001. *Focus groups in social research*. London : Sage
- Bohn, Lars. 2000. *Demokratisk afmagt i Danmark*. Roskilde Universitetscenter.
<http://www.lars-bohn.dk/spec/inde0006.html> (lastet ned 01.12.2009).
- Botnedal, Kjersti og Tove Smaadahl. 2006. *Likestillingens bedrag*.
<http://krisesenter.com/innlegg/innlegg.html> (lastet ned 10.02.2010).
- Bourdieu, Pierre og John B. Thompson. 1991. *Language and Symbolic power*. Cambridge: Polity Press
- Bourdieu, Pierre og Loic J.D. Wacquant. 1993. *Den kritiske ettertanke: grunnlag for samfunnsanalyse*. Oslo: Samlaget.
- Bourdieu, Pierre. 1996. *Symbolsk makt : artikler i utvalg*. Oslo: Pax Forlag.
- Bourdieu, Pierre. 2000. *Den maskuline dominans*. Oslo: Pax Forlag.
- Callewaert, Staff, Martin Munk, Morten Nørnolm og Karin Anna Petersen. 1991. *Pierre Bourdieu. Centrale tekster inden for sociologi og kulturteori*. København: Akademisk
- Christie, Nils. 1986. "The Ideal Victim." Pp. 17-30 I *From crime policy to victim policy*. Redigert av E. A. Fattah. London: The Macmillan Press LTD.

- Eggebø, Helga. 2007. *Offeromgrepet - til last eller gagn*. Oslo: H. Eggebø.
- Engelstad, Fredrik. *Hva er makt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ericsson, Kjersti. 1992. *Kjønsspillet*. Oslo: Cappelen Forlag
- Fern, Edward, F. 2001. *Advanced Focus Group Research*. Thousand Oaks, London, New Dehli: Sage Publications.
- Foucault, Michel. [1970] 1999. *Diskursens orden*. Oslo, Spartacus.
- Gavey, Nicola. 1999. "I Wasn't Raped, but... Revisiting Definitional Problems in Sexual Victimization." Pp. 57-81 i *New versions of victims: feminists struggle with the concept*. Redigert av S. Lamb. New York: New York University Press.
- Glomnes, Eli. 2005. *Alt jeg kan si: språk, virkelighet og subjektets stemme*. Oslo: Landslaget for norskundervisning. Cappelen akademisk forlag.
- Goffmann, Erving. [1959] 1992. *Vårt rollespill til daglig. En studie i hverdagslivets dramatikk*. Oslo: Pax Forlag.
- Guttu, Tor. 2005. *Norsk ordbok med 1000 illustrasjoner*. 2. Utgave. Oslo: Kunnskapsforlaget H. Ascheoug Co. og Gyldendal ASA.
- Halvorsen, Knut. 2008. *Å forske på samfunnet. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Haukaa, Runa, Marit Hoel og Hanne Haavind 1982. *Kvinneforskning: bidrag til samfunnsteori: festskrift til Harriet Holter*. Oslo : Universitetsforlaget
- Isdal, Per. 2000. *Meningen med volden*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Jørgensen, Marianne Winther og Louise Phillips. 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.

- Kvale, Steinar og Svend Brinkmann. 2009. *Interviews. Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. Los Angeles, London, New Dehli, Singapore: Sage Publications Inc.
- Kvale, Steinar. 2007. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lamb, Sharon. 1999. "Constructing the Victim: Popular Images and Lasting Labels." Pp. 108-138 in *New versions of victims: feminists struggle with the concept*, Redigert av S. Lamb. London: New York University Press.
- Landrø, Marit Ingebjørg og Boye Wangensteen. 1986. Bokmålsordboka. Definisjons- og rettskrivningsordbok. Oslo/Gjøvik: Universitetsforlaget AS.
- Leira, Haldis Karen. 2003. *Det gode nærvær. Kulturens psykologiske betydning*. Polen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Levin, Irene. 2004. *Hva er sosialt arbeid?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Lien, Sandra og Elisabeth Nørgaard. 2006. *Rapportering fra krisesentrene 2005*.
http://www.ssb.no/emner/03/04/rapp_200625/rapp_200625.pdf
 (lastet ned 19.02.2010.)
- Lindeberg, Elisabeth. 2002. I *Kön och våld i Norden Rapport från en konferans i Køge, Danmark, 2002*.
- Morgan, David, L. 2007. *Focus Groups as Qualitative research*. Second edition. Qualitative Research Methods series 16. Thousand Oaks, London, New Dehli: Sage Publications.
- Munck – Johansen, Franciska. 2005. *Latter - til helse og glede*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- NOU 2003:31. *Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner*. Justis- og politidepartementet.
- Pape, Hilde. 2003. Vold og krenkelser i unge menneskers parforhold. *Tidsskrift for Den norske lægeforening*. 15:2016-2020

Pettersen, Berit, L. Westad. 1997. *I privatlivets vold. Møte med mishandlede kvinner*. Oslo: Aschehoug & CO.

Regjeringen. 2008. *Handlingsplan: mot vold i nære relasjoner 2008-2011. Vendepunkt*.
<http://www.regjeringen.no/upload/JD/Vedlegg/Handlingsplaner/Vendepunkt.pdf>
(lastet ned 23.02.2010)

Reid, Jone Stene. 2004. Vold mot menn i nære relasjoner. *Samfunnsspeilet* nr. 3.
<http://www.nkvts.no/biblioteket/Publikasjoner/Voldmotmenninarerelasjoner.pdf>
(lastet ned 19.02.2010.)

Repstad, Pål. 2007. *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. 4.
Revidert utgave. Oslo: Universitetsforlaget

Ringdal, Kristen. 2007. *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlag

Skjørten, Kristin. 1988. *Når makt blir vold. En analyse av seksualisert vold i parforhold*.
Ks-serien nr. 4-88. Oslo: Institutt for kriminologi og strafferett

Skjørten, Kristin. 1994. *Voldsbilder i hverdagen : om menns forståelse av kvinnemishandling*.
Oslo: Pax Forlag.

Sogn, Hanne og Ole Kristian Hjemdal. 2009. *Vold mot menn i nære relasjoner. Kunnskapsgjennomgang og rapport fra et pilotprosjekt*.
<http://www.nkvts.no/biblioteket/Publikasjoner/Voldmotmenninarerelasjoner.pdf>
(lastet ned 24.02.2010)

Solheim, Jorun. 1998. *Den åpne kroppen. Om kjønnsymbolikk i moderne kultur*.
Valdres: Pax Forlag.

Solheim, Jorun. 1999. *Makt som grense*.
<http://www.sv.uio.no/mutr/gammel/Solheim.html> (lastet ned 14.03.2010)

- Svennevig, Jan, Margareth Sandvik og Wenche Vagle. 1999. *Tilnærminger til tekst. Modeller for språklig tekstanalyse*. 2. Opplag. Gjøvik: Landslaget for norskundervisning og Cappelen Norsk Forlag AS.
- Svennevig, Jan. 2009. *Språklig samhandling. Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse*. Valdres: Cappelen Damm AS
- Søndergaard, Dorte Marie. 2008. Offerpositionens dilemmaer. Om undvigelse af offerpositionering i forbindelse med mobning og anden relationel aggression i Lützen, Karin m.fl.. 2008. *På kant med historien. Studier i køn, videnskab og lidenskab tilegnet Bente Rosenbeck på hendes 60-årsdag*. København: Museum Tusculanums Forlag.
- Thagaard, Tove. 1998. *Systematikk og innlevelse*. Bergen-Sandviken : Fagbokforlaget. Searl, John R. 1979. *Expression and meaning*. Cambridge: Cambridge University Press
- Wibeck, Victoria. 2000. Fokusgrupper. *Om fokuserende gruppintervjuer som undersøkingsmetode*. Lund: Studentlitteratur.
- Yllö, Kersti og Michele Bograd. 1988. How Women Define Their Experiences of Violence. I *Feminist perspectives on wife abuse*. Newbury Park, California: Sage Publications.

Oversikt over vedlegg

Vedlegg 1: Informasjon om prosjektet

Vedlegg 2: Samtykkeerklæring

Vedlegg 3: Intervjuguide

Vedlegg 1.

Informasjon om prosjektet

"Menns vold mot kvinner"

Invitasjon til deltakelse

Jeg er masterstudent ved Høgskolen i Oslo. Jeg er utdannet sosionom, og jobber for tiden deltid ved Krisesenteret i Oslo. I forbindelse med mitt masterstudium ønsker jeg å undersøke hvordan det snakkes om menns vold mot kvinner og hvordan voldsutsatte kvinner posisjoneres i lys av offerbegrepet. Mine veiledere under dette prosjektet er førsteamanuensis i sosialt arbeid Marit Haldar og faglig koordinator i sosialt arbeid Eivind Engebretsen.

Problemstilling i prosjektet er som følgende:

Hvordan snakke moderne kvinner om voldsutsatte kvinner, og hvordan blir voldsutsatte kvinner posisjonert i lys av offerbegrepet?

For å få kunnskap om dette ønsker jeg å gjennomføre to fokusgruppeintervjuer. Et fokusgruppeintervju er en samling av personer som skal snakke om og diskutere et gitt tema, i dette tilfellet vold i nære relasjoner. Jeg ønsker å ha to fokusgrupper med "moderne" kvinner. Gruppene bør være på 3-4 personer. Det vil innledningsvis bli vist to korte filmsnutter som omhandler vold i nære relasjoner. Disse filmene snakker vi så om etterpå.

Fokusgruppeintervjuet vil ta ca. en time og det første vil foregå på Høgskolen i Oslo 17.12.2009, bygg P 35 i rom PH 356 kl.13.00. For å få med meg alt, vil intervjuene bli tatt opp på lydbånd. Deltakelsen er frivillig, og det er når som helst mulig å trekke seg fra prosjektet uten noen konsekvenser.

Som forsker har jeg taushetsplikt og informasjonen fra intervjuene blir behandlet konfidensielt. Ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i det publiserte materialet. Opplysningene og lydbåndene vil bli slettet når prosjektet er avsluttet. Prosjektslutt vil være 14.5.2010.

Dersom det skulle være noen spørsmål angående prosjektet er det bare å ta kontakt med meg på mailadresse: s154007@stud.hio.no eller på tlf: 99 77 99 66, eller med min veileder Marit Haldar på mailadresse: Marit.Haldar@sam.hio.no eller tlf: 22 44 33 66.

Dersom du ønsker å delta i dette prosjektet kan du enten kontakte meg eller min veileder på telefon eller mail, eller du kan sende samtykkeerklæringen til følgende adresse:

Renate Larssen
Gamle Enebakkvei
1188 Oslo

Jeg håper du synes at dette virker interessant og at du ønsker å delta.

Vennlig hilsen Renate Larssen

Vedlegg 2.

Samtykke-erklæring

”Vold i nære relasjoner og forhandlingen om offerbegrepet”

Prosjektleder: Masterstudent Renate Larssen

Veileder: Marit Haldar

Jeg har mottatt informasjon om prosjektet, og samtykker å delta i gruppeintervjuet ledet av Renate Larssen.

Informasjonen fra intervjuet vil bli brukt i mastergradoppgaven, som har til hensikt å belyse hvordan voldsutsatte kvinner blir posisjonert. Informasjonen vil bli behandlet konfidensielt.

Jeg er kjent med at deltakelsen i prosjektet er frivillig og at jeg kan trekke meg underveis dersom jeg ønsker det, uten noen konsekvenser.

Sted

Dato

Deltaker fokusgruppe

Vedlegg 3.

Intervjuguide fokusgruppeintervju

I starten av fokusgruppeintervjuene vil det bli vist to korte filmer som omhandler vold i nære relasjoner, hentet fra You Tube. Filmene er et metodisk grep for å skape fokus og sette dagsorden for diskusjonen. På denne måten blir det også satt i gang noen tanker blant informantene. Fokusgruppeintervjuet vil ha en uformell form, med mulighet for at deltakerne kan komme med egne tema og innspill. Likevel er det noen temaer som er ønskelig at deltakerne skal samtale om.

Forslag til spørsmål til fokusgruppeintervjuene:

Hva tenker dere om det å være offer, og hva legger dere i begrepet?

Hvem er offer?

Er det noe man kan ønske å "være" eller "bli"?

Er det greit å være offer?

Kan offerrollen føre med seg noe positivt, eller er det bare negativt å være offer?

Kan man være et "frivillig" offer?

Ville dere hatt et stempel som offer?

Hvordan er man et verdig offer?

I forhold til filmene vi akkurat så, hvis kvinnen hadde vært fysisk tilbake, hvem hadde vært offer da?

Kan man være offer og aktør på en gang?